

2121

**BIBLIOTECA
CENTRALA A
UNIVERSITAȚII
DIN
BUCUREȘTI**

Nº Curent 70103 Format m

Nº Inventar 25206 Anul 1938

Secția Depozit în Raftul VII

BENEDICT RECHLER-BACĂU

R. 129/1938

NEGUSTORUL
DIN VENEȚIA

DE

WILLIAM SHAKESPEARE

STUDIU CRITIC

ATELIERELE „ADEVĚRUL” S. A. ● 1937

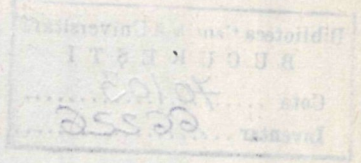

Inscr. 25.206

238712

BENEDICT RECHLER-BACĂU

1890

NEGUSTORUL DIN VENEȚIA

DE

WILLIAM SHAKESPEARE

STUDIU CRITIC

66226

4785

ATELIERELE „ADEVÉRUL” S. A. • 1937

1956

CONTROL 1953

Biblioteca Centrală Universitară
BUCUREȘTI
Cota .... 70103 .....
Inventar ... 66226 .....

Re 258/01

NEJUSTORIUL
DIN VENEȚIA

DE

WILLIAM SHAKESPEARE

B.C.U. Bucuresti

C66226

ATELIERELE ADEVERUL S. A. 1937

ACEST STUDIU CRITIC
ASUPRA PIESEI

„NEGUSTORUL DIN VENEȚIA”

de W. SHAKESPEARE

ESTE DEDICAT MEMORIEI IUBITEI
ȘI CREDINCIOASEI MELE SOȚII
BERTHA RECHLER
născută Marcovici

B. RECHLER

BENEDICT RECHLER-BACAN

BENEDICT RECHLER-BACAU

Dela 1888, adică de vreo 340 ani de când Shakespeare a reprezentat pentru prima oară la Londra pe „Regentul din Venetia”, această pictură a fost și este privită cu interes

P R E F A Ț A

Ca un raționament să fie literar, H. Taine, în critica scrierilor lui Jonathan Swift, ne zice că trebuie să se adreseze rațiunii pure, să fie întemeiat pe adevăruri universale să se sprijine pe dreptatea absolută, să poată interesa toate mințile umane și să fie general. „Mai trebuie încă să se desvolte regulat prin analize și cu diviziuni exacte, ca distribuția sa să dea o imagine a rațiunii pure, ca ordinea ideilor să fie inviolabilă ca mintea să poată căpăta ușor o convingere întreagă, ca metoda, ca principiile să fie raționabile în toate locurile și în toate timpurile. Trebuie în sfârșit ca pasiunea de a proba bine să se unească cu arta de a proba bine, ca oratorul să anunțe dovada sa, s'o reamintească, s'o prezinte sub toate aspectele, să voiască a pătrunde în toate mințile, să le urmărească cu insistență în toate ascunzișurile lor, dar în acelaș timp, să trateze pe auditorul său ca oameni demni de a înțelege și de a aplica adevărurile generale“.

Conformându-mă acestor principii, am întemeiat argumentația mea pe „adevăruri universale“, am prezentat dovezile mele sub toate aspectele, și le-am urmărit cu insistență în toate ascunzișurile lor, am căutat să sprijin lucrarea mea pe dreptatea absolută, astfel ca să fie de un interes general „ca să poată interesa toate mințile umane“, bine înțeles ale acelor cari vor citi această lucrare.

I

Dela 1596, adică de vreo 340 ani de când Shakespeare a reprezentat pentru prima oară la Londra pe „Negustorul din Veneția“, această piesă a fost și este privită ca eminentă

antisemită din cauza prejudecăților și a urii în contra evreilor înrădăcinată în mai toate popoarele creștine din Europa.

Direcțiunile teatrelor, în vederea profitului, căutau să exploateze cu această piesă ura connaționalilor lor. Regisorii, împreună cu artiștii, se străduiau să facă din evreul Shylock un personajiu cât se poate de odios, și criticii creștini n'aveau nimic de obiectat, ci, din contra aprobau și încurajau interpretarea falsă a acestei piese.

Părerea tendențioasă și eronată asupra piesei era așa de generală și se credea așa de peremptorie încât și cei mai de seamă scriitori și critici evrei cred că autorul fiind antisemit a vrut într'adevăr să înfățișeze în Shylock un tip de cămătar, de avar, de dușman nemilos și crunt al creștinilor.

În Februarie 1924, Teatrul Național din București a reînceput, după un timp îndelungat, să reprezinte această piesă sub titlul de „Shylock“.

Însă cu toate că toți criticii, vechi și noi, străini și români, au fost și sânt unanimi să recunoască și să susțină că operele lui Shakespeare vor dăinui nealterate în eternitate grație marelui și profundei lui cunoștințe a vieții, a acțiunilor și patimilor omenești, care sânt și ele veșnice, și dată marea lui iscusință în arta dramatică, din nici una din piesele lui nu se poate tăia un singur vers măcar, și nu se poate adăoga sau schimba ceva la vreuna din ele, totuși Direcțiunea Teatrului Național, luându-se după spiritul timpului dela noi, a lăsat ca piesa „Negustorul din Veneția“ să fie revăzută, corectată, adăogită și senzul ei alterat în așa chip ca să satisfacă sentimentele unei părți a majorității creștine contra minorității evrești.

Lessing, în „Hamburggische Dramaturgie“ zice: „Ceea ce s'a spus despre Homer că mai curând îi se poate smulge lui Hercule măciuca decât lui un vers, se poate perfect aplica și lui Shakespeare... Shakespeare cată să fie studiat, nu despuiat. Dacă avem o aptitudine specială (Genie) atunci Shakespeare trebuie să ne fie aceea ce camera obscură e pentru peisagist; să se uite sânguitor înăuntru ca să învețe cum se proiectează natura în toate chipurile pe o suprafață, însă să nu împrumute nimic de acolo“.

Romicus, în „Universul“ din 18 Februarie 1924, arată că „Piesa care s'a reprezentat la Teatrul Național sub titlul de

Shylock, e un soi de adaptare ce a suferit ultragii vizibile și simțitoare.

Shakespeare n'are nevoie să fie corectat și deci vulnerat“.

II

Shakespeare frunzărea prin romane, nuvele, cronici, etc., și unde dădea peste vre-o întâmplare, sau vre-un tip care îl interesa, își compunea nemuritoarele sale opere, după intuiția geniului său, fără șovinism, fără ură de rasă și fără prejudecăți.

Subiectul piesei „Negustorul din Veneția“ se știe că autorul l-a luat din colecția de 50 de nuvele italiene, din sec. al 14-lea publicate de Giovanni Florentino sub titlul de: „il Pecorone“. În povestirea nuvelistului italian, un creditor evreu reclamă o livră de carne din trupul unui debitor creștin care nu i-a achitat datoria la termen și doamna Belmont, soția unui prieten al debitorului, îl salvează.

Spre deosebire de felul cum Marlowe îl reprezintă pe Barabbas din „Evreul din Malta“, Shakespeare reprezintă pe Shylock ca pe un om pașnic și cinstit, care nu dorește să se răzbune decât pe un singur creștin, nu fiindcă e creștin, ci fiindcă-i e un dușman aprig.

A. Mézières zice că: „Shakespeare n'a vrut să studieze fapte ci sentimente. Să facem ca el, și să nu căutăm în piesele sale decât ceace a vrut să pue în ele, adică zugrăvirea caracterelor“. Acțiunea cu privire la Shylock, autorul n'a inventat-o din antisemitism, scopul său n'a fost de a face odios pe un evreu, și a-și bate joc de el fiindcă e evreu. Nu el a făcut ca creditorul crunt și nemilos să fie evreu, ci Giovanni Florentino, care a luat această poveste din „Gesta Romanorum“, în care cămătarul nu e evreu, dar pe care el a găsit de cuviință să-l transforme în cămătar evreu.

Deci numai în desvoltarea acestui caracter putem cunoaște adevăratele intențiuni ale dramaturgului. Dacă ar fi fost îmbibat de prejudecăți contra evreilor, sau ar fi vrut să fie pe placul vre-unei părți a publicului de atunci, l-ar fi zugrăvit cam tot în felul cum a văzut că Marlowe a zugrăvit pe evreul Barabbas, sau chiar el pe maurul Aaron.

Dela actul 1, scena 3-a însă, îndată ce-l pune în față cu Antonio, ne arată și justifică ura neîmpăcată a lui Shylock.

După cum maurul Othello, care din bun, viteaz și conștient, sub influența perfidului intrigant Iago, care treptat i-a picurat în inimă otrava geloziei și i-a infiltrat o dorință nebună de răzbunare, a devenit un asasin sălbatec și a omorât ființa frumoasă și nevinovată ca un înger pe care a iubit-o cu patimă, tot așa în inima evreului Shylock, om pașnic și cinstit, cult și evlavios, sub influența persecuțiilor lui Antonio, care ca cea mai puternică otravă morală, răscolitoare de patimi și sfâșietoare de inimi, i-a infiltrat dorința nebună de răzbunare ca să distrugă nu o ființă iubită și nevinovată ca Desdemona, ci pe un dușman al său de moarte.

După cum în „Maurul din Veneția“, din cauza sângelui lui fierbinte african a găsit un teren priincios pentru a face ca patima geloziei să se manifeste mai teribilă, tot astfel în evreul Shylock, din cauza inimei sale roasă de necazuri, de neîncetate prigoniri, maltratări și umiliri suferite de atâta amar de vreme de tot poporul din care făcea parte, a găsit un teren priincios pentru a ne arăta ce ravagii pot face persecuțiunile nedrepte în sufletul unui om, și la ce răzbunare grozavă pot da imbold.

Dar pe când în Othello a vrut să ne înfățișeze numai tipul unui om gelos, în Shylock pe lângă intențiunea de a ne arăta un tip stăpânit de patima răzbunării, s'a servit de acest evreu ca să pledeze prin gura lui, cum n'a pledat nimeni până atunci, cauza poporului său oprimat din pricina religiei sale.

Modul cum autorul a dezvoltat caracterul lui Shylock, cum a justificat ura și dorința lui de răzbunare, cum și-a strigat prin gura acestui evreu, în apărarea întregului popor evreesc, manifestul său corosiv contra intoleranței creștinilor, mai mult decât îi era îngăduit în acel timp de persecuțiuni religioase, când în Anglia, sub regina Elisabeta, și creștinii catolici erau persecutați, se ardeau oameni de vii pentru ideile lor și adesea artiștii erau întemnițați și condamnați să li se taie nasul și urechile pentru un singur cuvânt care nu era pe placul stăpânirii, a făcut din piesa „Negustorul din Veneția“ o dramă de toleranță și nici de cum o comedie anti-semită, cum e concepută între alții și de Direcția Teatrului Național din București.

*Teza semita → de-a călăși servit și fi mar
hidmătri*

*Teza semita → de-a călăși servit și fi mar
hidmătri*

*Teza semita → de-a călăși servit și fi mar
hidmătri*

①

III

Din recenziiile criticilor teatrali am putut cunoaște oarecum numai schimbările și adăgirile ce le-a suferit piesa, ca să îi se dea tâlcul necesar cu care să se atragă un public mai numeros. Cu ocazia însă a unui turneu al d-lui I. Brezeanu cu artiști de ai Teatrului Național din București, în acelaș an 1924, am putut vedea și la Bacău atât piesa cât și pe d-l Brezeanu în rolul lui Shylock.

Mă așteptam să văd în rolul acestui negustor evreu bogat, din Italia, de la sfârșitul secolului al 16-lea, un bătrân respectabil, cu barba albă, bine îmbrăcat și ținuta energică. Barba, îmbrăcămintea, accentul vorbei și ținuta, n'au corespuns nici pe de departe acestui tip energic menit să se apuce de piept cu unul din cei mai bogați și simpatizați negustori creștini din Veneția. Mi-a făcut impresia că ar reprezenta mai curând tipul unui negustoraș evreu din Polonia sau dintr'un orașel din Nordul Moldovei, și anume din cei vechi. Dându-i pe lângă aceste și o voce strigătoare ni-l face anti-patic din capul locului.

Dacă se găsesc oameni din popor, incuți, și din parveniți, cari țipă când vorbesc, oamenii cuți însă, între cari se numără și Shylock, au graiul obișnuit natural, liniștit, și nici de cum țipător.

Fiindcă vocea evreului în vorbirea obișnuită e țipătoare, când însă țipă e îngrozitoare. Așa de pildă, în scena adăogată când Shylock vine acasă și află de fuga fiicei sale. Dl. Iosif Nădejde în „Adevărul“ din 19 Februarie 1924 zice în privința ei: „Scena e bună pentru virtuozitatea actorului, dar în Shakespeare ea nu există sub forma aceasta. În text impresia produsă asupra lui Shylock de știrea fatală e redată într'o povestire a lui Solanio sau Salarino.

Se sporește efectul dramatic cu prețul unei impietăți față de textul lui Shakespeare“.

Despre modul cum sporește această scenă efectul dramatic, Romicus, în „Universul“ citat, zice: „Când Shylock află de fuga fiicei sale și îngrozit strigă în fața casei, numele ei, s'a introdus la noi, în această scenă, o manifestație odioasă, organizată de creștini. Pentru ce acest supliment grotesc? Oare nu eșea în relief durerea lui Shylock și fără

această biciuire a amorului său propriu de părinte și de evreu habotnic?“

Această manifestație odioasă a creștinilor, care își bat joc de suferințele evreului, e ușor de înțeles că a fost introdusă ca să scoată în relief nu durerea lui Shylock, ci tendința ce s'a dat piesei. Această scenă pe lângă că nu „sporește efectul dramatic“, nu e bună nici „pentru virtuozitatea actorului“ și iată de ce:

Când am mers ca să asist la reprezentarea acestei piese, pentru a putea observa mai bine jocul artiștilor, am ocupat un loc în apropiere de scenă. Aceasta mi-a fost fatal.

Di. Brezeanu care are plămâni foarte buni, când vorbea țipa; și când a început a țipa în fața casei lui Shylock: Iessica! Iessica!, era așa de îngrozitor încât am crezut că asurzesc.

Și strigătele de durere sau disperare trebuie temperate pe scenă și nu trebuie să izbească cu atâta violență auzul spectatorilor.

Shakespeare însuși, care se știe că a fost și el actor și juca în piesele sale, ca dovadă că el n'ar fi țipat așa în rolul lui Shylock, chiar dacă ar fi reprezentat această scenă, și nici n'ar fi întrebuintat nici în vorbirea lui obișnuită o voce strigătoare, voi reproduce învățătura ce o dă el actorilor în actul al treilea, scena a doua din „Hamlet“:

„Fiți așa de buni și țineți cuvântarea lin, așa cum v'am zis-o eu. Dar dacă vă umflați vocea, ca mulți din artiștii noștri, atuncia le-aș putea asculta tot așa de bine din gura unui strigător de oraș. Nici nu tăiați așa de mult aerul cu mâinele voastre, ci faceți totul domol. Căci în mijlocul torentului, al furtunei, în toiul, ca să zic așa, al volburei patimilor voastre, trebuie să vă însușiți o moderațiune care le dă mlădiere. O, mă supără din suflet, când un astfel de camarad voinic și păros, sfâșie în bucăți, în adevărate sdrențe o patimă, ca să tune în urechile celor din parter, cari adesea nu știu de nimic alta, decât de neexplicabile pantomime mute și de zgomot. Unui astfel de individ, aș lăsa să îi se tragă o chelfâneală pentru țipetele lui. Aceasta întrece în tiranie pe tirani. Vă rog evitați aceasta“.

Lessing vorbind de aceste „regule de aur pe care ori-ce artist trebuie să le urmeze“ zice: „Și motivul e ușor de găsit

de ce chiar acolo unde poetul n'a observat cea mai mică moderațiune, totuși artistul trebuie să se modereze. Sunt puține voci care în extrema lor străduință n'ar fi neplăcute. Totuși nici ochii noștri și nici urechile noastre nu trebuie să fie vătămate. S'ar putea ușor întâmpla ca artiștii noștri, să nu se simtă bine în moderațiunea, la care arta chiar în patimile cele mai violente îi obligă, în vederea aplaudării. Inșă ce fel de aplaudare? Galeria e negreșit un mare amator a ceea ce e zgomotos și bubuitor și rar va lipsi ca să nu răsplătească un plămân bun cu aplauze tari. Și parterul german are puțin acest gust, și sunt artiști cari sunt destul de șireți ca să știe să tragă foloase din acest gust“.

Deci țipetele sălbătice și asurzitoare ale lui Shylock chiar în momentele de disperare nu sunt bune nici pentru virtuozitatea actorului și nici pentru personajul din piesă și servesc numai a ațâța bătaia de joc a cetei de creștini de pe scenă și a unei anumite părți dintre spectatori din sala teatrului.

Dar dacă vocea obișnuită a lui Shylock, chiar când e liniștit, e țipătoare, când însă e iritat și firește ar trebui să fie mai țipătoare, e din contra domoală și mai înceată ca de obicei. Așa de pildă când se întâlnește pentru întâia oară cu Antonio și îi reproșează purtarea lui neomenoasă față de el. În această scenă nici nu se remarcă revolta și iritația crescândă a evreului, deoarece artistul nu ține s'o accentueze. Tot astfel face și în scena cu Solanio și Salarino, când întrebat fiind la ce i-ar putea servi carnea lui Antonio, și el răspunde cu acel faimos rechizitoriu, care ca un bisturiu ascuțit taie adânc în buba netoleranței religioase a creștinilor. În loc de a umfla crescând vocea evreului disperat și revoltat și a declama răspicat fiecare frază, dârz, mușcător, amenințător și agresiv, artistul recitează întreaga tiradă cu glasul mai slab ca cel obișnuit, și așa de repede, ca și cum îi ar arde gura și ar vrea să scape cât mai iute de ele, astfel că eu, care după cum am arătat, am stat aproape de scenă și cunosc piesa, nu le-am auzit bine și nici n'am putut prinde înțelesul lor. Cum le-au putut auzi și înțelege acei din publicul spectator, cari n'au cêtit piesa și n'au stat în așa apropiere ca mine de scenă. Acest pasaj al cărui fiecare cuvânt țâșnește ca scânteii luminoase și arzătoare din geniul strălu-

citor al marelui poet, și e cel mai esențial în piesă pentru judecarea intențiunii lui generoase și umane, e înadins gătuț și înăbușit ca să treacă neobservat, căci așa trebuie interpretat rolul lui Shylock după războiul mondial, când civilizația, toleranța religioasă și iubirea aproapelui au retrogradat spre o și mai mare ură de rasă, de popoare și de oameni. Înainte de războiu iată ce am cetit într-o recenzie a d-lui B. Brănișteanu sub titlul „Manase și Shylock“ în „Adevărul“ din 10 Noembrie 1913: „Shylock întrebat la ce îi ar putea sluji carnea lui Antonio, dacă acesta n'ar putea face față semnăturii sale, răspunde: „Pentru a prinde pește cu ea. Dacă nu satură pe nimeni, satură răzbunarea mea“....

Imi amintesc ce furtună de aplauze a acoperit la Teatrul Național din București tirada aceasta când a fost aruncată cu glasul disperării de Novelli. Semnalul aplauzelor l-a dat galeria, acolo unde ia loc tineretul entuziast de artă și omenie, acolo unde adesea s'au dedat senzațiilor divine ale artei, cei care odată aveau să fie conducătorii și fala neamului lor“. Atunci marele artist Novelli s'a transformat în Shylock-ul conceput de Shakespeare și n'a înțeles că trebuie să reprezinte un Shylock odios și ridicol, cum se interpretează acuma rolul lui.

Am mai remarcat că pentru a-l face mai odios pe Shylock, îl face ca în ziua judecării să se repeadă de mai multe ori cu cuțitul lui la Antonio, spre a i-l înfige în piept. E oprit însă de însoțitorii celui amenințat, cari îi strigă: câine! și alte invective. În piesă însă nu există o asemenea tentativă agresivă nici o singură dată.

În actul IV sc. I Porția este aceea care spune de două ori lui Antonio ca să-și pregătească și să-și descopere pieptul pentru cuțitul lui Shylock, iar lui Shylock îi zice:

„Un funt din carnea acestui negustor e al tău,

Curtea o recunoaște și justiția o încuviințează“, și după aceea iarăși repetă:

„Tu trebuie să-i tai carnea din piept.

Justiția o încuviințează și curtea o recunoaște“.

La această recunoaștere și încuviințare a justiției și a Curței că are drept să taie funtul de carne din pieptul dușmanului său, Shylock răspunde: „O, prea dreptule judecător! Ei, o hotărâre!“ (Lui Antonio) „Veniți, pregătiți-vă“ și atâta tot.

El cerea repetat stăruind, ca să se dea hotărârea, înainte de a se apropia de Antonio, căci știa că nu poate și nu trebuie să se repeadă la debitorul său spre a-i împlânta cuțitul până ce Curtea prin gura judecătorului nu va pronunța mai întâi sentința.

Intre adăogirile făcute piesei, pe lângă ceata de creștini ce s'a alăturat lui Antonio, s'a asociat și lui Shylock o mulțime de evrei prost îmbrăcați și uricioși.

Astfel dintr'un tip particular luat dintr'o mulțime de indivizi oprimați, care e un reprezentant al lor numai întrucât întrupează toate necazurile, durerile și suferințele lor și se scoate prin gura lui în evidență conflictul care există între o rasă puternică, covârșitoare și stăpânitoare și o alta slabă, minoritară și aservită, prin care autorul tinde să arate până unde poate merge setea de răzbunare a unui om dintre cei asupriți contra unui alt om care l-a exasperat cu dușmănia lui neomenoasă, s'a făcut un tip general, care cu mulțimea de evrei care îl înconjoară reprezintă setea de răzbunare a întregii evreimi, cu toate că în piesă Shylock vine la judecată singur neînsoțit de nici un apărător măcar.

Așezându-se în fața gloatei de creștini ai lui Antonio, puzderia de evrei ai lui Shylock, ca două oști dușmane, gata să se încaere, se dă conflictului dintre doi indivizi vrăjmași proporții enorme, cari nu sunt în piesă. Din această cauză deznodământul conflictului care se termină cu înfrângerea lui Shylock e privită ca o victorie a întregii creștinătăți asupra întregului neam al lui Izrael, o izbândă strălucită și decisivă a crucei creștine asupra triumphiului lui David.

În astfel de condițiuni piesa „Negustorul din Veneția“ a fost transformată sub titlul de „Shylock“ într'o parodie, iar rolul lui Shylock ca să corespundă tendinței de a ridicoliza această dramă zguduitoare și umanitară a marelui dramaturg englez, a fost interpretat ca să apară cât mai odios și ridicol, așa ca să se potrivească la această parodie și să poată râde la urmă cu multă poftă de pățania acestui jidan păcălit, și de strașnica pedeapsă ce i s'a dat. Adică s'a făcut dintr'un „Rembrandt splendid“ cum numește doamna Jameson în opera ei pe acest evreu, o caricatură hidoasă.

Această străvestire a piesei a fost așa de tare pe placul publicului bucureștean, încât a avut un succes eclatant.

Piesa a împlinit la 27 Septembrie 1924 „dealungul unei singure stagiuni și ceva“ cincizeci de reprezentații și modul cum a interpretat Dl. I. Brezeanu rolul lui Shylock a fost lăudat de cei mai de seamă critici teatrali ai capitalei noastre în recenziile lor, de la început și până la încheierea acestei „serii triumfale“.

Și la Bacău dl. I. Brezeanu cu trupa d-sale a avut un mare succes cu această piesă. Sala Ateneului era arhi-plină și publicul, între care mulți evrei, a aplaudat frenetic, atât acei ce au înțeles piesa cât și mai cu seamă, acei cari n'au înțeles-o.

S'ar fi putut oare ca Băcăuanii să nu răsplătească cu obolul lor și cu aplauze zgomotoase pe un artist bun ca Dl. Brezeanu, care a onorat Bacăul venind ca să ne facă să admirăm și noi piesa care a avut un succes așa de mare în Capitala țării și în care d-sa a întreprins rolul cel mai principal și anume pe cel al lui Shylock?

Probabil că și alte orașe din provincie ar fi făcut la fel, ca și Bacăul. La Iași însă am avut plăcuta surprindere să constat că vechia capitală a Moldovei a rămas tot acel vechiu oraș cultural de odinioară și că Iașenii, cu toate că și acolo sufla pe acel timp același vânt dogoritor de ură ca și la București, au înțeles că în ceea ce privește arta, nu trebuie să aplaude ceea ce aplaudă Capitala, ci ceea ce după judecata lor merită să fie aplaudat. Iată ce am citit între altele în „Adevărul“ din 15 Noembrie 1924 sub titlul „Mișcarea teatrală la Iași“ sub semnătura „Spectator“:

„Companiile bucureștene au început să socotească Iașul drept un oraș din provincie, unde publicul „epatat“ aplaudă dar nu înțelege. Mai există însă oameni de gust în Iași. La reprezentațiile trupelor din Capitală, vine multă lume, care ar dori să aibă un spectacol cu adevărat îngrijit. E deci o greșală când actorii își închipue că vor putea obține un succes ușor jucând de mântuială, cu efecte pe care le rezervă galeriei din matineurile de Duminecă și cu un ansamblu submediocru. „Shylock“ este numai o pildă din multe altele. Dl. Brezeanu, cu tot talentul său necontestat n'a plăcut în rolul „Negustorul din Veneția“. Sau mai bine zis n'a plăcut atât cât era de așteptat. Interpretarea sa a fost departe de

atmosfera teatrului Shakespearian. Despre însoțitorii d-lui Brezeanu, nici nu vorbim“.

Așa dar din laconica recenzie a criticului teatral din Iași, oricât s'a silit să fie blajin și să menajeze pe Dl. Brezeanu, se constată că nu numai trupa, ci însuși Dl. Brezeanu n'a plăcut în „Shylock“ și că „interpretarea sa a fost departe de atmosfera teatrului Shakespearian“.

Quod erat demonstrandum.

Adică ceea ce am căutat eu a demonstra prin scurta critică ce am făcut-o în această prefață a modului cum s'a străvestit și s'a reprezentat piesa și cum a fost interpretat rolul lui Shylock.

66226

NEGUSTORUL DIN VENETIA

Studiu critic de Benedict Rechler, Bacău

Introducerea

16 x 13

S'a scris foarte mult despre operele lui Shakespeare, și cu toate că mai bine de trei secole se tot studiază, se comentează și se critică, totuși studiile, comentariile și criticele nu s'au putut încheia și nici nu se vor încheia așa curând, din cauza profunzimii nemăsurabile cu care acest adânc cunoscător al inimii omenеști și genial făuritor de caractere a descris sentimentele și pasiunile sufletului omenesc. „El avea facultatea prodigioasă de-a zări într'o clipă întregul său personaj, corp, spirit, trecut, prezent, în toate detaliile și în toată profunzimea ființei sale, cu atitudinea precisă și expresiunea fizionomiei pe care situațiunea i-o impunea. E cutare cuvânt în Hamlet sau Othello, care, pentru a fi explicat, ar avea nevoie de trei pagini de comentarii“, zice Taine în „Histoire dela littérature anglaise“ (II, 207).

Intr'adevăr, atât de profundă e arta acestui geniu creator și atât de vastă e opera sa, încât cei mai mari critici, ori cât de mult au examinat-o și au aprofundat-o, nu au putut expune decât, în parte, rezultatul examenului lor. Dacă până și Taine spune: „Criticul se pierde în Shakespeare ca într'un oraș imens; el descrie două monumente și roagă pe cititor să conjectureze cetatea“ (11,234).

Totuși s'a studiat și descris așa de multe din acest ocean clocotind de patimi violente, în care, immurile duioase ale dragostei, amestecate cu gemetele sfâșietoare ale suferinții sânt întrecute de urletele de furie turbată ale făcătorilor de rele, încât s'ar părea că n'ar mai avea nimeni nimic de adăogat la cele expuse până astăzi, de atâția critici mari

însă cum după atâția poeți geniali, ca Milton, Shelley, Tennyson, Goethe, Schiller, Heine, Alfred de Musset, Victor Hugo, Edmond Rostand, etc., cari au cântat în versuri desăvârșite și sublime iubirea și ura, resemnarea și revolta sufletească, fericirea și durerea, în fine toate acțiunile, sentimentele și patimele omenești, mulți cântăreți, fără să-și facă iluziunea că s'ar putea înălța până la geniul iluștrilor lor predecesori sau contimporani, urmând impulsii inimei lor au adăogat nouă coarde la lira lor și au continuat să cânte și ei aceleași acțiuni, sentimente și patimi, cari sânt fără sfârșit și tocmai fiindcă sânt fără sfârșit, astfel fie-mi permis și mie să-mi exprim gândirea asupra unei singure piese a marelui dramaturg englez, cum și asupra câtorva din cele mai remarcabile critice făcute acestei piese.

A. Mézières în lucrarea sa premiată de Academia Franceză: „Shakespeare, ses oeuvres et ses critiques“ (11,327) zice: „Când se abordează toate aceste chestiuni, îți închipui mai întâiu că ele au fost rezolvite și că nu mai este nimic de zis după atâția scriitori, cari s'au ocupat de acelaș subiect. Dar, ori cât de puțin se reflectează, se bagă de seamă că opera criticii seamănă cu pânza Penlopei, că se face și se desface fără încetare, în parte cel puțin, și că dacă, în definitiv, se apropie inevitabil de momentul unde lucrul său va fi terminat, ea nu l-a atins încă. Se cade la învoială cu comentatorii asupra oarecăror puncte: se descoperă la mai mulți dintre dânșii expuneri ingenioase: se vede lucind ici colo în părerile lor scânteii de adevăr; ea nu se vede nicăeri apărând cu totul întregă și de aceea se ia condeiul“.

Piesa pentru care am luat și eu condeiul ca s'o analizez e „Negustorul din Veneția“, în care conflictul dintre două rase din care una asupritoare și cealaltă asuprită, una prigonitoare și cealaltă prigonită, una ciocan și cealaltă nicovală, atinge cea mai mare violență dramatică, zic conflictul dintre două rase, fiindcă Shylock nu reprezintă, ca Othello, de exemplu, numai tipul unui individ gelos, sau ca Makbeth, tipul unui om ambițios, dornic de mărire, ci autorul ni-l înfățișează și ca tipul unui întreg popor nenorocit, impilat, persecutat, obișduit și maltrat timp de 16 secole, de mai toate popoarele în mijlocul cărora a fost aruncat de soarta

Sk
011

nemiloasă, ca să-și târâe între ele, înfricoșat și umilit, în veșnică suferință și sbucium sufletesc, viața de „Jidov ră-tă-citor“. Această piesă, una din cele mai bune ale lui Shakes-peare, care este o capo d'operă, Heinrich Heine o pune între tragedii, H. Taine între semi-drame și A. Mézières între comedii.

In aceste condiții ne punem întrebarea: „Negustorul din Veneția“ e tragedie, semi-dramă, sau comedie? Spre a putea da un răspuns clar, trebuie să reproducem întâiu părți din criticele acestor trei maestri, să discutăm punctele asupra cărora nu putem fi de acord cu dânsii și să conchidem, în urmă, care din aceste trei genuri se potrivește mai bine pie-sei, sau dacă nu cumva îi se potrivesc toate trei deopotrivă. Vom urma începând cu Heine, continuând cu Taine și ter-minând cu critica lui Mézières.

NEGUSTORUL DIN VENEȚIA

de W. SHAKESPEARE

— Studiu critic —

PARTEA I-a

Critica lui Heinrich Heine

CAPITOLUL I

„I E S S I C A“

(Negustorul din Veneția) ¹⁾

Când văzui reprezentându-se această piesă în Drurylane, stătea în dosul meu în lojă o frumoasă palidă englezoaică, care spre sfârșitul actului al patrulea plânse tare și exclamă de mai multe ori: The poor man is wronged! (Ii se face nedreptate sărmanului om). Era un obraz de cea mai nobilă tăietură greacă și ochii erau mari și negri. N'am putut uita niciodată acești ochi mari și negri, cari au plâns pentru Shylock!

Când mă gândesc însă la acele lacrimi, atunci trebuie să socotesc pe Negustorul din Veneția la tragedii, cu toate că cadrul piesei este împodobit cu cele mai voioase măști, chipuri de satiri și de amorette și poetul deasemenea voia într'adevăr să dea o comedie. Shakespeare avea poate intențiunea să reprezinte spre desfătarea masei mari un vârcolac sucit, o odioasă făptură fabuloasă, care arde de sete după sânge și

1) H. Heine, Sämtliche Werke, Band XII, 165 — Shakspears Maedchen und Frauen.

cu aceasta pierde pe fiica sa și galbenii săi, și e batjocurit pe deasupra. Dar geniul poetului, spiritul lumii, care guvernează în el sta întotdeauna mai presus decât voința sa proprie și așa se întâmplă că el exprimă în Shylock, cu toată aspra schimonositură, justificarea unei secte nenorocite, care fu împovărată de providența din motive tainice cu ura gloatei de jos și de frunte și nu voia să răsplătească întotdeauna această ură cu iubire.

Dar ce zic? geniul lui Shakespeare se mai rădică peste ciorovăiala mică a două partide religioase, și drama lui ne arată propriu zis nici evrei nici creștini, ci asupritori și asupriți și chiuitura nebună dureroasă a acestor din urmă, când pot plăti îndărăt cu dobândă trufașilor lor prigonitori jignirile pricinuite. De deosebirea de religie nu este cea mai mică urmă în această piesă și Shakespeare arată în Shylock numai un om, căruia natura îi poruncește să urească pe dușmanul său, după cum în Antonio și prietenii săi nici într'un chip nu descrie pe sectatorii acelei învățături dumnezeiești, care ne poruncește să iubim pe dușmanii noștri. Când Shylock spune omului, care vrea să împrumute bani de la el, următoarele cuvinte:

Senior Antonio, mult și adeseori

M'ai defăimat pe Rialto

Pentru banii mei și pentru dobânzile mele,

Deapururea o dusei cu răbdătoare rădicare din umeri,

Căci răbdarea e moștenirea neamului nostru.

Mă înjurai hain, copoiu,

Și scuipai pe haina mea evreească,

Numai pentru că folosesc, ceea ce-mi aparține mie.

Bine deci, acum se arată, ai nevoie de ajutorul meu;

Hei, negreșit, da, vii la mine, zici:

„Shylock“, am dori bani“. Așa spui dumneata,

Care ți-ai deșertat scuipatul pe barba mea,

Și m'ai lovit, cum izbește de la prag

Câinele străin; bani e dorința dumitale.

Cum să vorbesc acum? Să nu vorbesc:

„Are un câine bani? E posibil ca un câine

Să poată împrumuta trei mii de galbeni?“ Sau

Să mă plec și cu tonul unui datornic

Șoptind umilit, cu răsuflarea reținută,

Să vorbesc astfel: „Frumosule domn, Miercurea
[trecută

M'ai scuipat; în ziua cutare m'ai lovit cu piciorul

Altă dată m'ai numit câine:

Pentru aceste politețe voesc

Să-ți împrumut aceste sume de bani“.

Atunci Antonio răspunde:

Aș putea lesne să te numesc iarăș astfel,

Să te scuip iarăși, ba să te calc în picioare.

Unde se află aici dragostea creștinească! Ba zău, Shakespeare ar fi făcut o satiră, asupra creștinismului, dacă ar fi lăsat ca acesta să fie reprezentat de acele persoane, care stau vrăjmășește față în față cu Shylock, însă totuși abia sunt vrednice să deslege acestuia curelele încălțămintelor. Falitul Antonio e un suflet molatic, fără energie, fără puterea urei și deci asemenea fără puterea iubirei, o inimă turbure de vierme a cărui carne adevărat că nu e bună de nimica, decât „a se undi pește cu ea“. Acele trei mii de galbeni împrumutați, nici într'un chip nu-i restituie evreului șulerit — Nici Bassanio nu îi mai înapoiază banii și acesta e un adevărat fortune-hunter după expresia unui critic englez; împrumută bani pentru a se încotoșmâna luxos spre a dobândi o căsătorie bogată, o zestre grasă; căci, zice prietenului său:

D-tale nu-ți este necunoscut, Antonio,

Cât de mult am sleit averea mea,

Pe când m'am aranjat mai pompos,

Decât slabele mele mijloace puteau suporta,

Nici nu mă jelesc acuma că firea mare

Imi e interzisă, grija mea e numai,

Să pot scăpa cu cinste de datoriile,

In care viața mea, ceva prea risipitoare

M'a înlănțuit...

Ba că chiar ce privește pe Lorenzo, e complicele celui mai infam furtișag de casă și după codicele prussac ar fi condamnat la cincisprezece ani închisoare corecțională, înfierat și expus la stâlp; deși e foarte susceptibil nu numai pentru bijuterii și galbeni furați dar și pentru frumuseți de ale naturei, peisage la lumina lunii și pentru muzică. Ce privește ceilalți nobili venețieni, pe care îi vedem înfățișân-

du-se drept camarazi ai lui Antonio, par asemenea a nu prea urâ banii, și pentru sârmanul lor prieten, când a căzut în nenorocire, n'au nimic decât vorbe, aer monetizat. Bunul nostru pietist Franz Horn face despre aceasta următoarea prea searbădă dar foarte dreaptă observațiune: „Aici e așa dar cu cale de a rădica chestiunea:“ cum era posibil că a ajuns așa departe cu nenorocirea lui Antonio?

Intreaga Veneție îl cunosc și îl stimă, bunii lui prieteni cunoșteau exact grozavul înscris și că evreul nu va lăsa să se șteargă nici un punct dintr'însul. Totuși lasă să treacă o zi după alta, până în fine cele trei luni au trecut, și cu aceste orice speranță de salvare. Acelor buni prieteni de cari negustorul regal, pare a avea cete întregi în jurul său, li-ar fi fost cam ușor să înjghebeze suma de trei mii de galbeni, spre a salva o viață de om, și ce fel, însă așa ceva este totuși întotdeauna puțin incomod și așa fac iubiții buni prieteni, tocmai fiindcă sunt numai preținși prieteni, dacă vroiți jumătăți sau trei sferturi de prieteni, nimic și iarăși nimic și absolut nimic. Ei compătinesc tare pe distinsul negustor, care le pregătea înainte serbări așa de frumoase, însă bârfesc pe Shylock cu comoditatea convenită, tot ce inima și limba poate numai ceea ce de asemenea se poate face fără nici o primejdie, și cred apoi probabil cu toții că și-au împlinit datoria lor prietenească. Ori cât de tare trebuie să urâm pe Shylock, totuși n'am putut lua în rău nici chiar lui dacă disprețui puțin pe acești oameni, ceea ce deci poate face foarte bine“. Da, el pare la urmă a confunda și a arunca în o singură clasă și pe Graziano pe care absența îl scuză, când respinge inacțiunea anterioară, și belșugul de vorbe actual cu răspunsul tăios!

Până vei îndepărta prin înjurături pecetea de pe înscrisul meu,

Faci tu cu strigăte numai plămânului tău rău.
Restabilește-ți spiritul, dragă tinere,
Altfel îți cade fără scăpare în ruine
Eu stau aici pentru dreptate.

Sau poate chiar să treacă Lancelot Gobbo de reprezentant al creștinismului? Destul de curios, Shakespeare nu s'a rostit nicăeri asupra acestui din urmă așa de hotărît ca într'o con-

versație pe care acest viclean a avut-o cu stăpâna sa. La vorbele Essicăi:

„Voiu fi mântuită prin bărbatul meu, el m'a făcut creștină“. Lanzelot Gobbo răspunde:

„Intr'adevăr în acest caz e tare de blamat. Au fost deja înainte dintre ai noștri destui creștini, tocmai atâția câți pot exista bine unul lângă altul. Asta facere de creștini va ridica prețul porcilor, dacă devenim toți mâncători de carne de porc, nu se va mai avea în scurt timp pentru bani nicio bucațică de slănină în tigae“. Intr'adevăr cu excepția Porției e Shylock cea mai respectabilă persoană în toată piesa. El iubește banii, nu trece sub tăcere această iubire, o anunță în piața publică. Inșă e ceva, care el prețuește totuși mai sus decât banii, anume satisfacția pentru inima sa ofensată, dreapta răsplată redată pentru defăimări nespuse; și cu toate că îi se oferă înzecit suma împrumutată, o refuză, și nu îi pare rău de aceste trei mii, de zece ori trei mii de galbeni, când poate cumpăra cu aceasta un funt de carne din inima dușmanului său. „Ce vrei cu această carne?“ îl întreabă Salario. Și el răspunde:

„A undi pește cu ea. De nu satură pe nimeni, satură totuși răzbunarea mea. El m'a insultat, mi-a împiedecat câștigul de o jumătate milion, a răs de pierderea mea, și-a bătut joc de profitul meu, a defăimat poporul meu, a încrucișat comerțul meu, pe prietenii mei îi a momit, pe dușmanii mei îi a asmuțit, și pentru ce? Eu sunt Evreu. N'are un evreu ochi? N'are un evreu mâini, membre, corp, simțuri, înclinațiuni, pasiuni? Nu e nutrit cu aceleași alimente, rănit cu aceleași arme, supus la aceleași boli, vindecat cu aceleași mijloace, încălzit și răcit de aceeași iarnă și vară, ca un creștin? Când ne împungeți, nu sângerăm? Când ne gâdilați nu rădem? Când ne otrăviți nu murim? Și dacă ne ofensați, să să nu ne răzbunăm? Dacă vă semănăm în toate lucrurile, voim să vă imităm asemenea și în aceasta. Dacă un evreu insultă pe un creștin, care e umilința sa? Răzbunare. Dacă un creștin insultă pe un evreu, care trebuie să fie răbdarea sa după exemplul creștinesc. Na, răzbunare. Răutatea, pe care mă învățați, pe aceasta voesc s'o practic și trebuie să iasă rău sau voesc să întrec pe maestrul meu“. Nu, Shylock ce-i drept iubește banii, dar sunt lucruri pe care le iubește mult mai

mult, între altele și pe fiica sa „Iessica“ copila care, cu toate că în cea mai înaltă patimă a furiei o blestemă și ar dori s'o vadă moartă la picioarele sale, cu juvaericele în urechi și cu galbenii în sicriu, totuși o iubește pe dânsa mai mult decât toți galbenii și juvaericele. Respins din viața publică, din societatea creștinească în strâmta îngrădire pașnică a fericirii casnice, au rămas doară sârmanului evreu numai sentimentele familiare și acestea iesă la el la iveală cu cea mai mare duioșie. Turcoaza, inelul care îi a fost dăruit odată soția sa, Leia sa, n'ar fi dat-o „pentru o pădure întregă, de maimuțe“.

Când Bassanio spune lui Antonio, în scena judecății următoarele cuvinte:

Am o femeie în căsătorie, și ea îmi e
Așa de dragă ca însăși viața mea, totuși nu valorează
La mine mai mult ca viața ta

Aș da totul, viața chiar, femeia mea și toată lumea,
Acestui diavol, numai ca să te liberez pe tine.

Când Graziano adaogă deasemenea:

Am o femeie pe care pe onoare că o iubesc
Totuși ași dori-o în cer, de ar putea acolo să implore
[puteri

Ca să înduioșeze pe cinicul evreu.
atunci se deșteaptă în Shylock neliniștea pentru soarta fiicei sale care s'a măritat între oameni, cari ar putea să jertfească femeile lor pentru prietenii lor, și nu tare ci „la o parte“ vorbește el la sine însuși:

Așa sunt bărbații creștini! Am o fiică;
Mai bine careva din neamul lui Barabbas
Li devenea bărbat, decât un creștin!

Acest pasaj, acest cuvânt încet, motivează sentința de condamnare, care trebuie s'o pronunțăm asupra frumoasei Iessica. Nu era un tată desbărat de iubire, acela pe care-l părăsi, pe care-l jefui, pe care-l trăda.

Trădare rușinoasă! Ea face chiar cauză comună cu dușmanii lui Shylock, și când aceștia spun de el tot felul de cuvinte desplăcute, Iessica nu lasă ochii în jos, buzele Iessicai nu pălesc, și Iessica spune cel mai rău lucru de tatăl ei. Crimă grozavă! Se plictisea în strașnic închisa casă „cins-tită“ a evreului amărât, care îi păru în sfârșit un iad. Inima

uşuratecă fu prea mult atrasă de sunetele vesele ale tobei și ale fluerului. Vrut-a Shakespeare să reprezinte aicea o evreică? Ba zău, nu; el deplânge numai o fiică a Evei, una din acele păsări frumoase, care, când a ajuns gata de zburat fâlfăe din cuibul părintesc departe la bărbătelul iubit. Astfel urma Desdemona maurului, așa Imogena lui Postumus. Acesta e obiceiul femeiesc. La Iessica e perceptibil mai cu seamă o oarecare pudoare timidă, pe care n'o poate birui, când trebuie să pună haine bărbătești. Poate în această tră-sătură s'ar putea recunoaște acea originală castitate, care e proprie neamului ei și care dă fiicelor acestuia un farmec așa de minunat. Castitatea evreilor e poate urmarea unei opozițiuni, pe care o formară totdeauna în contra aceluia serviciu oriental al simțurilor și al sensualității care a fost odată în cea mai exuberantă floare la vecinii lor, egipteni, fenicieni, asirieni și babilonieni, și s'a conservat în transformare perpetuă până în ziua de azi. Evreii sunt un popor cast, cumpătat, mai aș zice abstract, și în curățenia moravurilor se află cei mai aproape de triburile germane. Pudoarea femeilor la evrei și germani e poate de nici o valoare absolută, dar în manifestarea ei face impresiunea cea mai drăgălașă, cea mai încântătoare și cea mai duiosă. E mișcător până la plâns, când de exemplu după înfrângerea cimbrilor și a teutonilor, femeile acestora imploră pe Marius să nu le predea soldaților ci să le predea ca slave preoteselor Vestei. E într'adevăr surprinzător, ce fel de afinitate electivă intimă domnește între ambele popoare ale moralității, Evrei și Germani. Afinitatea electivă nu se născu pe cale istorică, fiindcă doară marea cronică familiară a evreilor, biblia, a servit întregii lumi germane drept carte de educațiune, și nici pentru că Evreii și Germanii de timpuriu erau cei mai neînduplecați dușmani ai Romanilor și deci aliați naturali: ea are un fundament mai adânc și ambele popoare se aseamănă originar astfel că s'ar putea privi Palestina de odinioară ca o Germanie orientală, cum ar trebui să se țină Germania de astăzi ca patria cuvântului sfânt, ca metropola profetismului, ca cetățuia spiritului pur.

Insă nu numai Germania poartă fizionomia Palestinei, ci și restul Europei se înalță la evrei. Zic se înalță, căci evreii purtau deja într'înșii la început principiul modern,

care de abia astăzi se desfășoară vizibil la popoarele europene. Grecii și Romanii țineau entusiasmați la pământ, la patrie. Imigranții nordici de mai târziu în lumea romană și greacă, erau alipiți de persoana căpeteniilor lor, și în locul patriotismului antic, apăru în evul mediu lealitatea vasală, devotamentul către principii. Evreii însă de când lumea țineau numai la lege, la gândul abstract, ca republicanii noștri cosmopoliți mai noui, cari nici țara de naștere și nici persoanei principelui, ci prețuiesc legile ca lucrul cel mai suprem. Da, cosmopolitismul a răsărit pe deplin propriu zis din pământul Iudeii și Christos, care cu toată supărarea droghistului hamburgez, pomenit mai înainte, era un evreu adevărat, a făcut propriu zis pe deplin o propagandă a cosmopolitismului. Cât privește republicanismul evreilor, îmi amintesc de a fi citit în Iosephus, că au fost în Ierusalim republicani, cari se opuneau herodienilor cu sentimente regaliste, luptau cu cel mai mare curaj, nu dădeau nimănui numele de domn și urau cu cea mai mare turbare concentrată absolutismul roman.

Libertate și egalitate era religia lor. Ce iluziune!

Care este însă cel din urmă motiv al acelei uri, care se observă în Europa până în ziua de astăzi între aderenții legii mozaice și ai învățăturii lui Christos, și de care poetul dându-ne o idee clară despre general prin particular ne-a furnizat un portret înfiorător în „Negustorul din Veneția“? E primordiala ură fraternală care o vedem deja înflăcărată îndată după crearea lumii între Cain și Abel, din cauza deosebirei serviciului divin? Sau e poate religia mai cu seamă numai un pretext și oamenii se urăsc pentru a se urâ, cum se iubesc pentru a se iubi?

Ne oprim pentru moment aci.

CAPITOLUL II

ANALIZAREA CRITICEI LUI HEINE

În această critică observăm dela început două lucruri: întâiu, că Heine îl pune pe „Negustorul din Veneția“ între tragedii și al doilea, că crede și el, cum au crezut mulți mai înainte și cum mai cred și astăzi foarte mulți, că Shakespeare scriind această piesă ar fi avut intențiunea să reprezinte pe

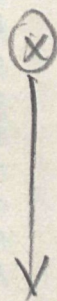
evreul Shylock ca un om rău, o ființă odioasă, iubitor de bani și care arde de dorința de a vărsa și sânge omenesc și pentru desfătarea publicului îl pedepsește făcându-l să-și piardă pe fiica sa și galbenii săi și să fie și batjocurit pe deasupra, și numai geniul său în contra voinței sale, a exprimat prin gura acestui evreu justificarea întregii secte evreiești oropsite.

În ce privește punctul întâiu, deși Heine ne arată motivul care l-a făcut să pună sus zisa piesă între tragedii, însă fiindcă și din însăși critica lui reesă că alte cauze mult mai adânci și mai complexe l-au îndemnat la aceasta, îl vom analiza mai la urmă.

Să începem deci cu punctul al doilea. Însă spre a putea discuta dacă părerea asupra voinței sau intențiunii autorului e întemeiată sau nu, trebuie să vedem întâiu, cine a fost acest autor, ce sentimente și ce ocupațiuni a avut; al doilea cum era lumea din secolul al șasesprezecelea, adică din timpul când el a scris această piesă, al treilea cum era publicul care venea la teatre, înaintea căruia se reprezenta piesele, și al patrulea ce fel de piese erau acele, care erau pe placul aceluia public.

I

William Shakespeare s'a născut la 1564 în orașelul Stratford pe Avon. Tatăl său, John Shakespeare, căsătorit cu o femeie frumoasă, Mary Arden, s'a stabilit în 1551 în acest orașel, care astăzi n'are decât vreo 8000 de locuitori, era de profesiune mănășar, s'a ocupat cu cultivarea terenurilor sale, cu creștere de vite, cu scărmanat de lână, și tradiția îl prezintă și ca măcelar. Îi a mers la început bine, și cu toate că nu știa să se iscălească măcar, a devenit cel dintâiu alderman și înalt judecător, adică principal magistrat din Stratford. În urmă însă afacerile au început a-i merge rău, astfel că în 1578 se văzu silit să amanezeze domeniul soției sale pentru patruzeci livre, în acelaș an nu putu plăti nici o sumă de cinci livre, ce datora unui brutar, fu demis din funcțiile sale municipale și trebui să întrerupă pe fiul său de la școală ca să-l asocieze la afacerile sale, și viitorul mare dramaturg dela vârsta de patrusprezece ani se văzu nevoit a se pune pe

muncă ca să ajute pe tatăl său în lupta aprigă pentru existență. Scărmana lână și după o veche tradiție tăia și el vite. Mai încercă și alte meserii, intră în biroul unui attorney, ceru postul de pedagog la o școală de gramatică etc. La vârsta de optsprezece ani și jumătate se căsătorii cu o femeie mai mare decât el cu nouă ani, de la care avu trei copii unul după altul. Nevoia și lipsa îl strângeau din ce în ce mai tare. Incercând în zadar toate mijloacele ca să-și poată întreține femeia și acei trei copii și văzându-se nespun de umilit, căci tatăl său, căruia afacerile i-au mers foarte rău, fu exclus din societatea aldermanilor și întemnițat pentru neplata datoriilor, iar el din cauza că vâna fără permisiune pe proprietatea judecătorului de pace Sir Thomas Lucy, acesta îi deveni un dușman de moarte, fu adesea ori biciuit și pus la închisoare, din ordinul acestuia, își lăsă familia la Stratford și plecă pe la anul 1587 la Londra, unde la început ca să-și poată câștiga pâinea de toate zilele, păzea caii nobililor la poarta teatrului. În urmă se făcu „actor de treaptă foarte joasă“, adică ucenic sau poate figurant. În tot cazul, zice Taine, el a gustat mizeria și a simțit, nu în imaginație dar în persoana sa, vârfurile ascuțite ale neliniștei, ale umilinței, ale desgustului, ale discreditului public, ale despotismului popular. El era actor, unul din „sărmanii actori ai Majestaței Sale“. Tristă meserie, înjosită în toate timpurile prin contrastele și minciunile ce le comporta, mai înjosită încă în acest moment prin brutalitățile mulțimei, care adesea arunca pietre actorilor și prin asprimea magistraților cari uneori făceau să li se taie urechile. El o simțea și vorbea de ea cu amărăciune. „Vai, e foarte adevărat că am rătăcit la întâmplare și că am făcut din mine un caraghios expus privirilor publicului, în-sângerându-mi sufletul și vânzând pe nimic cele mai scumpe comori ale mele“. Disgrațiat de noroc, zice el încă, disgrațiat în fața oamenilor, plâng în singurătate jostnicia soartei mele; arunc ochii pe mine, blestemând destinul meu, dorind să fiu asemenea unui mai bogat în speranțe, în frumusețe, în prieteni, desgustat de cele mai bune ale mele bunuri, disprețuindu-mă aproape eu însu-mi“. Se va regăsi mai târziu urmele acestor lungi scârbe în personagiile sale melancolice; când va vorbi „de lovituri de biciu și de disprețuirile secolului, de injuria asupritorului, de ultragiile orgolioșilor, de

obraznicia oamenilor în funcție, înjosiri pe cari meritul răbdător le suferă din mâna nedemnilor și că suferă când ar putea să-și dea lui însuși chitanță și descărcare cu un instrument de fier lung de șase degete¹⁾.

Din citațiunile de mai sus se vede cu ce desgust s'a apucat de exercitat meseria de actor, așa de disprețuită de toată lumea și de biserica protestantă și de cea catolică și de puritani, și de nobili și de burghezi, până și de poporul de jos și chiar de el însuș, pentru care n'a simțit „influența secretă a cerului“ și în care n'a excelat niciodată, căci tot timpul de șaptesprezece ani cât a fost actor, n'a jucat decât în rolurile secundare.

Nu din vocațiune ci din necesitate de a putea trăi și a-și întreține familia, care a rămas în Stratford lipsită de mijloace de traiu, s'a înrolat în trupa de comedieni ai lordului șambelan contele Leicester, cari în 1589 se intitulară „Comedienii Reginei“, care trupă era și a rămas cea mai bună din toate și al cărei șef Burbadge era un artist dramatic de prima forță, un antreprenor iscusit și un administrator bun.

El se alipi la această trupă fiindcă dintr'însa făceau parte mai mulți compatrioți de ai lui, între cari se număra și Burbadge. După doi ani dela venirea sa la Londra ajunse a fi actor în regulă și lua parte din venitul teatrului, ca și ceilalți colegi de ai lui. Mai întâiu remaniă mai multe piese streine și în urmă începu a scrie piesele sale geniale. Marele artist Burbadge juca primele roluri în toate tragediile tânărului poet, ceea ce ajuta foarte mult la scoaterea în evidență a geniului acestuia. El câștiga și nu risipia ceea ce câștiga, ci strângea neîncetat ban la ban. Cu banii economisiți putu dobâni o parte de proprietate în teatrele Blackfriars și Globe și în 1597 cumpără cea mai frumoasă casă din Stratford. Mai cumpără și alte clădiri, cum și mai multe terenuri mari de pământ, cumpără contracte de dijmă și împrumută bani cu dobândă compatrioților săi, achită datoriile tatălui său, își mărită ambele fiice, și se stabili definitiv în orașelul său la 1609 în vârstă de patruzeci și patru de ani, în apogeul forței și al gloriei sale. Aicia se îndeletnici cu treburile municipale și continuă a se ocupa și cu împrumuturi de bani, cu seni-

1) H. Taine, Histoire de la littérature anglaise 11, 166.

nătatea unui negustor, care se retrage, la bătrânețe, din vârtejul afacerilor, ca să-și trăiască mai retras și mai liniștit din munca tinereței sale, restul zilelor. Și într'adevăr el a lucrat tot timpul negustorește, nu pentru glorie și nemurire ci ca să strângă cât mai mulți bani. Pe când alți autori și actori însemnați din acele timpuri risipeau tot ce câștigau, fără să se gândească la bătrânețe, când de obicei ajungeau să trăiască și să moară în sărăcie, ca de pildă Kyd, care muri în mizerie, Sherley, care ca să poată trăi trebui să se facă la bătrânețe din nou institutor, Massinger, care muri sărac și necunoscut, Middleton a cărui văduvă trebui să ceară câteva luni după moartea lui, ajutor de la oraș pentru că „n'a rămas nimic de la bărbatul ei“, Greene ajunsese așa de sărac că n'avea decât o singură cămașă și gazda era nevoită să-i împrumute o cămașă de a bărbatului ei, ca să-i poată da la spălat pe a lui, și când muri tot gazda a trebuit să-l îngroape pe cheltuiala ei; până și savantul Ben Ionson, amicul și rivalul lui Shakespeare, după ce a scris și a câștigat foarte mult, dar fiind darnic, cu mâna deschisă, sau cum s'ar zice, cu mână spartă, cu tot ajutorul acordat de regele Carol I, moare la bătrânețe în mizerie, singur, părăsit de toată lumea, — femeia și copiii îi muriseră înainte, — îngrijit de o femeie bătrână. Shakespeare din contra, ca excepție la regula generală, cheltuiește foarte puțin din ceea ce câștigă, se retrage în plină vigoare din mijlocul prietenilor și al plăcerilor, se leapădă încă la 1604 de meseria degradantă de actor, ca de satana, fuge de aplauzele zgomotoase ale publicului și nu se sinchisește de gloria sa literară, căci nu strânge și nu-și editează operele sale, care l-au făcut așa de renumit, cari îi au atras bunăvoința reginei Elisabetha, a regelui Iakob I, care îl trata cu familiaritate; de amiciția lordului Southampton, a lui Essex, Raleigh, Pembroke. Montgomery și a altor nobili. Cu toată bunăvoința capetelor încoronate și prietenia acestor aristocrați, n'a încetat un moment de a se gândi la poziția sa înjosită și de a se simți umilit de profesiunea lui care-l esclusea din societatea oamenilor onești.

„Nu mă plângeți, când voi fi mort, scrie el, mai mult timp decât îi trebuie glasului sinistru al clopotului ca să anunțe lumii că am fugit din această lume mârșavă pentru a locui cu viermii cei mai mârșavi. Iubirea voastră pentru

mine să finească odată cu viața mea, de frică ca lumea cu-minte să nu vadă vaietele voastre și să-și bătă joc de voi, din cauza mea, când nu voi mai fi¹⁾).

Judecând după cuvintele puse în gura lui Posthumus :

„O, cât de nenorocit e,

Acel ce trăește din favoarea celor mari, visează ca
[mine

Se trezește și nu găsește nimic“²⁾,

Și după ce puse în gura lui Arviragus :

„Nu te mai teme de încruntarea celor mari,

Tiranul nu mai lovește un cadavru!“³⁾

s'ar putea deduce cât de nenorocit trebuia să se fi simțit și el cât timp a trăit din favoarea nobililor săi protectori și amici, de pe urma cărora pare că s'a ales și el cu nimica și că era mulțumit când a putut scăpa de dâștii.

„Era amabil, bun, delicat, cinstit, foarte pasionat și foarte sensibil“. „El avea una din acele inimi delicate, care asemenea unui perfect instrument de muzică vibrează de ele singure la cea mai mică atingere“, zice Taine. Ben Ionson îi zicea „Amabilul meu Shakespeare, „dulce lebedă din Avon“⁴⁾.

Am redat pe scurt biografia marelui poet, căruia frigurile îi au pus capăt zilelor la 1616 în vârstă de cincizeci și doi de ani.

Acum ne punem întrebarea : E de admis oare ca un om bun, amabil, simțitor și cinstit, care a gustat el însuș mizeria, a simțit în persoana sa vârfurile ascuțite ale neliniștei, ale umilinței, ale desgustului, ale discreditului public și ale despotismului popular, cum zice Taine, să fi avut intențiunea să expună batjocurei mulțimei o clasă întreagă de oameni nenorociți, întrupată în evreul Shylock, care ca și el, ba mai mult chiar decât el erau torturați în continuu vârfurile ascuțite ale neliniștei, ale umilinței, ale desgustului, ale discreditului public, ale despotismului popular și în cea mai mare parte și de ale mizeriei. Dar abstracție făcând de dorința aprigă de răzbunare pe care o vom analiza în partea a

1) Sonet LXXI

2) Cymbelin Act V Sc. 3

3) Idem Act IV Sc. 2

4) H. Taine Hist. de la littérature angl. 11,177.

doua, ce fapte reprobabile găsim oare în sarcina acestui evreu, pentru care și-ar fi putut atrage batjocura sau disprețul public? În întreaga piesă nu se găsește nici o aluziune măcar la vre-un fapt infamant, la vre-o acțiune necinstită; la vre-o purtare dușmănoasă sau măcar necuviincioasă față de concețtenii săi creștini. Nici dușmanii săi și nici măcar Lanzelot Gobbo, servitorul creștin, după ce părăsește serviciul evreului și intră în slujba lui Bassanio nu rostește nici un cuvânt de critică despre el, care ne-ar îndreptăți să-l disprețuim. Ceea ce Lanzelot Gobbo spune tatălui său că e înfometat în serviciul stăpânului său, nu e decât ca să arate tatălui său un motiv pentru care a părăsit slujba. Motivul adevărat însă e că ar vrea să intre în serviciul lui Bassanio, „care dă într'adevăr splendide livrele noi“, și nu fiindcă n'ar fi avut hrană suficientă, căci dacă ar fi suferit cât de puțin de foame, ar fi pomenit de aceasta fie în monologul lui, în care repetă de atâtea ori că dușmanul cel rău îl sfătuește să fugă și conștiința îl sfătuește să nu plece și, zice el, dacă mă las condus de conștiința mea atuncea rămân la evreu, stăpânul meu. „Evident că conștiința nu îndeamnă pe un servitor să rămâe în slujba unui stăpân la care moare de foame fie când Bassanio primindu-l în serviciul său îi zice: „Shylock stăpânul tău mi te recomandă astăzi ca spre o înaintare; dacă înaintare e să pleci din slujba unui evreu bogat ca să urmezi pe un gentilom sărac“, la care el răspunde: „vechiul proverb e foarte frumos împărțit între stăpânul meu Shylock și d-ta domnule; d-ta ai harul lui D-zeu și el are destul“, și nici de cum nu se plânge că la evreul bogat, cu toată bogăția lui, n'a avut hrană îndestulată. Ba, dacă ascultăm și cealaltă parte, adică pe stăpânul său, aflăm din contră că în realitate era un leneș și un mîncăcios, și că se îndopa cu mîncare cât îi plăcea.

„Bine, îi spune Shylock, vei vedea cu proprii tăi ochi diferența dela bătrânul Shylock la Bassanio.

Nu te vei ghiftui,

Cum făceai la mine,

Și să stai culcat, să sforăi și să rupi numai haine¹⁾

Va să zică, vechiul său stăpân îi spune între patru ochi,

1) Negustorul din Veneția Act. II sc. 5.

după ce îl concediase, că la noul său stăpân Bassanio nu îi va fi așa de bine cum îi a fost la el, și Lancelot Gobbo nu spune nimica, și nici măcar la o parte între dinți ca pentru el, să nu audă Shylock, nu rostește nici un cuvânt obraznic, ironic sau de protestare, ceea ce desigur ar fi făcut dacă ceea ce îi zise fostul său stăpân n'ar fi fost adevărat. Dar și fiicei sale Iessica, după plecarea lui Lancelot Gobbo, Shylock îi spune cam tot aceleași cuvinte:

„Tontul e destul de bun, totuși un mâncăcios,

Un culbec la spor, și doarme ziua,

Mai mult ca prințul; în stupul meu

Nu se încuibează trântori; de aceea îl lăs să se ducă“...

și nici Iessica nu obiectează nimica, cu toate că i-a părut rău după acest „diavol voios“. Și se știe că omul ca și animalul rău hrănit nu e numai slab, dar e posomorât și nu sburdă, pe când acest neghiob viclean, acest „drac voios“, care după spusa Iessicai înveselea casa, bine înțeles în absența lui Shylock, trebuia să fi fost bine hrănit că îi venea să sburde și să facă cabalricuri. Mai sunt cuvintele exprimate de Shylock în furia lui când Tubal s'a întors din Geneva fără să fi putut găsi pe Iessica. „Aș vrea fiica mea să zacă moartă la picioarele mele și să aibă juvaericele în urechi“. ¹⁾ Pentru aceste cuvinte, cu care un părinte bătrân amărât și disperat, în paroxismul furiei își blestemă copila, care îi a făcut o rușine așa de grozavă, că a fugit cu un creștin după ce l-a jefuit de o avere considerabilă, s'au găsit critici, cari să-l învinovățească că iubea mai mult banii decât pe fiica sa, așa bunăoară criticul german Gervinus, citat de Mézières, zice: „El n'are decât o fiică, de care nu s'a făcut de loc iubit, e părăsit de ea și el face așa de puțin caz de plăcerile iubirei părintești, că regretă mai puțin pe fiica sa decât bijuteriile, ce le-a luat. Ar vrea s'o vadă moartă și să intre în posesiunea celor furate de ea“. ²⁾ Deși această învinovățire se găsește suficient înlăturată prin cele ce spune în judicioasa sa critică Heine, care critică se vede că Gervinus, scriind cele de mai sus, a ignorat-o, totuși spre a se vedea și mai bine că nici aceste cuvinte n'au fost scrise de autor cu intențiunea

1) Negustorul din Veneția Act. III/Sc. 1

2) A. Mézières. op. cit. 174.

ca să arate că Shylock iubia aurul mai mult decât pe fiica sa, vom da câteva exemple de felul cum lasă să se exprime și alți părinți în furia lor contra fiicelor vinovate, sau pe care le credeau vinovate, sau care erau numai neascultătoare, în alte piese tot de ale lui, și vom vedea că nu sânt mai blajini în mânia lor și că acest părinte evreu, cu cinstea pătată, adânc îndurerat și cu nervii sdruncinați, n'ar avea după trecerea furiei sale, să roșească de blestemul său mai mult decât părinții creștini, cu toate că acești din urmă fac parte din cea mai înaltă nobleță.

Așa de exemplu Cymbelin, după ce exilează pe Posthumus, dă ordine să se aresteze pe fiica sa Imogen și o blestemă, ca să i se usuce în fiecare zi câte o picătură de sânge și să moară în bătrânețe de prostia că nu vrea să renunțe la Posthumus și să se mărite cu dobitocul înfumurat de Cloten, fiul reginei.

În „Othello“, Brabantio, nici nu permite fiicei sale ca să-i mai calce pragul, fiindcă nu vrea să renunțe la Othello, și, ce e mai grav, sugerează pentru prima oară maurului urât, pasionat și gelos o idee teribilă că dacă nu o va păzi strașnic cu priviri neadormite, Desdemona, după cum a înșelat pe tatăl ei, îl va înșela și pe el, bărbatul ei. În „Romeo și Julieta“, Capulet după un potop de înjurături ordinare și amenințare cu bătaie, ordonă fiicei sale să-i părăsească casa, se jură că n'o va mai recunoaște nici odată și că o va desmoșteni și să meargă să cerșească, să moară de foame, să se spânzure, să moară în străzi, dacă nu se hotărește să se mărite a treia zi chiar, cu prietenul său Paris. Blestemul lui Shylock nu pare el oare numai un vaiet dureros, care în absența celei ce îi a cauzat atâta durere, sfâșie doară numai inima proprie a aceluia ce-și descarcă mânia prin câteva cuvinte tari, în fața unui prieten, în comparație cu înjurăturile, amenințările și blestemele lui Capulet, care ca o vijelie pustiitoare sfâșie inima celei ce îi se adresează în față? Dacă la un singur refuz timid din partea fiicei sale, acest tată cu toate că e un conte, izbucnește în o astfel de furie, ce cuvinte, și ce blesteme ar fi rostit el dacă Julieta îi ar fi făcut lui, ceea ce Iessica a făcut lui Shylock? adică să-l fi jefuit și să fi fugit cu un evreu sărac și desfrânat. În „Mult sgomot pentru nimic“ Leonato în credința falsă că Hero, s'ar fi dat înainte altuia,

aşa că bărbatul ce îi a destinat el nu vrea s'o mai ia, doreşte deasemenea s'o vadă moartă, nu lasă pe nimeni să dea vr'un ajutor fiicei sale leşinate, care pare că-şi dă sufletul, şi strigă că dacă n'ar fi sigur că moare îndată, ar ucide-o el cu mâinile lui, după ce ar fi blestemat-o. Dar fapta sălbatică a lui Titus Andronicus, care-şi ucide chiar pe nenorocita şi nevinovata sa copilă?

Nu mai vorbim de teribilele blesteme ale regelui Lear înfuriat că fiicele au vrut să-i reducă numărul curtenilor. Vom aminti numai următoarele cuvinte din cele cu care acesta a blestemat pe fiica sa Goneril: „Ciuma să te lovească! Rana nevindecabilă a blestemului părintesc să te străpungă până la ficiţi!“

În ce priveşte dojana lui Gervinus că Shylock n'are decât o singură fiică, de care nu s'a făcut iubit şi e abandonat de ea, acest critic nu ne arată nici o cauză pentru care nu s'a făcut iubit de fiica sa sau care să îndreptăţească pe aceasta ca să nu-şi iubească pe părintele ei. Ea doar nu o spune nicăeri, ci din contra ea crede — cu toate că credinţa ei nu e pe nimic fondată — că tatăl ei nu o iubeşte. Dacă casa părintească, unde fără mamă şi cu un tată bătrân, necăjit, în care se vede că nu prea făcea treabă cu „mâinile ei frumoase, mai albe decât foaia de hârtie pe care a scris“, îi se pare un iad, nu se vede însă nicăeri nici un fapt, nici o purtare de a tatălui ei către dânsa, care ar fi putut s'o supere într'atâta ca să-i desrădăcineze dragostea filială pentru părintele ei, care a zămislit-o şi a crescut-o aşa de mare; ba, în singura scenă în care autorul pune faţă în faţă pe tatăl cu fiica, nu se găseşte un cuvânt măcar de ocară sau de dojană. Când pleacă de acasă îi lasă ei cheile dela lada de bani, ceea ce se vede că făcea şi altă dată, de unde ea scotea când îi trebuia, bună oară când a dăruit un galben lui Lancelot Gobbo, aşa că nu ducea lipsă de bani, îi spune unde se duce şi pentru ce se duce, şi continuă: „Iessica, copila mea, să iei seamă de casa mea! Mă duc cu totul contra voinţei mele.

Se urzeşte o nenorocire în contra liniştei mele,
Căci am visat în astă noapte saci de bani!“

Şi după ce află dela Lancelot că va fi şi o mascaradă, neliniştea lui mărindu-se, îi spune:

„Ce? Sunt măşti? Iessica, ascultă

Incuie ușa, și când auzi tobele
 Și orăcuitul fluerului,
 Nu mi te urca la ferestre,
 Nu scoate capul afară în mijlocul străzii
 Să te uiți după măscăricii creștini, cu fețele văpsite;
 Astupă urechile casei mele,
 Adică ferestrele le cred, și nu lăsa ca vuetul
 Infumurărei neghioabe să pătrundă
 In casa mea cinstită. Jur pe toiagul lui Iacov,
 Că n'am plăcere să mănânc astăzi afară din casa mea,
 Totuși voesc să merg“.

Arătându-i în urmă de ce îl concediază pe Lancelot, termină cu cuvintele:

Bine, Iessica, intră acum în casă,
 Poate mă reîntorc la moment.
 Fă ce ți-am spus, încuie după tine
 Ușile: bine păstrat, e bine găsit.
 Aceasta o gândește un bun gospodar la orice moment.

Tot ce spune acest părinte fiicei sale respiră numai grija și dragostea de copila și de casa lui. Gervinus nu vrea să vadă că nu tatăl ci fiica e vinovată când îl părăsește, că caracterul aventuros și atracțiunea ce o simțea inima ei ușuratecă pentru sunetete vesele ale tobei și ale fluerului, cum zice Heine, — însușiri magistral schițate în părinteștele și blajinele sfaturi ale tatălui ei, care se vede că știa că ea avea obiceiul ca la orice zgomot de veselie să se urce la ferestre, să scoată capul în uliță și să caște gura la „măscăricii“ de creștini cu fețele vopsite — sunt adevăratele și singurele cauze ale fugii ei. Ea nu dă de altfel nicio atenție acestor sfaturi, care îi intră pe o ureche și îi iesă pe cealaltă, căci se gândește ca la noapte să părăsească casa părintească, nu fiindcă nu-l iubește pe tatăl ei, sau pentru că acesta nu s'a făcut iubit de ea, ci fiindcă simțurile ei sunt îmbătate de dragoste pentru Lorenzo, cu care vrea să fugă, fiindu-i iubitul ei mai scump și mai drag decât bătrânul ei tată, astfel cum îi a fost Imogenei Posthumus, Desdemonei Othello, Juliettei Romeo, Silviei Valentin și la o mulțime de alte fete, care au făcut mai înainte și de atunci încoace tot astfel. Așa că nu e vinovat Shylock că fiica sa l-a părăsit, după cum nu sunt vinovați nici Cymbelin, nici Brabantio nici Capulet și

nici ducele de Mailand că nu s'ar fi făcut iubiți de fiicele lor, fiindcă au fost abandonăți de către ele, și nici chiar lui Gervinus în criticele sale nu-i trece prin minte să învinovățească pe acești patru părinți din urmă de aceasta, ceea ce însă nu l-a împiedecat să împovăreze pe Shylock cu o astfel de acuzare, pe nimic sprijinită. Chiar Iessica, după ce dă lui Lancelot scrisoarea pentru Lorenzo, pentru a-și amăți oarecum conștiința, care se vede că o cam mustra, zice:

„Ah, cât de uricios e din partea mea,
Că mi-e rușine să fiu copilul tatălui meu!
Însă dacă sunt fiica sângelui său,
Nu sunt a inimei sale. O Lorenzo!
Ajută-mi să desleg aceasta! Rămâi credincios cu-
[vântului
Voiu fi creștină și femeia iubitoare“. ¹⁾

Așa dar zice că ea nu e fiica inimei lui, adică crede că el nu o iubește pe dânsa din inimă, și nici de cum că el nu e al inimei ei, adică că nu-l iubește ea pe tatăl ei din vre-o cauză oarecare.

Analizând mai departe piesa, să căutăm ce îi s'ar mai putea imputa lui Shylock. Ocupațiunea lui de împrumutător de bani? Dar Shakespeare știind că atât în evul mediu cât și în timpul său, evreii nu se puteau ocupa decât cu comerțul, meseriile și împrumutul de bani, toate celelalte cariere fiindu-le cu desăvârșire interzise, ar fi căutat el să defăimeze pe un om, care forțat trebuia să se îndeletnicească cu una din aceste mijloace, ca să poată trăi?

Ceea ce dovedește și mai evident că Shakespeare nici nu considera împrumutul de bani ca o ocupațiune înjositoare, e faptul, după cum s'a văzut, că el însuși împrumuta bani cu dobândă concetățenilor săi, după ce era bogat deja și putea fără nici o restricție să-și plaseze capitalurile numai în fonduri sau alte întreprinderi rentabile, după cum a și făcut cu cea mai mare parte din averea sa, dacă ar fi crezut că împrumutul de bani cu dobândă e o ocupațiune înjositoare. Mai ales că era un împrumutător aspru, căci urmărea cu strășnicie pe debitorii ce nu-i urmau regulat cu plata, ceea ce se în-

1) Negustorul din Veneția Ac. II. sc. 4.

tâmplă în 1604 și 1609, cum s'a constatat din acte oficiale din orașul Stratford¹⁾.

Mai rămâne de văzut dacă faptul pe care Shylock pentru a se răzbuna pe dușmanul său, Antonio, voia să-l săvârșească, tăindu-i un funt de carne din corpul lui, constituia în ochii lumii de atuncea o acțiune tot așa de grozavă cum apare lumii de astăzi și care chiar dacă l-ar fi săvârșit ar fi apărut în ochii mulțimei ca un monstru, care arde de dorința de a vărsa sânge omenesc, după cum crede Heine, că autorul ar fi avut intențiunea să-l înfățișeze, spre a-l expune urei publicului și după ce a fost împiedicat de a-și executa răsunarea, să-l expună și batjocurei acestuia.

Pentru a putea răspunde la aceasta, după cum am redat pe scurt biografia autorului piesei în chestiune din care s'a putut conchide că nu îi se poate atribui o asemenea intențiune, să vedem, cum era lumea din secolul al șaisprezecelea.

I

În a doua jumătate a secolului al cinsprezecilea, timp de 34 de ani, de la 1451 și până la 1485, Anglia e frământată de un războiu civil îngrozitor cunoscut sub numele de Războiul celor două Roze în care englezii s'au măcelărit între dânșii într'un mod sălbatec din cauza rivalității politice dintre cele două case regale de York și de Lancaster.

Ca să dăm o pildă de câtă cruzime se găsea până și în inima domnitorilor și a curtenilor din acele timpuri ajunge ca să observăm tabloul din secolul al cincisprezecilea care se află în muzeul din Gand, care reprezintă pe un rege cu curtea sa așezați în liniște în jurul unui om viu ce se jupoaic. În mijloc, jupuitorul în genunchi, care lucrează cu conștiință, foarte atent, ca să nu strice pielea²⁾. Oamenii din secolul al șaisprezecilea nu sunt mai buni decât acei din secolul precedent.

La 1544 Enric al VIII-lea însărcinează pe contele Hertford să ardă și să distrugă cetatea Edinburg după ce va fi scos tot ce se va putea lua, să distrugă palatul, să ardă și să distrugă și alte cetăți și orașele în jurul cetății Edinburg și

1) H. Taine Op. cit. 183 și A. Mézières Op. cit. 26.

2) Vezi H. Taine, Op. cit. II, 39.

dacă va întâmpina vreo rezistență să treacă prin foc și sabie bărbat, femeie și copil, fără excepție. Asemenea „nici un respect omenesc“. Până și Regina Elisabeta bate domnișoarele de onoare, tratează așa de rău pe marele cancelar Burleigh în cât îl făcea adesea să plângă și pălmuește pe contele Essex. Oamenii recurg foarte repede la arme și „păstrează obiceiul de a-și face ei singuri dreptate“. „Joiă trecută (13 Februarie 1587) scrie Gilbert Tabot, cum milordul Rytche mergea călare în stradă, un oarecare Wyndhaus îi trase o încărcătură de pistol“... Și în aceeași zi, cum Sir Conway se preumbla, M. Ludovyk Grevell vine de năpraznă asupra lui și-l lovi cu spada peste cap. Până în Palatul Regal se băteau și spre a se putea stăvili aceste agresiuni se tăia pumnul celui ce lovea pe un altul în incinta palatului și îi se astupa apoi arterele arzându-le cu un fier roșit în foc, astfel nu era chip de a se înfrâna instinctele brutale ale acestor oameni. Capetele încoronate, guvernării și biserica, pentru cea mai mică vină reală sau închipuită făceau să se tortureze, să se spânzure, să se taie bucăți din oameni vii, să se taie capetele și să se ardă de vii o mulțime de lume, începând de la cea din urmă și până la cea mai înaltă treaptă socială. Regine, prinți, lorzi, episcopi, înalți demnitari etc., sunt jertfiți fără nici un scrupul și fără nici o milă. Regina Ana Boleyn, regina Katherina Howart, regina Maria Stuart, ducele Buckingham, ducele Somerset, ducele de Nothumberland, admiralul Seymour, contele Surrey, contele Essex, Jane Grey și bărbatul ei și alții pier de mâna călăului. Rugurile, spânzurătoarele și butucii, pe care se tăiau capetele nenorociților se înmulțiau neconținut; iar închisorile erau tixite în bună parte de oameni nevinovați, unde deținuții erau torturați cu o cruzime de neînchipuit și poporul alerga ca la serbări ca să asiste la orice executare a celor condamnați.

Tyndal unul din primii reformatori ai bisericii engleze fu sugrumat și ars în 1536. În trei ani sub domnia Mariei Tudor sunt arși de vii pentru credințele lor religioase vre-o trei sute de bărbați și femei, tineri, aproape copii, și bătrâni, între cari episcopul Hugh Latimer, alt reformator însemnat al bisericii engleze, fu ars de viu pe rug în anul 1555 în vârsta de 83 de ani, — după ce a fost ținut la închisoare doi ani, — împreună cu episcopul Nicolae Ridley, pentru că n'au vrut să se retracteze. La aceste fapte ale puterei laice

se adaogă, după cum am spus, și atrocitățile bisericeii ai cărei preoți, după ce episcopii au căpătat dreptul de a întemnița fără judecată pe laicii suspecti de eresie, și regii își luară din sânul lor ministrii, comiteau în numele Domnului nenumărate crime; închideau, torturau, spânzurau și ardeau de vii, fără nici o cruțare și fără milă oameni nevinovați, ca și cum ar fi fost reprezentanții lui Moloch și nu ai blândului, răbdătorul și iertătorului Isus.

„Nu e nici un copil, scria o damă episcopului Bonner, care să nu te cheme Bonner călăul și să nu știe pe degetele sale, ca pe Pater-ul său, numărul exact al acelor pe care îi ai ars pe rug sau îi ai făcut să moară de foame în închisoare în timpul acestor nouă luni“. Și cardinalul Wolsey scrie Papei că „preoții comit de obicei crime grozave pentru care, dacă n'ar fi în hirotonisire, ar fi repede executați și că laicii sunt scandalizați de a-i vedea, nu numai că scapă de degradare dar că se bucură de o impunitate perfectă“.

II

Să dăm și câteva exemple de cruzime făptuite de cler.

Au ars de viu pe lordul Cobham. Dintre șase nenorociți condamnați a fi arși de vii, copiii unuia dintr'înșii, John Scrivener, sunt obligați să pună ei singuri foc la rugul tatălui lor. „Episcopul Hooper fu ars într'un foc mic de lemne verzi. Erau prea puține lemne și vântul abătea fumul. El singur striga: lemne oameni buni, lemne, măriți focul“. Picioarele și coapsele îi arseră; una din mâinile sale căzu înainte de a-și da sufletul. El dură astfel trei sferturi de oră.

„Un doctor, Leighton, e întemnițat cinsprezece săptămâni într'o căsuță a unui câine, fără foc, fără acoperiș, fără pat, în fiare; părul și pielea îi cad, e legat la stâlpul infamiei în brumele din Noembrie, apoi biciuit, marcat pe frunte, urechile tăiate, nasul spintecat, închis opt ani la Flota și de acolo aruncat în închisoarea comună.“ „Cinci oameni muriră de foame la Cantorbery, erau încătușați în fiare zi și noapte, fără altă învelitoare decât hainele lor, pe paie putrede“.

Ceea ce pune vârf cruzimei lor e faptul următor:

În insula din Guernesey, o femeie însărcinată fiind condamnată a fi arsă de vie, născu în flăcările rugului, și copilul

fiind ridicat, fu aruncat în foc din ordinul magistraților, cari asistau la execuțiune. Astfel era lumea din secolul al șaisprezecilea despre care Taine zice „cum ei esă din barbarie, nu din civilizație, n'au fost deloc atinși prin domolirea înăscută, prin moderațiune ereditară, care astăzi se transmite cu sângele și civilizează pe om înainte de nașterea sa. De aceea omul care, de trei secole decând devine un animal domestic e, în acest moment încă, un animal aproape sălbatec și forța mușchilor săi ca și tăria nervilor săi, mărește îndrăsneala și energia pasiunilor sale“¹.

III

Să trecem acuma la publicul care mergea la teatru pe timpul lui Shakespeare. Acesta, fiind din lumea descrisă mai sus, natural că era după cum zice Taine, niște animale aproape sălbatică. In așteptarea piesei beau bere, joacă în cărți, se înjură, urlă, aruncă cu mere, se bat. Devastează adesea teatrul, aruncă pietre actorilor, în furia lor îi ciomăgesc, se iau după dâșii și îi bat până și la taverne, sau îi pun în prostiri și îi aruncă în sus, cum a fost aruncat Sancho Panșa din Don Quichote, vin câte odată mai mulți înarmați și pradă pe spectatori etc.

IV

Intr'o astfel de societate și cu un astfel de public spectator e ușor de dedus ce fel de piese trebuia să li se reprezinte ca să fie pe placul lor și să-i facă să vie la teatru. Și aicea „moartea e pretutindenea“, se varsă într'una sânge omenesc vinovat și nevinovat.

In „Valentinian“ de Beaumont and Fletcher, Aretus ca să se răzbune pe Valentinian îl otrăvește și după ce se otrăvește și el, pune să-l ducă horcăind înaintea patului dușmanului său, ca să-i arate că aceeaș agonie îl așteaptă și pe el.

Massinger pune pe scenă un tată, care judecă singur pe fiica sa și o omoară. Webster în „Ducea din Malfi“ din cauză că aceasta s'a măritat în secret cu intendentul ei Antonio, cu care avu și copii, reprezintă groasnică răsbunare a fratelui ei, după ce a aflat de aceasta.

1) Taine. Op. cit. 335, 368, Tome II.

Trimete să-l caute și să-l asasineze pe Antonio, și vine la sora sa în întuneric, îi vorbește cu dragoste, ca s'o facă să creadă că s'a împăcat cu ea, și de odată, pe neașteptate îi arată figuri de ceară care seamănă cu bărbatul și cu copiii ei, pline de răni. Ea crezându-i omorâți, cade jos sdrobotită de durere, cu inima frântă.

În urmă fratele îi trimete o bandă de nebuni, cari urlă, sar, fac fel de fel de nebunii, care ar fi putut să înebuniască pe orice om sănătos. În sfârșit din ordinul lui îi se aduce în camera ei un sicriu, ciocli, călăi, și pune să îi se cânte serviciul funebru. Ea îl întreabă ce moarte vrea să-i dea. „Zugrumarea, răspunde el, iată călăii d-tale“.

După ce o zugrumă pe sora sa, pune să-i zugrume și pe cei doi copii ai ei, nepoții lui, împreună cu servitoarea sorei sale, care se sbate, sgărăie, mușcă și țipă că nu vrea să moară. Antonio e asasinat; cardinalul și metresa sa, ducele și confidentul său sânt și ei omorâți.

Ca și dramele acestor scriitori, sunt și dramele lui Shakespeare pline de asemenea de ucideri și de măceluri, unde sângele curge șiroae. „Moartea este pretutindenea, zice Taine, la sfârșitul fie-cărei drame, toate personagiile mari se împleticesc și cad împreună în sânge; omoruri și măceluri, scena devine un câmp de bătae sau un cimitir“.¹⁾

În „Titus Andronicus“, de exemplu, cu toate implorările desperate și plânsetele reginei goșilor, Tamora, care a fost luată prizonieră, împreună cu cei trei fii ai ei, Alarbus fiul ei cel dintâiu născut, „cel mai mândru dintre goți“ e târât de către cei patru fii ai lui Andronicus, ciopărțit cu săbiile și ars pe rug ca jertfă „ad manes fratrum“.²⁾

În urmă Mutius voinde să împiedice trecerea tatălui său, când vroia să meargă să readucă pe fiica sa Lavinia, care a plecat cu Bassianus să se logodească cu el, zicându-i: „Pe aici nu se trece tată“ e omorât de tatăl său Titus, care strigă infuriat „Cum? tu ticălosule îmi baricadezi drumul în Roma?“

Chiron și Demetrius, fiii reginei Tamora, înjunghie pe Bassianus, iar pe soția sa, Lavinia, o târâe în pădure, unde după ce o violează, o readuc pe scenă cu limba și ambele

1) H. Taine, Op. cit. II 58.

2) Titus Andronicus, Act. I sc. I.

mâini tăiate ca să nu poată spune și nici arăta prin scris cine au fost făptuitorii. Maurul Aaron pentru a se răzbuna, comite și el o mulțime de delictе și de crime odioase cu care se laudă.

Titus ca să-și răzbune pe Chiron și Demetrius, după ce a aflat că ei au fost acei ce au nenorocit pe Lavinia, îi a prins în casa sa, li-a tăiat gâturile, tot pe scenă, și Lavinia ținu ligheanul în care se scurgea sângele lor. În urmă macină oasele celor omorâți și împreună cu sângele și cu carnea lor tocată prepară el singur plăcinte în care pune și capetele celor uciși de el și le servește reginei, mamei lor, devenită împărăteasa romanilor, căreia, după ce a mâncat, îi spune că plăcinta din care mama a mâncat așa de lacom e făcută din carnea celor pe cari ea îi a născut și o înjunghie după ce mai întâiu înjunghiase pe nenorocita și nevinovata sa fiică Lavinia.

Saturninus îl străpunge pe Titus și Lucius îl străpunge pe împăratul Saturninus ca răzbunare pentru moartea tatălui său.

Nu numai în Titus Andronicus găsim astfel de orori și de măceluri ci și în alte drame ale lui Shakespeare. Așa de exemplu în „Enric al VI-lea“ Cardinalul Beaufort și ducele Suffolk, după ce prin acuzațiuni false fac să se aresteze pe cinstitul și loialul Humphrey, duce de Gloster, unchiul regelui, tocmesc bandiți să-l asasineze înainte de ziua hotărâtă pentru judecarea lui. Tânărul prinț Eduard, fiul lui Enric al VI-lea fiind prins, regele Eduard îl înjunghie în fața reginei Margareta, mama lui, luată și ea prizonieră. Gloster îl înjunghie și el și ca colac peste pupăză îl străpunge și ducele Clarence.

Mama, regina Margareta, disperată se roagă; „O, omorîți-mă cu el!“ Gloster se repede ca s'o omoare și pe dânsa care cade leșinată, e reținut însă de regele Eduard care îi strigă. „Oprește, Ricard, oprește. Am făcut deja prea mult“. Totuși Gloster găsește că nu s'a făcut destul, aleargă la Tower-ul unde se află arestat regele Enric al VI-lea, îi spune că îi a omorât pe fiul său și în urmă îl înjunghie și pe el.

După ce-l vede mort, îl mai străpunge odată ca să nu rămâe nici o scânteie de viață în el, zicând: „In jos, în iad! și spune că eu te-am trimes“. După aceste măceluri, în care

prinți, duci și alți reprezentanți ai celei mai înalte aristocrații se întrec în cruzime cu poporul de jos, fără cultură și fără educație aleasă ca cei dintâi, nu voi mai vorbi mult de Macbeth, care asasinează pe bătrânul rege Duncan, oaspetele și binefăcătorul său, care l-a ridicat la cele mai înalte onoruri. Ucide în urmă pe cei doi camerieri nevinovați ai regelui, cari dorm amețiți de narcoticul pus de Lady Macbeth în băutura lor ca pe presupuși asasini ai regelui, după ce Lady Macbeth a pus pumnalele pe pernele lor și le-a mânjit obrazul cu sânge din rana ucisului; pune ucigași să-l omoare pe Banquo; pune alți ucigași, care omoară pe Lady Macduff cu copiii și servitorii ei și la urmă e omorât și el și capul lui, înfipt pe o sulită e adus pe scenă de Macduff. Nu voi vorbi mult nici de Hamlet, unde Claudius după ce a otrăvit pe fratele său, regele Hamlet, și i-a luat coroana și femeia, trimete și pe nepotul său Hamlet în Anglia la o moarte sigură. Hamlet străpunge cu sabia pe Polonius, tatăl Opheliei; substituie scrisoarea regelui, în care se cerea moartea lui, cu alta prin care Rosenkranz și Gueldenstern aveau să fie omorâți în locul lui „fără să li se lase timp să se spovedească măcar“. La urmă regina Gertruda moare otrăvită, regele Claudius, Laertes și Hamlet mor și ei răniți și otrăviți.

Spre a nu lungi prea mult numărul exemplurilor, nu voi mai înșira crimele lui Ricard al III-lea și nici răsbunările și vărsările de sânge din celelalte drame ale poetului.

Nu putem trece însă fără să relevăm grozăviile din „Regele Lear“. Pe lângă purtarea perversă a fiicelor regelui Lear către tatăl lor și a bastardului Edmund, care calomniază într'un mod infam pe fratele său Edgar, pe care îl expune furiei tatălui lor și îi pune viața în pericol de moarte, iar pe bătrânul conte de Gloster, tatăl său, îl denunță ducelui de Cornwall ca trădător și-l expune răsbunării acestuia; Goneril otrăvește pe sora sa Regan, devenită văduvă prin moartea ducelui de Cornwall, ca să nu se mărite cu bastardul Edmund, pe care vroia să-l ia ea de soț, cu toate că bărbatul ei ducele de Albania era în viață. Pentru acest scop a trimes o scrisoare lui Edmund, ca să caute vreo ocazie să-l înlătore pe bărbatul ei, ca să nu se mai întoarcă din războiu și pentru această osteneală să ocupe el în urmă locul soțului ucis.

Edgar provoacă la luptă, și rănește de moarte pe fra-

tele său Edmund, își descoperă apoi fața și îi spune că el e Edgar, care a răzbunat suferințele tatălui lor, cauzate de el. Edmund moare; bătrânul duce de Gloster moare; Cordelia moare asasinată în închisoare din ordinul bastardului Edmund; regele Lear, după ce a omorât pe asasinul fiicei sale, moare și el, astfel că mai toate personagiile principale din această piesă, făcători de rele și victimele lor nevinovate mor de o moarte violentă. Nu putem lăsa nerelevantă nici răzbunarea ducelui de Cornwall tot din regele Lear, care e de o cruzime canibalică. În propriul său palat bătrânul conte de Gloster, pentru că a înlesnit fuga regelui la Dover e legat pe un scaun din ordinul ducelui de Cornwall, Regan, fiica lui Lear, îi smulge părul din barba lui căruntă.

Cornwal!... Băeți, țineți scaunul!
Pe ochii tăi, voesc să pun piciorul meu.

Gloster e ținut jos pe scaun, Cornwall îi smulge un ochiu și pune piciorul pe el. Ii smulge și celălalt ochiu și-l aruncă la pământ.

Pe urmă bătrânul Gloster cu ochii scoși și cu obrazul plin de sânge e scos afară din casa sa și aruncat pe drumuri, ca să „miroase“ drumul la Dover¹⁾. Și aceste grozavii cari te fac să crezi că vezi pe un nenorocit om alb căzut în mâinile unor antropofagi negri sau ale pieilor roșii din India, când se reprezentau pe scenele teatrelor, lumea se desfăta la vederea lor de oarece „Auzim, zice Taine“, printre dramele ca și printre istoria timpului această bubuială sălbatecă: Secolul al șaisprezecelea seamănă cu o peșteră de lei²⁾.

Dar dacă în dramele acestui timp vedem curgând sângele șiroae, în semi-dramele și în comediile de atunci, în care nu trebuie să se verse sânge, găsim totuși intenția și voința de a-l vărsa, din răzbunare, la un mare număr din personagiile cele mai principale și sus puse. Spre a se răzbuna nu ezită de a pune la cale moartea nu numai a dușmanilor lor ci și a unor ființe nevinovate atât străine cât și a celor mai apropiate și mai iubite, când presupun numai că acele ființe s'au făcut vinovate față de dânsii, sau că le stau în cale. Așa în „Cymbeline“, Posthumus crezând că Imogen s'ar

1) Regele Lear act. III sc. 7,

2) H. Taine Op. citat tome II, 15.

fi dat lui Iachimo, dă ordin servitorului său Pisanio ca s'omoare, spre a-l răzbuna și să-i trimeată dovadă sigură a morței ei.

În „Cum vă place“, Oliver, fiul cel dintâiu născut și moștenitorul întregii averi a defunctului baron Roland de Bois, se poartă foarte rău cu fratele său mai mic Orlando, căruia conform testamentului tatălui său, trebuia să-i dea o creștere bună și o mie de coroane din moștenire. Il crește însă ca „pe un țaran“ îl urăște fără nici un motiv și ca să nu-i dea nici mica lui moștenire caută în diverse rânduri să-l omoare.

În „Basmul de Iarnă“, regele Leonte, cu ocazia vizitei ce îi a făcut amicului său din copilărie, Polixenes, regele Boemiei, devine la urmă teribil de gelos, crezând că tot timpul cât a stat la el a fost amantul reginei, și fără să încerce măcar să se convingă dacă bănuiala lui e fondată, caută a se răzbuna în modul cel mai crunt. Ordonă curteanului său Camillo să-l otrăvească pe Polixenes, fără să vrea să țină în seamă obiecțiunile lui, prin care caută să-l readucă la dreapta judecată.

Regina Hermina în a nouă lună de sarcină, e aruncată în închisoare, unde naște o fetiță înainte de timp, din cauza spaimii și a supărării. Regele dă ordin ca copilul său, să fie aruncat în foc, deoarece crede că e bastardul lui Polixenes.

Numai după ce curtenii l-au implorat în genunchi ca să schimbe această hotărâre „așa de grozavă și de sângeroasă“, renunță la moartea imediată a copilului său, dar ordonă lui Antigonus, pe care îl pune să jure întâiu pe sabia lui că va executa tot ce îi va ordona, amenințându-l că de va lăsa neîndeplinit un singur punct numai, va fi omorât nu numai el ci și femeia lui, ca să ducă bastardul feminin într'o pustietate înfundată, departe de regatul său și să-l părăsească acolo, fără nici o îngrijire, în voia norocului chior; acesta să-l hrănească sau să-l omoare.

Nenorocita regină Hermina, fiind adusă din închisoare în fața judecății, cu toate protestările ei demne că nu e vinovată, Leonte cere condamnarea ei la moarte. Hermina termină răspunsul ei amărât, la această cerere, cu cuvintele: Nobili domni,

Mă supun oracolului de la Delphi

Apolo să fie judecătorul meu. Se aduce oracolul sigilat de la Delphi și un funcționar rupe sigiliile și cetește:

„Hermina e castă, Polixenes nevinovat, Camillo un supus credincios, Leontes un tiran gelos, copilița sa nevinovată legitim zămislită și regele să trăiască fără moștenitori, dacă aceea ce s'a pierdut nu se va găsi“¹⁾.

Însă nici după cetirea acestei sentințe a oracolului de la Delphi salutată cu laude și binecuvântări pentru zeul Apollo și de către regina și de către curteni, nu îi trece furia și dorința de a vedea pe femeia sa condamnată la moarte. Blestemă până și această sentință a lui Apollo, zicând după ce întrebă pe funcționarul dacă a cetit bine și acesta îi răspunde că „da“ întocmai așa e:

„Atunci nu e nici un adevăr în oracol: Ședința să continue; e curată înșelăciune“.

Credem că din cele ce preced se vede îndeajuns cum poetul a zugrăvit cu mare măiestrie și în alte multe tablouri, în diferite lumini, nuanțe și culori, în toată grozăvia și urâciunea lui, sentimentul răzbunării, adânc înrădăcinat în inima omului, nu numai în a celui rău dar și în a celui bun. Asemenea vedem în piesele lui că și la femei se află aceiaș dorință sălbatică de răzbunare ca și la bărbați. Așa de exemplu, în Romeo și Julieta, lady Capulet ca să răzbune moartea nepotului ei Tybalt, omorât în duel de Romeo, intrând în odaie la Julieta pe care o găsește plângând de plecarea lui Romeo și în credința că plânge din cauza morței vărului ei, îi zice:

„Ne vom răzbuna, nu te îngriji,
De aceea nu mai plânge. Eu trimet la cineva
În Mantua, unde se află refugiatul,
Acela să-i prepare o băuturică tare,
Care îl va face în curând ca să fie tovarășul lui

[Tybalt

Atuncia sper vei fi mulțumită“²⁾.

În „Mult sgomot pentru nimic“ Beatrice, spre a răzbuna pe verișoara sa Hero, pe care Claudio a refuzat s'o ia în căsătorie fiindcă credea că nu e cinstită, știind că Bene-

1) Basmul de Iarnă. Act. 3 sc. II.

2) Romeo și Julieta, Act. 3 Sc. 5.

dict, cel mai bun prieten al lui Claudio, o iubește pe dânsa, în dialogul lor, prin cuvinte duioase caută să-l facă pe Benedict ca să-l omoare pe prietenul său.

Intre altele îi zice:
 „O Dumnezeule! dacă aș fi bărbat! În piața publică i-aș mânca inima“¹⁾ și nu se lăsă până nu-l face ca să-i promită că se va bate cu Claudio, bine-înțeles că e convinsă că-l va omori.

V

Instinctul răzbunării, care se găsește și la animale e înăscut în tot omul și e acuma în secolul al douăzecelea tot așa de puternic ca și în secolul al șaisprezecelea, ba am putea zice că e tot așa de viu în inima oamenilor moderni ca și în cea a strămoșilor lor pe când trăiau încă în peșteri sau pe arborii pădurilor seculare.

Brehm, vorbind despre maimuțe și anume despre Cebus Capucinus, zice:... Cu totul altfel se arată animalul, când trebuie să îndure maltratări. Dacă se simte destul de tare, caută să respingă brutalitatea prin brutalitate și mușcă tare pe om dacă l-a vătămat (beleidigt). Dacă se teme însă de adversarul său, recurge la prefăcătorie, și încearcă să se răzbune atunci, când poate să-l atace pe neașteptate.“²⁾

Exact același lucru observăm și la oameni. Cine se simte în putere răspunde cu violență la violență, cu insulte la insulte, cu lovituri la lovituri: cel slab însă rabdă brutalitățile celui mai tare decât el fizicește, materialicește sau intelectualicește, dar nu va scăpa nici o ocazie ca pe față sau pe ascuns, fie cu fapta sau măcar cu vorba să atace și să lovească din răzbunare pe cel ce l-a vătămat.

Ch. Darwin, zice: „Rengger și Brehm afirmă că maimuțele africane și americane pe care îi au domesticit se răzbună câteodată“.

Sir Andrew Smith, zoologist a cărui exactitate absolută o admite fiecare, mi-a povestit următorul fapt la care a fost martor ocular: un ofițer, la capul Bunei Speranțe, luase obi-

1) Brehm's Tierleben Bandl, 79.

2) Mult sgomot pentru nimic Act. IV Sc. 1.

ceiul de a sâcâi pe un babuin; într'o Duminică, animalul văzându-l apropiindu-se în mare ținută pentru a se duce la paradă, se grăbi să frământa țărână și, după ce a făcut dintr'nsa un noroiu destul de compact, o aruncă asupra ofițerului în momentul când acesta trecea; de atunci, babuinul lua un aer triumfător îndată ce-și zărea victima (Descendența omului 72).

Duelul, deși oprit de biserică și de codul penal, se mai practică și astăzi la popoarele cele mai civilizate, spre a spăla insulta suferită, în sângele insultătorului, și crimele din răzbunare nu sunt nici în zilele noastre rare. Astfel a fost decând lumea! La omul primitiv faptul răzbunării, pe lângă impulsunea naturală a instinctului, era o datorie și constituia o fală pentru răzbunător; conștiința nu-l muștra când îl executa ci îl muștra și omul vătămat se consuma când nu se putea răzbuna, fiind în acest din urmă caz privit ca o ființă slabă și degradată de către întregul clan sau trib, cărui aparținea, după cum și lumea de astăzi mai declară, după legile duelului încă în vigoare, descalificat, pe cel ce nu-și ia satisfacție pentru insultele suferite, deși aceasta după cum am spus e contrar preceptelor religiunilor și codurilor penale.

Lessing vorbind de palma primită de cătră contele Essex de la regina Elisabeta, între altele zice:

„E totuși așa dară odată așa, că o palmă, pe care un om de onoare o primește de la un egal sau de la o persoană superioară lui, e considerată ca o ofensă așa de rușinoasă, că e în zadar orice satisfacție ce îi ar putea procura legile. Ea nu vrea să fie pedepsită de un al treilea, ea vrea să fie răz-bunată de însuș cel ofensat și să fie răz-bunată într'un mod tot așa de arbitrar cum s'a produs. Dacă e onoarea adevărată sau falsă, care comandă aceasta, nu e vorbă aici. După cum s'a zis, așa este:

„Și dacă e odată astfel în lume, de ce să nu fie astfel și la teatru?“¹⁾

Bacon, pe care-l cităm după Darwin,²⁾ zice (Essay IX): „Nu este de loc probabil, de altfel, ca conștiința primi-

1) Lessing. Dramaturgie, Secksundfünzigstes Stück.

2) Ch. Darwin. La descendance de l'homme 121.

tivă să fi reproșat omului de a fi atacat pe inamicul său, ea i-ar fi reproșat mai degrabă poate de a nu se fi răzbunat. A face binele pentru rău, a iubi pe dușmanul său, constituie o desvoltare morală pe care instinctele noastre sociale singure nu ne-ar fi făcut probabil niciodată să le atingem“.

Astfel a fost omul în decursul veacurilor. Benvenuto Cellini care a trăit în secolul al șaisprezecilea povestește în memoriile sale că „fiind ofensat, a încercat să se stăpânească, ca să nu se răzbune, dar se năbușea și ca să nu moară de acest zbcium, sări cu pumnalul asupra ofensatorului său și-l înjunghia“.

Lord Byron povestește despre un albanez musulman, credincios și foarte devotat, pe care-l luase în serviciul său la Messalunghi în Etolia. anume Derviș Tahiri: „Intr'o zi parcurgând muntele Parnas, un servitor englez pe care-l luasem în serviciul meu, din cauza unor lucruri de ale bagajului, îl împinse ușor și Derviș crezu că a voit să-l lovească. Nu zise nimic, dar se așează și își sprijini capul pe mâini. Prevăzând consecințele acestui accident, am încercat să-l facem să înțeleagă că nu s'a voit de loc să îi se facă o rușine. „Am fost hoț ne răspunse el; sunt soldat. Nici odată un căpitan nu m'a lovit. D-ta ești stăpânul meu; am mâncat pâinea d-tale dar, iau de mărturie această pâine (acesta-i jurământul lor obișnuit) dacă n'ar fi fost astfel, aș fi înjunghiat pe acest câine și m'aș fi retras în munți“. Totul s'a sfârșit cu aceasta. Totuși el n'a iertat niciodată complet pe acela care l'a insultat fără să vrea, ¹⁾

Un fapt analog cu cele de mai sus găsim în ziarul *Dimineța* din 9 Septembrie 1926: Albanezul Vasile Dacă, care a ucis din răzbunare pe Pandelescu Hristu din Calea Victoriei, care l-a ofensat, a declarat la instrucție că și-a premeditat gestul căci „nu-i omul care să poată îndura o ofensă fără s'o spele prin sânge“.

Cât privește violența temperamentului său, el o atribuie nu ca un defect ci ca o calitate — nației căreia aparține.

— „La mine acasă nu numai că nu mi s'ar fi făcut nimic, dar îmi câștigam stima concetățenilor mei, cu actul săvârșit.

1) Lord Byron II, Apendice la Cântul al II-lea, Child Harold pagina 323.

Dimpotrivă dacă șovăiam sau tărăgăneam răzbunarea, îmi atrăgeam batjocura și ocara lumii“.

Astfel este omul și în ziua de astăzi, când războiul mondial între toate instinctele rele atavice, a deșteptat și întărâtat și mai mult ura, dușmănia și dorința de răzbunare dintre rasele, popoarele, clasele și indivizii vechiului și noului continent, și astfel va fi cât timp vor mai fi oameni pe acest pământ.

Lordul Byron, în înfiorătorul tablou ce ne dă în grandiosul său vis despre distrugerea universală, ne arată că după ce soarele era stins, luna dispăruse, stelele n'aveau nici o rază de lumină, era întuneric beznă și pământul rece; se dădea foc pădurilor, caselor, colibelor, palatelor și tronurilor regilor încoronăți, în fine la tot ce putea arde ca să producă lumină și căldură; când bestiile cele mai sălbatice veneau îmblânzite și fricoase; când viperele se târâiau prin mulțime șuerând fără să mai muște, oamenii tot se mai urau, se mai luptau și se măcelăreau între dânșii purtând încă războaie, și ultimii doi oameni ce au mai rămas într'un oraș mare, în acest cataclism general, erau dușmani și cari întâlnindu-se și privind-se la o umbră de lumină, ce s'au silit s'o ațâțe din cenușe, de spaima și groaza propriului lor aspect, țipară și-și dădură sufletul, murind dușmani după cum au trăit ca dușmani.

VI

Astfel fiind firea oamenilor în general, faptul de a fi reprezentat pe un om bătrân, care spre a se răzbuna pe prigonitorul său refuză nouă mii de galbeni, numai ca să poată tăia o bucată de carne din trupul dușmanului său de moarte, care-l urmărea cu ura sa, îl înjura și-l maltrata veșnic, chiar dacă l-ar fi omorât n'ar fi stârnit ura și batjocura mulțimei din secolul al șaisprezecelea din Londra, care pentru ofense mult mai ușoare se atacau cu armele și se omorau foarte des în mijlocul străzilor ziua și noaptea, mai ales într'o țară unde nici nu se aflau evrei, deoarece au fost expulzați înainte cu vreo trei secole. Nu este deci de admis că ar fi fost în intențiunea autorului de a fi vroit să reprezinte pe Shylock ca pe un individ rău, cu instinctul sălbatec, de a vărsa sânge, care instinct

de altfel am văzut că era destul de puternic și de frequent în timpul și în mediul său, căci n'ar fi justificat prin purtarea provocătoare și neomenoasă a lui Antonio dorința lui nebună, dar naturală și logică, de răzbunare, pentru care purtare un creștin nu aștepta ca Shylock, o răzbunare admisă de lege, ci îi ar fi pus de mult capăt zilelor, dat fiind ușurința și iuțeala cu care se înlătura atuncea un dușman. „Aceasta e strașnic, se va zice; spune Taine, acești oameni ucid prea ușor și prea repede. Tocmai pentru aceea zugrăveala e ade-vărată. Căci particularitatea oamenilor din acest timp, (se-colul al șaisprezecilea) ca niște personagii de ale lui Marlowe. e brusca destindere a acțiunii; sunt copii, copii robuști: ca un cal în loc de discurs vă repede o asvârlitură, în loc de o explicațiune vă dă o lovitură de cuțit“¹⁾). Dacă Shakespeare ar fi avut intențiunea de a-l face pe Shylock cât de puțin odios, osebit de dorința de răzbunare a acestuia în contra unui singur dușman al său, care îi făcea viața amară, care dorința pe lângă că n'ar fi justificat-o așa de magistral, ar fi putut să ne arate că ar mai fi comis măcar un singur fapt reproșabil în contra vreunui alt creștin, așa din ură oarbă, cum bună oară a văzut că Marlowe a înfățișat pe „Barrabas“ în „Evreul din Malta“ pe care din răzbunare în contra creștinilor, care l-au persecutat și maltratat, îl face să comită o mulțime de crime, cu care se laudă încă. Zice că a curățat inima sa de compătimire și de iubire. Râde când creștinii plâng. Pe fiica sa, din cauză că s'a făcut creștină o otră-vește împreună cu toate călugărițele din mânăstire; noaptea otrăvește fântânile și omoară pe bolnavii cari gem sub ziduri; a învățat medicina și se servește de ea ca să dea ocupație ciocliilor. Se bucură că a umplut într'un an închisorile cu faliți și spitalele cu orfani și că poate face în fiecare lună pe vreun om nebun, sau să împingă pe cineva la sinucidere; zugrumă pe un călugăr, mai otrăvește alte două persoane etc. Aruncat într'un cazan cu apă clocotită, moare urlând că regretă că n'a putut face mai mult rău. In acest Barrabas, zice Mézières, Marlowe a furnizat lui Shakespeare câteva trăsături ale fizionomiei puternice a lui Shylock²⁾). Dacă

1. H. Taine Op. cit. Tome II, 39.

2) A. Mézières, Op. cit. 49.

într'adevăr Shakespeare a luat ceva dela Marlowe pentru făurirea caracterului lui Shylock, s'a ferit însă să ia după el un fapt cât de mic, care ar fi putut să-l facă cătuși de puțin odios. Ce deosebire enormă e între Barrabas și Shylock! Pe când Marlowe pune pe Barrabas în ura sa sălbatcă să comită pe ascuns o mulțime de crime asupra unor ființe nevinovate care nu îi au făcut nici un rău și-l pune să otrăvească până și pe unica sa fiică, Shakespeare îl prezintă pe Shylock care în fața lumii, cu pieptul deschis, să ceară de la Doge și de la Senat să-i se dea voie, ca în baza înscrisului său și în conformitate cu legile Veneției, să se răzbune pe un singur om, dușmanul său de moarte, de răul căruia nu putea trăi.

In drama „Titus Andronicus“, scrisă sau chiar numai remaniată de el, voind să-l facă de nesuferit pe maurul Aaron, care e deasemenea un fiu al unei rase persecutate, îl prezintă ca un adevărat monstru care comite o mulțime de crime. După ce a fost prins, se laudă în fața lui Lucius că el a învățat pe fiii Tamorei să necinstească pe sora sa Lavinia; că el a ademenit pe frații lui la groapa, unde se afla cadavrul lui Basianus; că el a jucat fals pentru mâna tatălui său și după ce a posedat-o, s'a dat la o parte și era să-i plesnească inima de râsul cu hohot când a văzut prin crăpătura unui perete că îi s'a adus pentru ea capetele fiilor lui (Titus); a văzut lacrimile lui și a râs așa din inimă că ochiul său s'a umezit ca al lui. La întrebarea lui Lucius „Nu-ți pare rău că ai comis atâtea nelegiuiri?“, el răspunde:

„Da, că n'am făcut încă o mie.

Și acum blestem ziua — cu toate că cred

Că pe puține zile se întinde blestemul meu —

In care n'am comis vreo fără de lege mai însemnată,

Când n'am adus cuiva moartea; sau n'am născocit

[moartea;

Necinstit fecioare, sau ajutat la aceasta;

Părât nevinovați, călcat un jurământ,

Stârnit ură de moarte între doi prieteni;

Frânt gâtul turmelor oamenilor sărmani,

Pus foc în timpul nopții în hambar și cireadă

Și ziceam proprietarul să le stingă cu lacrimi.

Adesea desgropam oameni morți din mormintele lor,

Și îi puneam înaintea ușei prietenilor lor,
 Chiar când durerea lor era aproape uitată;
 În pielea lor ca în coaja copacilor,
 Incrustam cu pumnalul meu în scriere romană
 „Niciodată să nu moară mâhnirea voastră, fiind
 [cu mort“!
 Scurt, o mie de lucruri groasnice am săvârșit,
 Așa ușor cum omoară cineva o muscă;
 Și într'adevăr nimic nu-mi merge la inimă,
 Decât că nu mai pot face încă zece mii“¹⁾

CAPITOLUL III

MOTIVUL PENTRU CARE HEINE A CLASAT PE „NEGUSTORUL DIN VENEȚIA“ ÎNTRE TRAGEDII

Să ne întoarcem acum la cauza care l-a făcut pe Heine să claseze pe „Negustorul din Veneția“ între tragedii. Am zis că deși Heine ne arată motivul care l-a făcut să pună pe „Negustorul din Veneția“ între tragedii, însă din însăși critica lui reeșă că alte cauze mult mai adânci și mai complexe l-au îndemnat la aceasta.

Spre a putea pune în evidență aceste cauze trebuie să redăm biografia lui Heine ca să vedem cine a fost autorul acestei critice și ce fel de sentimente a avut, din care se va vedea că n'a putut clasa această piesă decât între tragedii, astfel după cum am redat biografia autorului acestei drame pentru a pune în evidență cauzele care l-au oprit ca să fi putut avea voința sau intențiunea de a face din Shylock un personaj demn de ură și de batjocură, deci nici din „Negustorul din Veneția“ o comedie antisemită.

I

Heinrich Heine s'a născut în Duesseldorf (Germania) la 13 Decembrie 1797²⁾ din părinți evrei Samson Heine și Peira

1) Titus Andronicus Act. V Sc. 1.

2) Heine în schița autobiografică arată că s'a născut la 1800 (Saemtliche Werke VIII, 108); iar G. Brandes în Hauptstroemungen der Literatur des 19 Jahrhunderts VI, 118 dă ca dată probabilă anul 1797 în 13 Decembrie.

(Betty) van Geldern. Tatăl său s'a născut în Hanovra și după căsătoria sa se așează în Duesseldorf ca comerciant. Deși părinții erau din punctul de vedere religios luminați, făcură totuși ca copiii lor să păzească ceremonialul ortodox evreesc. Ca copil îl dădură într'o școală evreească de băeți, unde învăța ebraica și începu studiul bibliei, pe care o aprofundă mai târziu și o cunoscu, împreună cu obiceiurile evreești, foarte bine, după cum reesă așa de des din scrierile lui. — Fu dat apoi la o școală catolică condusă de preoți francezi, în majoritate iezuiți, cari aveau însă și o cultură lumească, unde găsi prieteni, cari îl apărară, când era amenințat din cauza obiceiului său de a-și bate joc de alții și din cauza religiunii sale.

Ca băiat încă, începu a scrie versuri bune și ca tânăr de șaisprezece ani scrise frumoasa poezie „Acei doi grenadiri”, care întrece, cum zice George Brandes, tot ce există chiar în Franța în genul analog.

„Chiar capod'opera lui Béranger „Souvenirs du peuple“ nu posedă această simplitate și sublimitate“.

Părinții voriră să-l facă comerciant. Il dădură întâiu într'o școală comercială din Duesseldorf, apoi îl dădură vr'o câteva luni la un bancher și în sfârșit îi procurară un post la o casă de bancă din Hamburg. În 1818 cu ajutorul bogat tului său unchiu Solomon Heine deschide în Hamburg sub firma „Hary Heine & Comp.“ (Numele lui era întâiu Harry și în urmă se numi Heinrich) o afacere de comision pentru manufactură englezească, care afacere merse așa de prost că trebui să înceteze cu plățile chiar în primăvara anului viitor.

Desgustat în cel mai înalt grad de cariera comercială în care se dovedi așa de incapabil, s'a apucat să-și continue studiile tot cu ajutorul unchiului său, care dorea ca nepotul său să învețe dreptul.

În Hamburg asistă la 1819 la tulburări în contra evreilor. De acolo plecă prin Duesseldorf la Universitatea din Bon, ca să ia doctoratul în drept. La finele anului 1820 pleacă din Bon la Goettingen și de acolo la 1821 la Berlin, unde, după mai multe încercări zadarnice reuși să găsească un editor, care îi tipări cea dintâia colecțiune de poesii oferindu-i în schimb drept plată patruzeci de exemplare gratuite. Această colecțiune apăru în Decembrie 1821 „Făcu numele său cuno-

scut, aproape renumit". Plin de ardoare juvenilă, zice Brandes, intră într'un cerc de bărbați, cari se străduiau să facă o reformă a judaismului și se sileau ca să facă cunoscut pe adeptii lui cu cultura europeană. Cu nu mai puțină îndârjire juvenilă, atacă sub veșmânt străin în „Almansor" atât pe renegații evrei, cari părăseau cauza comună, cât și indirect creștinismul, pe care-l considera ca putere dușmană. Această tragedie apărură împreună cu o altă lucrare de a lui Heine „William Ractcliff" în anul 1823, fu reprezentată, căzu însă din cauza urii de rasă în contra autorului". La 1823 pleacă din Berlin la părinții săi la Lueneburg, de acolo la Hamburg și apoi merse din nou la Goettingen unde obținură în 1825 titlul de doctor în drept. De oarece însă și în acel timp, în secolul al nouăsprezecelea, ca și în secolul al șaisprezecelea și ca și în evul mediu, li erau interzise evreilor din cauza religiunii lor, toate carierele, afară de comerțul, împrumutul de bani și meseriile, crezând că va putea trăi independent de pe urma studiilor și a titlului său, se văzu nevoit să-și renege religiunea și în acelaș an 1825 în 28 Iunie se boteză în religiunea creștină. Zicem că se văzu nevoit, căci luându-se în considerație cele ce preced, se vede ușor că el nu-și schimbă religiunea lui, la care de altfel nu ținu așa de mult, cu alta, la care ținu și mai puțin, din convingere, căci găsim între multe altele din scrierile lui poesia sa „Testament" în care se vede cum își bate joc, plin de amărăciune și de sarcasm nu numai de iubita, de prieteni, etc., ci și de religiunea creștină. Intre altele zice:

„Cui las eu religiunea mea

Credința în tată, duh și fiu?

Împăratul din China și rabinul din Posen

Să tragă amândoi la sorți pentru ea"
și termină această poesie cu versurile

Și acesta e un codicil

„Pentru cazul că nimenea nu vrea să primească

Legatele menționate, atuncia toate

Să aparțină bisericii romano-catolice. ¹⁾

adică biserica romano-catolică să intre ea după moartea lui, în posesiunea celor douăsprezece cămăși vechi ale sale cu o

1) Heinrich Heine Saemtliche Werke XI, 148.

sută de purici și trei sute de mii de blesteme, ce le lasă ca moștenire Luciei; a unui chip fidel al șezutului său ce-l lasă școalei șvabe etc., cuprinse în acest testament.

George Brandes zice: „El schimbă religiunea nu din convingere ci din contra, sub un sentiment viu, antipatic încontra acesteia și sub ruși ne pentru acest pas, pecare-l întreprinse, ca să facă încercarea să se sustragă dependenței umilitoare și apăsătoare a unchiului și sub altă condițiune nu putu ajunge la nici un venit, la nici o carieră, la nici o funcție. Dispoziția sa de atunci se găsește redată în pe nedrept peste măsură lăudatul fragment „Rabinul din Bacharach“. Acesta reflectează numai resfirat viața curată și arta adevărată și arăta în realitate incapacitatea lui Heine, vis-a-vis de tema, de a scrie un roman istoric; la sfârșit trădează auto-descrierea pe care poetul a dat-o aici sub masca streină, sentimentul său de rușine despre aceasta că a trecut nominal la o comunitate religioasă, care era pentru el tabăra dușmană¹⁾).

Nu putem trece peste acest fragment, în care o parte din obiceiurile și suferințele evreilor sunt zugrăvite în culori vii, fără să redăm scena mișcătoare în care poetul sub masca lui Don Isac Abarbanel întâlnind pe frumoasa Sara cu Rabinul din Bacharach, bărbatul ei, îi spune că jură că ea e cea mai frumoasă femeie, care a văzut el în țara nemțească, îi oferă serviciile sale, și o roagă să-i permită să fie cavalerul ei și să poarte culorile ei, la care „adânc jicnita femeie“ cu obrazii îmbujorați de mâhnire, cu privirea blândă și cu o voce înfiorător de duioasă îi răspunde:

„Nobile domn! Dacă voiți să fiți cavalerul meu, atunci trebuie să luptați în contra unor popoare întregi și în această luptă e de câștigat mulțumire puțină și onoare și mai puțină! Și dacă voiți chiar, să purtați culorile mele, atunci trebuie să vă coaseți inele galbene pe mantaua dvs. sau să vă încingeți cu o eșarfă cu dungi albastre; căci aceste sunt culorile mele, culorile casei mele care se numește Israel, și e foarte nenorocit și e luat în bătae de joc în străzi de către fiii norocului.“

După aceste cuvinte triste, adevărate și înduioșătoare, poetul înainte de a răspunde, ne arată starea tulburată a sufletului său, la evocarea acestor suferințe ale poporului

---

1) G. Brandes Op. cit. VI, 125

evreu. „O subită roșeață de purpură acoperi obraji spaniolului, o nesfârșită nedumerire lucra în toate trăsăturile sale și aproape bătăind vorbe „Sennora... M'ați înțeles rău... glumă nevinovată... dar, pe Dumnezeu, nici o bătae de joc, nici o bătae de joc de Israel... bunicul meu era evreu, poate chiar tatăl meu...¹⁾).

Aicia e locul să cităm și poesia sa profund elegiacă „Cu un exemplar al Rabinului din Bacharach“, din care de asemenea se vede starea sbuciumată a sufletului său din cauza „durerii milenare“, ce a simțit-o ca evreu.

1) Izbucnește în plângeri sgomotoase,

Tu trist cântec de martir,
Care l-am purtat așa de mult
In sufletul de văpae potolit!

2) El pătrunde în toate urechile,

Și prin urechi în inimă;
Am evocat amar nic
Durerea milenară.

3) Plâng cei mari și mici,

Chiar domnii cei nepăsători,
Femeile și florile plâng,
Plâng stelele pe cer.

4) Și toate lacrimile acestea curg

Spre sud în reunire tăcută
Curg și se vărsă
Toate în Jordan²⁾).

Intre posesiile sale postume din anii 1830 — 1840 găsim poesia „Unui renegat“ în care își bate joc și-și exprimă disprețul său pentru renegații evrei:

„O sfântul curagiu al tinereții
O, cât de repede ești tu îmblânzit!
Și cu sângele mai rece
Te-ai înțeles cu Domnul cel bun.

1) H. Heine Op. cit. VII, 32.

2) H. Heine Op. cit. IX, 186.

Și te-ai târât la cruce,
 La crucea pe care o disprețuiai,
 Pe care încă înainte cu câteva săptămâni
 S'o calci în praf gândeai.

O asta face cetitul mult
 Al acelor Schelegel, Haller, Burke
 Eri ai fost încă un erou
 Astăzi ești deja un mișel (Schurke)¹⁾.

În 1827 apărură cartea cea mai populară a lui Heine „Cartea Cântecelor“ (Buch der Lieder) care se încheie cu „Poemele mării Nordului“ („Nordseegedichte) în care, pentru prima oară în poezia germană, cântă în versuri sublime marea în toate manifestările ei, în liniște și în furtună, ziua și noaptea, de pe țărm și de pe corabie etc., „Între acestea se găsesc câteva poezii de ale lui din cele mai frumoase și mai de neuitat“. Printre aceste din urmă se află admirabila sa poezie „În port“ (Im Hafen) care conține „nemuritoarea fantazie din pivnița municipală din Brema“ unde în impresiunile sale geniale de om chefăluit, spre sfârșit în strofa penultimă, entuziasmat, evocă o viziune palestiniană cum numai un poet cu un suflet pur evreesc a putut s'o evoce:

Haleluia! Cât de plăcut adie împrejurul meu
 Palmierii din Beth-El!
 Cum miroase smirna din Hebron!
 Cum mugește Iordanul și șovăe de bucurie!
 Și sufletul meu nemuritor șovăe
 Și eu șovăesc cu el, și șovăind
 Mă aduce pe scări în sus, la lumina zilei
 Bravul pivnicer al pivniței municipale din Brema²⁾).

După publicarea acestei cărți de poezii e consacrat poet mare genial. Și într'adevăr Heine și-a dobândit un loc de frunte nu numai în literatura patriei sale dar și în literatura universală. A fost și a rămas un poet mare între poeții mari.

1) H. Heine Op. cit. X, 114.

2) H. Heine Op. cit. IX, 166.

Pentru a-l putea judeca, marele critic George Brandes, care în critica sa scoate în evidență mai multe din „incomparabilele, unicele în arta poetică și eternele lui poezii“ îl compară cu Goethe (ba în unele părți, fără să vrea și fără să-și dea seama îl înalță chiar peste Goethe), cu Rembrandt, cu Aristophan și cu Shelley. Așa de exemplu capitolul Heine și Goethe îl termină cu concluzia: „Modul său (al lui Heine) de a scrie e complet modern; totul e făcut intuitiv, totul pentru ochiu“ Ce se cheamă a fi un literat mare? A poseda aptitudinea de a evoca chipuri și dispozițiuni, (Stimungen) chipuri prin dispozițiuni și dispozițiuni prin chipuri. Heine și-a perfecționat principalmente aceasta din urmă aptitudine, de aceea el nu neglija niciodată nici schița sigură, nici efectul pitoresc.

În apogeul său nu se mai poate compara pe Heine cu profesorii și cu contemporanii săi. Spre a se putea examina tăria și mlădierea stilului său, era necesar să măsoari pe acesta cu cel mai considerabil stil al aceluși timp, cu acela al lui Goethe. L'am văzut adesea mai prejos la această comparație, nu rar însă rădicându-se la un loc aproape egal de înalt. Deja aceasta face onoare lui Heine, că e mai cu seamă posibil și din când în când necesar să-l compari cu Goethe. Un stil e oarecum o expresiune pentru o personalitate și o armă în lupta literară.

Stilul lui Goethe e totuși în toată mărimea lui prea simplu ca să cuprindă modernul. Însă stilul lui Heine, această armă, care în timpul său cel mai bun era asemenea unei săbii vechi de Toledo, care se lasă să se îndoie ca o vargă și nu se sfărâmă nici chiar de o armură, era cu totul în deosebi propriu a se pune în cârd cu viața modernă în asprimea și urâciunea ei, în farmecul ei, neliniștea ei și bogăția ei în contraste pronunțate. El posedă cu toate acestea în cea mai înaltă măsură și capacitatea de a influența asupra nervilor cetitorilor moderni cu înclinațiunea lor mai tare la mâncare cu dresuri aromatice și băuturi spirtoase de cât la hrană simplă și vin curat¹⁾.

În capitolul Heine, Goethe și Rembrandt zice:

Adesea se aude bărbați cunoscători de artă ale națiunilor romanice, comparând lirica lui Heine chiar cu a lui

1) George Brandes, Op. cit. VI, 170

Goethe și preferă pe cea dintâiu ca mai plastică și mai spirituală.

Pentru cititorii romanici Goethe e de regulă netransparent; de Heine zic francezii:

„On y voit mieux“²⁾. În capitolul Heine și Aristophanes spune:

„Heine e probabil omul cel mai spiritual ce a trăit vreodată, cel puțin cel mai spiritual al timpului modern“.

Pune spiritul lui mai presus decât al lui Voltaire. „Negreșit, zice el, e Voltaire privit oarecum ca personificația spiritului, însă spiritul său e rațional și uscat, nu poetic și nici un spirit al fantaziei ca acel al lui Heine“. Mai departe zice că „Oricât de puține puncte de atingere se află între poeziile lirico-satirice ale lui Heine și marele dramă fantastice ale lui Aristofan e totuși probabil, că din timpul anticității grecești n'a apărut nici unul, care să fi posedat un spirit mai aproape înrudit cu al lui Aristofan ca Heinrich Heine“²⁾.

Și ca concluzie la acest capitol „Heine și Aristophanes“ îl arată în mai multe privințe superior chiar lui Aristofan.

„Comparat cu Aristofan, zice el, e Heine un om privat, care trăește în casa lui. Aristofan se mișcă în plină lumina zilei a teatrului cu mii de auditori în jurul său. Chipurile însă, care se desemnează pe retina ochiului său, au o viață mai înfocată și mai puternică, decât acele care le întrupează Aristofan pe scenă. Asemenea năzuințele sale n'au întipărirea pur locală ca acele ale poetului grec. El se adresează cu creațiunile sale cele mai bune de milioane de oameni și afară de acei ai națiunii sale, s'ar putea zice, la elita tuturor acelor cari înțeleg să cetească. Lirica lui e personală, mai intimă și mai nervoasă ca aceea a vreunui grec, asemenea și satira lui hărăzită ideilor generale cari în genere nu există pentru Aristofan. El nu e mai puțin spiritual ca predecesorul său grec și a luptat pururea pentru evoluția politică și pentru libertatea personală, pe când rivalul lui Eurepid și al lui Socrat lupta adesea pentru un trecut, care a sburat irevocabil și căruia el însuși a aparținut cel mai puțin“³⁾.

1) G. Brandes, Op. cit. VI, 141

2) G. Brandes, Op. cit. VI, 174.

3) G. Brandes, Op. cit. VI, 190.

Heine rămâne în Germania până după revoluția din Iulie a anului 1831. De la această dată se exilă din patria sa și se stabilește la Paris. După treisprezece ani, nostalgia după patria germană, dorul după bătrâna lui mamă, după bătrânul său unchiu, „acel nobil domn bătrân, care întotdeauna m'a muștrat și întotdeauna m'a ocrotit mărinimos“; dorul după locurile chiar unde a suferit și a plâns;

Imi era dor chiar de acele locuri,
De acele stațiuni ale patimilor,
Unde am târât crucea tinereții
Și coroanele mele de spini.
Voiam să plâng undă odată
Am plâns cele mai amare lacrimi,
Cred, iubire de patrie se numește
Acest dor nebun¹⁾

l-a făcut să plece pentru scurt timp în Germania, de unde se întoarce la Paris pe care nu l-a mai părăsit până la moartea sa. Din firea lui era slab, suferi în tinerețe încă de dureri de cap și sistemul său nervos era de timpuriu sdruncinat.

Pe la 1848 se îmbolnăvi de o afecțiune a măduvei spinării.

Paralizia îi atinse întâiu pleoapele și în urmă din ce în ce tot corpul, și-l țintui la pat aproape opt ani. În acest timp de suferințe grozave nu înceta de a produce versuri admirabile.

În unele privinți am putea compara pe Heine cu Shylock, deși acest din urmă a trăit în secolul al șaisprezecelea și cel dintâiu în al nouăsprezecelea, totuși a avut de suferit tot așa de cumplit de pe urma urei de rasă și a persecuțiunii religioase, pe care civilizația acestor din urmă trei secole n'a fost în stare să le atenueze măcar. În timpul său, zice Brandes vorbind despre Boerne, (deci și în timpul lui Heine) era o nenorocire de a fi născut ca evreu în Germania, căci evreii nu posedau acolo, ca aiurea, drepturi civile.

Dacă Shylock a avut de îndurat mult din cauza averii sale materiale, Heine a avut de îndurat mult din cauza averii sale intelectuale. Cel dintâiu deși bogat n'a putut trăi în

1) H. Heine Op. cit. X, 238.

tihnă din pricina revoltei și amărăciunii ce a simțit fiind neconținut lovit în interesele și în demnitatea sa de om; iar cel de al doilea deși a fost un poet mare, un geniu chiar, cum îl numește George Brandes, n'a putut nici el trăi în tihnă, fiind toată viața sa atacat nu numai din cauza scrierilor ci și din cauza originii sale evrești.

Iubia mult pe mama sa evreică, era îndrăgostit foc pe rând de verișoarele sale evreice Amalia și Theresia Heine, iubia pe unchiul său mărinimos evreu, care l-a susținut până la moartea sa și găsim în aforismele lui mai multe pasaje din cari se poate constata că n'a încetat niciodată de a simți că face parte din poporul evreesc.

Așa de exemplu, oșebit de cuvintele „*Li iubesc (pe evrei) personal*“, găsim un aforism în care înalță pe evrei și-și exprimă revolta sufletească în contra exclusivismului creștinilor.

„Istoria evreească e frumoasă; însă evreii tineri strică celor bătrâni cari s'ar pune mult deasupra grecilor și romanilor.

Eu cred de n'ar mai fi evrei și s'ar ști că se găsește undeva un exemplar din acest popor, s'ar călători o sută de ceasuri spre a-l vedea și a-i strânge mâinile; și acum *ne evită!*¹⁾

Am subliniat cuvântul *ne*, care denotă că se considera și el ca evreu făcând parte dintre aceștia, cari erau evitați din cauza originii lor evrești. Mai departe scrie „Istoria evreilor moderni e tragică, și dacă ai scris despre acest lucru tragic mai ești luat în răs. — Acesta e lucru cel mai tragic“.

În cartea a treia din scrierea sa „*Heinrich Heine ueber Ludwig Boerne*“ din anul 1840, după ce arată că pe Boerne nu-l supăra de loc reproșul originii sale evrești și că-l amuza chiar că dușmanii săi în urma traiului său imaculat nu auură să spue despre el altceva mai rău decât că e vlăstarul unui neam, care a umplut odinioară lumea cu faima sa și că se laudă chiar cu această origină, bine-înțeles în felul său umoristic, și parodiind pe Mirabeau zise odată unui francez: „*Jesus Christ — qui en parenthèse était mon cousin — a prêché l'égalité*“ și așa mai departe, urmează:

„In adevăr, evreii sunt din acel aluat din care se plă-

1) H. Heine Op. cit, VII, 219.

mădește zei. Dacă îi calci astăzi în picioare, cazi mâine în genunchi înaintea lor; pe când unii se tăvălesc în noroiul cel mai terfelit al traficului, alții urcă cea mai înaltă culme a omeniei, și Golgota nu e unicul munte unde un Dumnezeu evreesc a sângerat pentru mântuirea lumii. Evreii sunt poporul spiritului și fiecare dată când se reîntorc la principiul lor sunt mari și falnici (măreți) și rușinează și biruesc pe asupritorii lor magici".¹⁾

Pe când însă bătrânul Shylock n'avea nici o armă și nici o putere de a se putea apăra de prigonirile și maltrătarile lui Antonio, fiind ca evreu în acel timp cu totul desarmat față de negustorul regal și a trebuit să aștepte ca întâmplarea să-i aducă un mijloc legal care să-i dea speranța că-și va putea răzbuna pe dușmanul său, Heine din contra, era înarmat până în dinți cu arme teribile ale sarcasmului, ale bătaiei de joc și ale spiritului, care după cum se știe le mânua cu o îndemânare extraordinară, și cauza răni mortale dușmanilor săi. Ca pildă n'avem decât să cităm satira din ultima parte din „Reisebilder“ în contra lui Platen, care în „Der romantische Oedipus“ îl atacase din cauza originii sale evreiești și în scrisori îl numise, evreul Heine „evreu nerușinat“ etc., în care satiră Heine se răzbună bătându-și joc de el într'un mod „aristofanic“; cum și scrierea lui nimicitoare „Ueber den Denunzianten“ în care se aruncă „ca un tigru“ asupra delatorului Menzel „pe care-l sfâșie astfel că nu mai rămase din el decât un pachet ridicul de zdrențe“.²⁾ In această scriere îl face fricos (Memme) ticălos (Schurke) și de mai multe ori laș (feige) ca să-l silească să se bată în duel cu el, îl ofensează și îl provoacă:

„Trebue să proclam public, domnul Menzel e laș. Sunt convins de aceasta. Vrea d-l Menzel să mă convingă de contrariul, voesc bucuros să-i es înainte în jumătate cale“. D-l Menzel însă care era curagios la delațiuni, denunțând întreaga „Juna Germania“ că ar fi o conjurațiune în contra coroanei și a religiunii, apăsând pe Gutzkow, care se afla atunci întemnițat și arătând pe Heine, care trăia în exil la Paris, ca șeful periculos al acestei asociații de conjurați, care

2) H. Heine Op. cit. VII, 179.

1) G. Brandes Op. cit. VI, 112.

denunț avu de efect acel edict ce interzicea în anul 1835 scrierile lui în toată confederația germană, tăindu-i prin aceasta aproape singurul mijloc de traiu, primi cu resemnare rănilor morale ce îi a cauzat pana calomniatului Heine, și nu mai avu curajul să-și expună și pieptul spadei acestui poet amărât pe care l-a lovit mișelește așa de tare.

După ce în lunga lui boală, fiind complet paralizat timp de opt ani, ajunsese ca un schelet, cu ochii închiși în care numai vocea se mai manifesta încă cu o bogăție infinită în tonuri, idei și glume, se stinse la Paris în 1856.

CAPITOLUL IV

CONCLUZIE.

Din scurta biografie și din citațiile ce le-am făcut din scrierile sale, se poate vedea îndeajuns că alte motive mult mai puternice au făcut pe Heine să pună piesa „Negustorul din Veneția” între tragedii.

Critica lui însăși reflectează revolta și înduioșarea sufletului său pentru prigonirile și nedreptatea ce s'a făcut bătrânului Shylock din cauză că a fost evreu și pentrucă el însuși, deși trecut la creștinism, n'a încetat de a fi evreu.

În paginile acestei critici atât în cele ce a scris sub titlul „Iessica” din care am redat cea mai mare parte, cât și în cele scrise sub titlul „Porția”, care e o urmare la „Iessica”, se vede limpede starea sa agitată, extrem de nervoasă și inima sa adânc simțitoare pentru poporul său „chinuit”. De nici o altă piesă din „Shakespears Maedchen und Frauen” n'a vorbit nici pe jumătate cât a vorbit despre „Negustorul din Veneția”, unde se observă la început o enervare, apoi o revoltă sufletească și la urmă, cum se va vedea mai la vale, o amărăciune și o înduioșare a unei inimi simțitoare, îndurerate și adânc compătimitoare.

„Intr'adevăr, zice el, cu excepția Porției e Shylock persoana cea mai respectabilă din întreaga piesă”.

Pe toți ceilalți, afară de aceste două persoane „respectabile” le execută fără milă.

După ce blamează purtarea tuturor personagiilor principale din piesă, afară de Porția și de Shylock, despre care

reproduce reflecția doamnei Jameson din opera ei „unde între altele zice că cea dintâia atârnă alături de grozavul și neînduplecatul evreu ca un Tițian încântător respirător de frumusețe lângă un splendid Rembrandt“; după ce aduce mai multe laude evreilor în general, mai spune în „Porția“ că cele două personaje principale ale dramei, Shylock și Porția, apar încă și mai vii ca obișnuitele creaturi ale naturii, de oarece nici timpul și nici moartea nu le poate atinge cu ceva, și în vinele lor pulsează sângele cel mai nemuritor, eterna poezie. Mai spune, dacă vii la Veneția și vizitezi palatul dogelui etc., îți amintești pentru o clipă numai, de figurile istorice, pe care ști bine că nu le vei întâlni. „Inșă mult mai mult ca la toate astfel de persoane istorice, gândești tu în Veneția la Shylock-ul lui Shakespeare, care tot mai trăește, pe când acelea au putrezit în mormântul lor, — și când te urci pe Rialto ochiul tău îl caută pretutindenea și tu crezi, că trebuie să se găsească acolo în dosul vreunui pilastru, cu caftanul lui evreesc, cu obrazul său calculator, cu neîncredere, și tu crezi chiar câteodată că auzi vocea lui țipătoare:

„Trei mii de galbeni — bine!“

Eu cel puțin, preumblător vânător de visuri, cum sunt, m'am uitat pe Rialto în toate părțile, dacă nu-l găsesc undeva pe Shylock.

Aș fi avut să-i comunic ceva ce ar fi putut să-i facă plăcere, că de exemplu vărul său, domnul de Shylock la Paris, a devenit baronul cel mai puternic al creștinătății, și că a primit dela Majestatea sa catolică acea decorațiune a Isabelei, care a fost odată creată, spre a glorifica alungarea evreilor și a maurilor din Spania“. — Iar mai departe zice, că deoarece nu l-a observat nicăeri pe Rialto, s'a decis să-l caute pe „vechiul cunoscut“ la sinagogă, căci tocmai atunci evreii serbau ziua lor sfântă a iertării păcatelor, unde stăteau înveliți în albele lor talare și se rugau:

„Sărmanii evrei, stăteau acolo, postind și rugându-se de desdediminează, n'au gustat din ajun nici mâncare nici băutură și au cerut mai înainte iertare de la toți cunoscuții lor pentru ofensele ce li au cauzat în cursul anului, pentru ca Dumnezeu să li erte de asemenea păcatele lor, un obicei frumos, care se găsește într'un mod deosebit la acești oameni,

căroră totuși învățătura lui Christos li-a rămas cu totul necunoscută!“

După oarecari reflexe ce le face asupra religiei mozaice și a evreilor, adepții acestei religii, cari nu se deosebiau fundamental de creștini și de mahometani, în cari reflecții între altele spune despre evrei: „Ce martiriu n'au suferit deja pentru această idee! ce martiriu mai mare îi amenință încă! Mă îngrozesc la acest gând și o compătimire nesfârșită îmi curge vâjâind prin inimă!“ Termină această critică cu cuvinte patetice, care pot mișca și inimele cele mai nesimțitoare: „Cu toate că am iscodit împrejur în toate părțile în sinagoga din Veneția, n'am putut să observ fața lui Shylock. Și totuși îmi era ca și cum s'ar ține acolo ascuns, sub vreunul din aceste talare albe, rugându-se cu turbare în sus la tronul lui Iehova, a asprului Dumnezeu rege! Nu-l vedeam. Inșă spre seară, când după credința evreilor porțile cerului se închid și nici o rugăciune nu mai capătă intrare, am auzit o voce, în care țurțurau lacrimi cum niciodată nu sunt plânse cu ochii.... Era un sughiț, care ar fi fost în stare să miște o piatră de compătimire..... Erau sunete de durere, cum puteau veni numai dintr'un piept, care ținuse închis în el tot martiriul ce un întreg popor chinuit a suferit timp de optsprezece secole.... Era horcăitul unui suflet, care cade jos mort de oboseală înaintea porților cerului. Și această voce îmi păru bine cunoscută, și-mi era ca și cum aș fi auzit-o odată cum se jelea tot așa plin de desperare:

„Iessica, copila mea“! ¹⁾)

Din cele ce preced reesă deci clar că Heine a clasat pe „Negustorul din Veneția“ între tragedii, nu numai fiindcă s'a gândit la lacrimile frumoasei englezoaice, care spre sfârșitul actului al patrulea din loja de din dosul său, plângea tare și exclamă de mai multe ori „The poor man is wronged“!, dar fiindcă și inima lui proprie, strânsă de durere, plângea de nedreptatea ce se făcea „sărmanului evreu“. Și dacă n'a putut uita nici odată acei ochi mari negri cari au plâns pentru Shylock, e că avea veșnic înaintea ochilor chipul acelei femei frumoase și delicate, care avea și ea o inimă simțitoare, și

1) Heine Op. cit. XII, 177.

a compătimit ca și el pe nedreptățitul evreu, exprimându-și compătimirea fără nici o jenă în public prin cuvinte și lacrimi, ce le vărsa în abundență din frumoșii ei ochi pentru „sărmanul om“, căruia îi se făcea „nedreptate“.

Credem că am scos destul de evident în relief cauzele pentru care marele poet liric, Heine, a pus pe „Negustorul din Venetia“ între tragedii, astfel că se poate ușor vedea că pentru el, care a suferit deasemenea atâta din cauza originii sale evrești, această piesă n'a putut fi privită altfel de cât ca o tragedie și încă ca una din cele mai tragice, care n'a încetat nici în timpul său de a se petrece zilnic aieva și în care se continua a se face și lui însuș ca și la nenumărați alții în plin secolul al nouăsprezecelea nedreptăți, numai fiindcă erau evrei, sau de origină evrească, întocmai cum se făcuse și lui Shylock în secolul al șaisprezecelea tot numai fiindcă a fost evreu.

Să trecem acum la critica lui H. Taine, apărută cu 27 ani după aceea a lui Heine, în opera sa remarcabilă „Histoire de la littérature anglaise“.

PARTEA II

Critica lui H. Taine

CAPITOLUL I.

Când se intră în comediile lui Shakespeare și chiar în semidramele lui,¹⁾ se pare că-l vezi pe prag în felul actorului însărcinat cu prologul, ca să împiedice publicul de a se înșela și pentru a-i zice: „Nu luați prea în serios ceea ce veți asculta, eu mă joc. Creierul meu umplut de visuri, a voit să și le dea în spectacol și iată-le. Palate, îndepărtate peisaje, nourii transparenți, cari pătează cu fulgii lor cenușii orizontul matinal; înflăcărarea cu splendoare roșie unde se cufundă soarele serii, albele colonade, prelungite cât vede ochiul în aerul limpede, caverne, colibe, defilarea fantastică a tuturor pasiunilor omenești, jocul neregulat al aventurilor neprevăzute, iată amestecătura formelor, a culorilor și a sentimentelor care lasă să se încurce și să se încâlcească înaintea mea, ghem, nuanțat de mătăsurii strălucitoare, arabesc ușor ale căruia linii sinuoase, încrucișate și amestecate, rătăcesc mintea în labirintul capricios al nesfârșitelor lor încolăcirii. Nu o judecați ca pe un tablou. Nu căutați acolo o compensație exactă, un interes unic și crescând, economia savantă a unei acțiuni bine amenajate și bine înlănțuite. Am înaintea ochilor nuvele și romane pe care le bucățesc în scene. Puțin mă importă sfârșitul, mă desfățez pe drum. Ceea ce-mi place nu e de loc sosirea, e călătoria. E nevoie de a merge așa de drept și de iute? Nu țineți decât să știți dacă sârmanul negustor din Veneția va scăpa de cuțitul lui Shylock? Iată doi amant-

1) Twelfth Night, As you like it, Tempest, Winters Tale etc. Gymbeline Merchant of Venise etc.

fericiți așezați la poalele palatului în noaptea senină: un voiți să ascultați liniștita reverie care, asemenea unui parfum, esă din fundul inimii lor?

Cât de plăcut doarme lumina lunii pe această brazdă,
Să ne așezăm aci; ca sunetele muzicii
Să plutească spre urechile noastre; liniștea suavă
[și noaptea.

Convin accentelor dulcii armonii.

Așează-te Iessica; privește cum parchetul cerului
E gros încărcat cu flori de aur lucitor;
Până la cele mai mici din aceste sfere, pe care tu
[le privești

Cântă toate în mișcarea lor ca cherubimi

Acompaniind fără sfârșit tinerile coruri de îngeri,
Astfel este armoniosul concert al sufletelor nemu-
[ritoare;

Insă câtă vreme al nostru este închis în acest
[veșmânt grosolan

De tină peritoare, noi nu le putem auzi.

„N'am dreptul când zăresc grosolanul obraz rătător al unui valet bufon, să mă opresc lângă el, să-l văd gesticulând, țopăind, trâncâniind, făcând o sută de gesturi și o sută de mutre, și să-mi procur distracție de verva sa și de veselie sa? Doi fini gentilomi spirituali trec. Ascult focul neîntrerupt al metaforelor lor, și urmăresc hărțuiala lor de oameni cu pretenții de spirit. Iată într'un colț o fizionomie naivă și zglobie de față tânără. Mă opriți ca să mă întârzii lângă ea, de a privi surâsul ei, buștele ei înroșiri, mutra ei copilărească a buzelor ei rose, și cochetăria drăguțelor ei mișcări? Sunteți foarte grăbiți, dacă flectărea acestei voci fragede și sonore nu vă poate reține. Nu e oare o plăcere de a vedea acest șir necurmat de sentimente și de figuri? Imaginația voastră este ea așa de greoaie, ca să trebuiască mecanismul puternic al unei intrigi geometrice ca s'o puneți în mișcare? Spectatorii mei din secolul al șaisprezecilea aveau emoțiunea mai ușoară O rază de soare rătăcită pe un zid vechiu, un cântec nebunatic aruncat în mijlocul unei drame îi preocupa așa de bine ca cea mai neagră catastrofă. După oribila scenă unde Shylock

agită cuțitul lui de măcelar contra pieptului gol al lui Antonio, ei vedeau încă bucuros mica ceartă de menaj și desfătătoarea cicăleală, care sfârșește piesa. Ca apa moale și iute inima lor se înalță și se coboară într'o clipă la nivelul emoțiunii poetului și sentimentele lor curgeau fără anevoință în matca pe care a săpat-o el. Ei îi permiteau să hoinărească în călătorie și nu-l împiedeau să facă două călătorii deodată. Ei sufereau mai multe intrigi în una singură. Era de ajuns ca cel mai ușor fir să le unească. Lorenzo răpea pe Iessica, Shylock era frustrat de răzbunarea sa; amanții Porției nu izbuteau în proba impusă; Porția travestită în judecător luă bărbatului ei inelul, care promisese de a nu-l părăsi niciodată: Aceste trei sau patru comedii, desbinate, amestecate, se încâlcesc și se desfășoară împreună, ca o costiță despletită unde șerpuesc fire de o sută de culori. Cu varietatea, spectatorii mai acceptau neverosimilitatea. Comedia este un lucru ușor înaripat, care flutură printre visuri, și căreia i s'ar sfărâma aripile, dacă s'ar reține captivă în strâmta închisoare a bunului simț. Nu zoriți prea mult ficțiunile sale, nu sondați cecece conține. Să treacă sub ochii voștri ca un vis fermecător și rapid. Lăsați apariția fugară să se cufunde în strălucita și vapoasă regiune de unde a eșit. Ea v'a făcut o clipă iluziune, ajunge. E plăcut de a părăsi lumea reală; mintea se repauzează în imposibil. Suntem fericiți de a fi liberați de grozavele lanțuri ale logicei, de a rătăci printre aventuri ciudate, de a trăi în plin roman, și de a ști că trăim în acesta. Nu încerc de a vă înșela și de a vă face să credeți în lumea unde vă port. Trebuie să nu se creadă în ea, pentru a se desfăta. Trebuie să te abandonezi iluziunii și să simți că te-ai abandonat ei. Trebuie să surâzi ascultând-o. Se surâde în *Winter's Tale* când Hermina se dă jos de pe pedestalul său și când Leonte regăsește în statuă pe femeia sa pe care o credea moartă. Se zâmbește în *Cymbeline* când se vede peștera izolată, unde tinerii prinți au trăit ca sălbatici și ca vânători. Neverosimilitatea ia emoțiunilor vârful lor înțepător. Evenimentele interesează sau mișcă fără a face să se sufere. În momentul când simpatia e prea vie îți zici că ele nu sunt decât un vis. Ele devin asemenea obiectelor îndepărtate, a căror distanță îndulcește contururile și le învâlește în voal luminos de aer albăstrui. Adevărata comedie este o operă, se ascultă acolo sentimente,

fără a se gândi prea mult la intrigă. Se urmărește melodiile duioase sau vesele, fără a reflecta că ele întrerup acțiunea.

Se visează aiurea ca muzica; eu încerc aci de a face să se viseze cu versuri.“

După aceasta prologul se retrage și iată că vin actorii ¹⁾).

CAPITOLUL II

Înainte de a trece la analiza celor ce ne spune Taine despre piesa „Negustorul din Veneția“, fie-ne permis a face mai întâi un mic studiu asupra acestor opinii sau teorii ale acestui critic, în general.

Din cele reproduse până aici, se vede că după cum Shakespeare își exprimă prin Hamlet părerile sale asupra regulilor artei dramatice în lecțiunile ce le dă actorilor pe cari îi instruește ca să reprezinte piesa, prin care vrea să demascheze pe unchiul său, tot astfel pune Taine în gura lui Shakespeare părerile sale asupra comediei și a semidramei în general, cum și asupra comediilor și semidramelor acestui dramaturg în special, dându-ne ca exemplu afară de piesele „Winter's Tale“ și „Cymbeline“, din care amintește numai câte un episod, și pe „Negustorul din Veneția“ din care ne amintește mai multe episoade, citând și un pasaj din această din urmă, care îi se pare lui mai remarcabil pentru dovedirea opiniilor sale. Toate aceste trei piese sunt clasate de Taine între semi-drame.

Însă consequent cu părerea ce a emis-o că nu numai în comediile ci și în semi-dramele sale autorul n'a făcut alta-ceva de cât s'a jucat dând în spectacol numai niște visuri de care creierul său era plin și în care evenimentele dacă te interesează și te mișcă, nu te fac să suferi, căci „în momentul când simpatia e prea vie îți zici că ele nu sunt decât un vis“, trece asupra acestor opere cu ușurința ce se cuvine unor ficțiuni în care „nu trebuie crezut“ și în care „trebuie să te abandonezi iluziunii și să simți că te-ai abandonat unei iluziuni; în care îți e „plăcut că ai părăsit lumea reală, că te-ai liberat de grozavele lanțuri ale logicei și că mintea ta se repauzează

1) H. Taine. Histoire de la littérature anglaise, tome deuxième, 260.

în imposibil; în care ești fericit de a trăi în plin roman și de a ști că trăești în acesta și în care autorul nici nu încearcă să te înșele și să te facă să crezi în lumea unde te poartă „zicându-ți că nu trebuie să crezi în ea pentru a te desfăta“ și „ascultând iluziunea trebuie să surâzi“.

Nu se prea oprește în semi-drame la acțiunile dramatice, la caracterele personajilor principale, la conflictele și la suferințele lor, ci ne atrage atenția mai mult asupra evenimentelor poetice, ușoare, înaripate și vesele.

În „Negustorul din Venetia“ după cum s'a văzut, nu pomenește decât în treacăt de cele mai principale personaje și acțiuni și se oprește la reveria lui Lorenzo, pe care o găsește că merită mai mult din toată piesa de a fi reprodusă în critica sa; din *Winter's Tale* ne spune numai că se zâmbeste când *Hermina* se dă jos de pe pedestalul ei și din *Cymbeline* arată deasemenea numai că se zâmbeste când se vede peștera izolată în care au trăit tinerii prinți. Dar nu numai în aceste trei semi-drame, despre care ne vorbește așa de puțin, dar chiar în semi-drama „*As you like it*“ (Cum vă place) pe care o supune mai departe unei analize mai lungi, scoate în relief numai evenimentele poetice și plăcute, analizează caracterul sburdalnic, spiritual și sentimental al *Rosalindei* și dragostea ei pentru *Orlando*, ne face să vedem fericirea tinerilor îndrăgostiți și întinde această fericire și asupra ducelui și a bătrânilor nobili, cari împărtășesc exilul cu ducele exilat. Despre bătrânii seniori zice. Că la vederea splendidelor deseneuri pe care soarele le taie pe trunchiurile fagilor albi din pădure, a umbrei lor tremurânde, care se mișcă de asupra mușchiului des și a lungilor balansări ale creștetelor, vârful vătămător al grijilor se tocește; nu se mai suferă, îți amintești numai că ai suferit; iar despre ducele ne zice: „Bătrânul duce se găsește fericit în exilul său. Singurătatea îi a dat liniștea, l-a scăpat de lingușire, l-a readus la natură“, ceea ce este eronat, căci din citirea acestor piese se vede clar cât de mult își simt toate aceste personaje starea lor *nenorocită*.

Însă ori cât ar fi aceste piese jocul fanteziei poetului și subiectele luate gata din nuvele, din romane etc., e incontestabil că tot ce ne-a prezentat în ele sânt vii și reale. Dacă nu se găsește în construcția lor „economia savantă a unei acțiuni bine menajate și bine înlănțuită găsim însă în toate,

tipuri și caractere puternice luate de autor din lumea reală, ale căror obiceiuri, năzuințe, sentimente, patimi și acțiuni sunt inerente inimei și sufletului omenesc, alese anume de dramaturg din mediul înconjurător din cele ce l-au impresionat mai mult și au convenit mai bine geniului său întocmai ca și acele din dramele lui, astfel că credem că sunt tot așa de demne de a fi analizate mai pe larg și mai profund ca și cele din urmă. Taine însuși ne zice „Un poet nu copiază la întâmplare obiceiurile care îl înconjoară; el alege în această vastă materie și transportă fără voe pe scenă obiceiuri de ale inimei și ale purtărei, cari convin mai bine talentului său“¹⁾.

Dar tragediile sale nu sunt și ele în bună parte tot fructele imaginației sale prodigioase și se găsește oare în ele economia savantă a unei acțiuni bine menajate și bine înălțuită?

Nu sunt și ele scoase din nuvele, romane, legende etc.? Nu conțin și ele multe cusururi în planul de executare al acțiunii și nu-și dătoresc și ele nemurirea numai adâncii cunoștinți a firei omului pe care autorul ni l-a descris așa de natural ca nimeni altul, în toate manifestările lui, cu toate însușirile bune, care îl înalță și mai ales cu toate defectele atât de multiple care îl degradează?

Următoarele rânduri din cele „cu plăcere“ reproduse de Lessing dintr'o operă „care aparține necontestat celor mai de seamă opere ale secolului nostru“ ne arată că și înainte se critica că piesele lui Shakespeare, în general, nu numai comediile și semi-dramele ci și tragediile, n'au economia savantă a unei acțiuni bine conduse etc., „Se critică, zice unul din scriitorii cei mai noui, în Shakespeare, — pe acela dintre toți poeții de la Homer, care a cunoscut mai bine oamenii, de la rege până la cerșetor, de la Iuliu Cesar și până la Jack Falstaff, și care cu un fel de intuiție de neînțeles — îi a revizuit dintr'o parte și dintr'alta, — că piesele lui n'au deloc sau au totuși numai un plan plin de greșeli, neregulat și rău născocit, că comicul și tragicul sunt aruncate în aceste talmeș-balmeș, în modul cel mai bizar, și că adesea aceeași persoană, care prin graiul duios al naturei, ne aduce lacrimi în ochi, în puține clipe după asta prin vreo idee ciudată sau

1) H. Taine Op. cit. II, 194.

expunere barocă a sentimentelor sale, dacă nu ne face să râdem, însă ne răcește astfel, că îi vine în urmă foarte greu să ne pună iar în firea, în care ar vrea să ne aibă.

Se critică aceasta și nu se gândește la aceea că piesele sale sânt chiar în aceasta copii naturale ale vieții omenești". (Lessing Dramaturgie, Neunundsechzigstes Stueck).

Comediile și semi-dramele lui Shakespeare pe lângă că sânt tot atât de instructive, intuitive, moralizatoare, și emoționante în felul lor ca și dramele lui, conțin un fond puternic de observațiune atât al firii omului cât și al naturii înconjurătoare.

Comediile și semi-dramele lui, chiar dacă n'ar atinge înălțimea dramelor sale, fiind însă și ele „copii naturale ale vieții omenești“, cari conțin de asemenea chiar în cele fantastice cu ființe mitologice, supranaturale, viață intensă și reală, și comori de frumusețe, trebuie să le dăm aceeaș atenție ca și tragediilor, și după cum în acestea, în momentul când simpatia e prea tare nu-ți poți zice că „ele nu sunt decât un vis“, când evenimentele te interesează și te mișcă, nu se poate să nu suferi, și când te-ai „abandonat iluziunii“ nu poți simți că te-ai abandonat ei, ci uiți că ceea ce vezi, auzi sau cetești e numai o iluziune și nu o realitate, altfel piesa n'ar mai presenta aproape nici un interes, și nu te poți gândi că „ai părăsit lumea reală și te ai transportat într'o lume în care *nu trebuie să crezi*“ și că „mintea se repauzează în imposibil“ ci din contra transportându-te în această lume imposibilă, uiți că trăești în imposibil și crezi că te găsești într'o lume cât se poate de reală și compătimesti din toată inima cu suferințele celor nenorociți, tot astfel nu se poate zice, gândi sau simți nici în cele dintâi, căci dacă ar fi cu puțință la cele dintâi s'ar putea tot astfel și la cele din urmă.

Când vezi reprezentându-se bunăoară, pe Hamlet sau pe Othello, ai putea să-ți zici în momentele cele mai patetice, „când simpatia e prea vie“, că ele nu sânt decât niște invențiuni sau visuri de ale poetului și să nu te emoționeze prea tare? Când vezi de exemplu în „Hamlet“ spiritul tatălui său, poți să-ți zici că aceasta nu este din lumea reală unde nu există spirite, să te abandonezi iluziunii, dar să simți că te-ai abandonat unei iluziuni, să-ți temperezi bătăile inimii și să-ți zici că în definitiv acel spirit nu e decât un actor

în carne și oase îmbrăcat în haine și înarmat cu arme imitate după ale defunctului rege Hamlet? Evident că toate acestea sunt imposibile din cauza nervilor noștri, cari ne sgudue, ne impresionează în mod plăcut, neplăcut sau dureros, trezesc în noi simpatia sau antipatia, dragostea sau ura, răscolesc în noi toate patimile bune sau rele cu iuțea fulgerului, judecata rece e imposibilă, inima noastră se umple de compătimire, ne cuprinde o frică de a nu păți și noi tot astfel, dacă cumva n'am fi pățit vreo nenorocire, nedreptate sau neplăcere la fel, și toate aceste cu cât autorul va fi copiat mai exact și mai artistic acțiunile, sentimentele și patimile noastre. Din aceste cauze nu putem asista impasibil-rieci, cu conștiința veșnic trează care să ne poată ține liniștiți, amintindu-ne neconținut că avem înaintea ochilor visuri, lucruri imposibile, fantasmagorii, scene de romane, etc., cum ne spune Taine, nici la semi-dramele și la comediile lui Shakespeare chiar la acțiunile fantastice, cu ființe supra naturale ce se găesc în unele din ele, ci din contra simțim că ne poartă într'o lume reală, care influențează asupra psihicului nostru, ne impresionează și ne mișcă fără voia noastră, simțim și ne identificăm cu acei ce suferă pe nedrept, desprețuim și urâm pe cei răi și credem la teatru în acțiunile fantastice și în ființele supranaturale din semi-drame și comedii ca și în acele din dramele sale.

„Sămânța de a crede în fantome se află în noi toți“, zice Lessing; depinde numai de arta poetului dramatic, ca s'o aducă la încolțire, prin anumite manipulări, pe care dacă le are în puterea sa, putem în viața comună să credem ce voim, „la teatru însă trebuie să credem ce vrea el“.

„Un astfel de poet e Shakespeare și Shakespeare e aproape unic și singur. Înaintea fantomei sale în Hamlet se face părul măciucă, fie că acoperă un creier credincios sau necredincios“¹⁾.

Deci dacă autorul a reușit a ne emoționa, ațâțându-ne nervii prin ficțiuni chiar, care ne dau iluziunea realității, nu mai avem putere să comandăm inimei să se liniștească și să nu se mai sbuciume, căci suferințele și sentimentele noastre s'au identificat cu acele din piesă și chiar dacă „în momentul

1) Lessing. Dramaturgie, Elftes Stueck:

în care simpatia e prea vie“ ai putea să-ți zici, cum spune Taine, că ele nu sunt decât un vis, suferințele și patimile noastre deșteptate prin simpatie, sunt reale, ne dor și ne frământă a avea.

Ni se întâmplă adesea că la cetirea numai a unor paginii din diverse scrieri: piese de teatru, romane, nuvele, etc., cu toate că știm că sunt ficțiuni de ale autorilor, pe de a întregul eșite din imaginațiunea lor, și chiar când nu le cetim pentru prima oară, dacă sunt comice, ironice, umoristice etc., să izbucnim într'un râs sgomotos, sau dacă sunt patetice, să ni se întâmple ca actorului din Hamlet, care la recitarea părții din Aeneida care descrie uciderea lui Priam, ajungând la izbucnirea țipătului disperat al reginei „care ar fi putut face să cadă rouă din ochii strălucitori ai cerului și zeii să simtă compătimire“, își schimbă culoarea feței, devenind palid, ochii îi se umplură cu lacrimi și vocea îi se frânse, că a trebuit să fie oprit de Polonius și de Hamlet de a mai continua, cu toate că aceasta nu era decât o simplă ficțiune, „un vis al patimei“ cum zice Hamlet „și toate pentru nimica“!

„Pentru Hekuba! Ce e lui Hekuba, ce este el ei ca să plângă din cauza ei?“ și cu toate că nu recita nici el pentru prima-oară aceste versuri, tot astfel ne emoționăm și noi, ochii ni se împăiengenesc, se umplu de lacrimi și vocea ni se înneacă, așa că nu mai putem urma un timp cu cetirea. „Am simțit eu însumi, zice Darwin, și am observat la alte persoane adulte că pe când te trudești să oprești lacrimile, de exemplu la cetirea unei povestiri mișcătoare“...¹⁾). Dacă astfel de pasaje când le cetim numai, au puterea de a atinge așa de tare coardele psihicului nostru și să le facă să vibreze atât de intens, cu atât mai mult puterea lor e infinit mai mare, când le auzim din gura artiștilor, cari în situațiunile date, întrupează personagiile din acele scene fie comice fie tragice, cari prin expresiunea ochilor lor, care reflectează starea sufletului lor, prin expresiunea fizionomiei lor, prin atitudinea corpului lor, prin gesturile lor, și prin flexibilitatea și intonațiunile vocii lor ne dau într'atâta iluziunea

---

1) Ch. Darwin L'Expression des Emotions, Chapitre VI. Pleurs, 162.

realității încât uităm cu desăvârșire că e numai o iluziune, și nu mai putem simți, cum ne cere Taine, că ne-am abandonat unei iluziuni; ci din contră simțim că ne aflăm în plină realitate și ne manifestăm fiecare, după felul lui și după felul piesei ce se reprezintă, impresiunile ce le-au făcut asupra noastră: prin râs, prin suspine, prin lacrimi, prin exclamațiuni de compătimire etc.

Așa dar arta dramatică în general, nu numai tragediile ci și semi-dramele și comediile și inclusiv semi-dramele și comediile lui Shakespeare, are în feluri deosebite puterea de a ne emoționa, de a ne fermece, de a ne înveseli, de a ne întrista etc., fiindu-ne cu neputință să rămânem la vreunul din aceste genuri impasibili sau pe jumătate impasibili, după voința noastră, chiar dacă am vrea aceasta. Căci dacă am putea să ne emoționăm și să ne liniștim, să ne încălzim și să ne răcim psihicește, după comanda minții noastre care nescăpând o clipă din vedere că ceea ce vedem reprezentându-se sau cetim nu e decât o ficțiune, nu ne-ar lăsa să ne emoționăm tare la întâmplările și la suferințele altora, care în momentul când simpatia să fie prea vie ne-ar striga „Ce ești tu Hekubei și ce-ți este ea ție ca să plângi din cauza ei?“, am poseda o artă deosebită de a putea aplica cel puțin la semi-dramele și comediile lui Shakespeare în momentul când vibrațiunile cordelor inimii și ale creierului nostru sunt mai răsunătoare, un fel de surdină, care mai mult încă ca la un instrument de muzică nu numai să le tempereze dar să le amuțască de tot. O astfel de artă de temperarea emoțiilor nu o poate poseda însă mulți, fie că se reprezintă o dramă, fie că se reprezintă o semi-dramă, sau chiar o comedie.

Hurd, un eminent critic englez, comentatorul artei poetice a lui Horațiu, citat de Lessing, zice: „Cine vrea în acest scop să citească tot cu atențiune comediile sale (ale lui Shakespeare) va găsi că și caracterele sale oricât de puternic desenate, se exprimă în cea mai mare parte a rolurilor lor, perfect ca toți ceilalți și scot în evidență calitățile lor esențiale și dominante numai ocazional, după cum situațiunile pricinuesc o manifestare nesilită. Osebita excelență a comediilor sale (die besondere Vortrefflichkeit seiner Komoedien) a purces de aicea, că a copiat credincios natura și geniul

său sprinten și înfocat, era atent la toate ce a putut să-i se înfățișeze ca folositor în decursul scenelor ¹⁾).

Ce deosebire este între opiniile acestui critic, împărtășite și de Lessing, care găsește că comediile lui Shakespeare sunt osebit de excelente, fiindcă a copiat credincios natura și geniul său vioiu și înfocat a fost atent la toate ce a putut să i se înfățișeze ca folositor în decursul scenelor, și opiniile lui Taine, care ca concluzie în critica sa despre operele acestui poet, se exprimă asupra comediilor sale în antiteză cu dramele sale:

„Comedia, plimbată în o fantasmagorie de picturi, se răătăcește prin mijlocul verosimilului și neverosimilului, fără altă legătură decât capriciul unei imaginațiuni, care se amuzează, descusută și romanescă după poftă, operă fără muzică, concert de sentimente melancolice și duioase, care duce spiritul în *lumea supranaturală* și figurează înaintea ochilor, prin silfidele înaripate, geniul care a format-o“ ²⁾).

CAPITOLUL III

Să ne întoarcem acum la „Negustorul din Veneția“ care ne interesează mai mult și să vedem dacă măcar ceea ce ne spune Taine despre această piesă justifică părerile lui.

„Iată doi amanți fericiți, zice el, așezați la poalele palatului în noaptea senină; nu voiți să ascultați liniștita reverie care asemenea unui parfum esă din fundul inimii lor“.

Dacă ar fi zis: Iată un amant fericit cărui o reverie esă asemenea unui parfum din fundul inimei *lui*, n'am fi avut nimic de obiectat, dar ni spune că această reverie esă ca un parfum din fundul inimii *lor*, ceea ce schimbă chestiunea, și iată de ce:

E foarte natural ca un om peste care a dat pe neașteptate un noroc mare să exalte de bucurie, să găsească această lume foarte frumoasă și admirabilă. Nu e deci nici o mirare că Lorenzo un tânăr sărac fără nici o ocupațiune, căruia îi plăcea să trăiască în trândăvie și în petreceri, după ce îi a

1) Lessing Dramaturgie, dreiundneunzigstes Stueck.

2) Taine Op, cit. 280 11.

reușit să ia o față tânără „deșteaptă, frumoasă și credincioasă“ cu o avere considerabilă, să vadă totul trandafiriu în jurul său, și să capete chiar viziuni și idei poetice, să admire lumina luni, ce doarme pe o brazdă, să-i placă să asculte în liniștea nopții muzica, să-i pară norii roșiatici de pe cer ca flori de aur strălucitor și în extazul său să fie chiar încredințat că toate sferile cântă în mișcarea lor ca îngeri, formând un cor cu cherubimii. Iessica însă împărtășește și ea oare aceste sentimente, aceste senzații, acest extaz al amantului fericit, ca să îndreptățească pe Taine să zică: „Iată doi amanți fericiți“ etc.?

Noi nu vedem pe ce s'a bazat criticul când o face pe ea co-autoare la liniștita reverie care esă doar ca un parfum numai din fundul inimii lui și nici decum din inima ei. Căci după terminarea reveriei rostită în întregime numai de Lorenzo și când muzica din ordinul fericitului amant entuziasmat începe a cânta, Iessica aruncă deodată ca o disonanță cuvintele:

„Niciodată nu mă înveselesc când aud muzica dulce“,

Cari avură efectul unui duș rece pe fantazia aprinsă a lui Lorenzo.

El observă cu necaz că toată dizertația lui poetică n'a făcut nici o impresie asupra ei; că lumina luni depe brazdă și florile de aur strălucitor de pe cer, ce i-a arătat el, era în ochii ei ca și cum i-ar fi arătat cai verzi pe pereți și ce îl supără și mai mult era că nici muzica ce îi plăcea lui atât de mult, ei nu îi plăcea de loc.

El își dete seamă că toate aceste sânt din pricina că e enervată și îi zise:

„Cauza e că spiritele tale sunt încordate“.

și începe a-i face o predică lungă despre muzică, dându-i mai multe pilde între care că până și animalelor sălbatice le place muzica, și termină exclamând: Ascultă muzica! După această predică lungă și dojenitoare, mai lungă decât reveria însăși, încheiată cu ordinul ca să asculte muzica, Iessica n'a mai replicat nimic, n'a mai deschis gura și n'a mai rostit nici un cuvânt.

A ascultat porunca amantului iritat și n'a mai îndrăznit să răspundă ceva. Acum după ce s'a văzut în ce mod a co-

laborat Iessica la reveria lui Lorenzo și cum s'a sfârșit această scenă între dâșii, care e ultima în care apare Iessica, se mai poate spune: „Iată *doi* amanți fericiți“ așezați la poalele palatului în noaptea senină; nu voiți să ascultați liniștita reverie care asemenea unui parfum esă din fundul inimii „lor“?

Dacă Taine ar fi voit să analizeze mai profund această semi-dramă s'ar fi întrebat de ce nu îi place oare Iessicăi muzica dulce, și care ar putea fi cauza enervării spiritului ei când e împreună cu iubitul ei, ar fi observat că reveria a fost rostită în întregime numai de amantul fericit și că singurele cuvinte rostite de amanta cu „spiritele încordate“ nu ne pot face să credem că și ea e fericită ci din contra aceste cuvinte cum că niciodată nu e veselă când aude muzica dulce, nu esă ca un parfum ci ca un suspin dureros din fundul unei inimi suferinde și decepționate.

Cu atât mai mult ar fi putut-o face cu cât a reprodus în limba engleză din textul piesei pe care l-a avut înaintea ochilor, pe lângă reveria lui Lorenzo, pe care o traduce în limba franceză în studiul său critic, și cuvintele Iessicăi:

„I'm never merry when I hear sweet music“¹⁾.

pe care nu le mai traduce spre a nu vorbi de ele, și probabil că tot din această cauză nu mai reproduce mai departe nici în englezește predica dojenitoare cu care Lorenzo răspunde la aceste cuvinte ale ei și pe care o termină cu porunca scurtă militărească: „Ascultă muzica!“

N'a dat o importanță mai mare nici acestei piese și a tratat-o cu aceeași ușurință cu care a tratat și celelalte semi-drame: *Winters Tale*“, *Cymbeline*“ și *As you like it*“.

Să căutăm a găsi cauzele care au putut face pe Iessica să nu îi placă muzica și să-i irite nervii.

În dialogul între Lorenzo și Iessica de la începutul acestei scene în care după câteva comparații din mitologie cu acea noapte luminoasă Lorenzo zice:

In astfel de noapte se furișî Iessica de la evreul
[cel bogat
Și fugi cu un iubit desfrânat,
Din Venetia până la Belmont.

1) H. Taine *Op. cit.*, 26.

la care Iessica răspunde:

In astfel de noapte

Îi jurî Lorenzo tânăr și duios iubire

Și îi furî inima prin diverse jurminte de credință,

Din care nici unul nu era adevărat.

și Lorenzo atins de acest reproș răspunde la rândul lui:

In astfel de noapte

Calomniî Iessica cea cuminte

Ca o mică proastă pe iubitul ei

Și el îi o ertî¹⁾,

Din această din urmă cicăleală se poate deduce că Iessica nu e mulțumită, se simte decepționată că amantul ei n'a ținut un singur jurământ de credință din câte îi a jurat, cu alte cuvinte că a fost înșelată de el.

Trăind izolată cu un tată bătrân, absorbit de afacerile lui și necăjit de neplăcerile ce le îndura, fără mamă, fără frați și surori și fără prieteni, crescută în belșug și nedeprinsă să-și ocupe mintea cu ceva serios și folositor, a invidiat lumea creștină, care chiar și acei ce aveau mult mai puțină avere decât tatăl ei, trăiau în veselie, în fast și în necurmăte și variate plăceri și petreceri și fiind amețită de cuvintele de dragoste ale lui Lorenzo, a crezut că părăsind lumea ei, unde era prea multă izolare și liniște, va fi fericită. Credea că mergând după Lorenzo, ca femeia lui, va intra în societatea înaltă a Veneției, va putea lua parte și da serbări și va străluci și ea ca oricare din damele nobile și bogate creștine. Pentru acest scop a căutat să ia cât a putut de mult de la tatăl ei în bani și în bijuterii și s'a făcut creștină.

In culmea fericirii a început în drumul fugei ei să arunce bani cu amândouă mâinile, astfel că într'o singură seară a cheltuit la Geneva optzeci de galbeni, o sumă însemnată pentru acel timp, și dădu fără nici un scrupul pentru o maimuță inelul cu peruzea pe care tatăl ei l-a avut ca dar și amintire din tinerețe de la defuncta ei mamă și pe care el îl prețuia așa de mult că „nu l-ar fi dat pentru o pădure întregă de maimuțe“.

1) Negustorul din Veneția, Act V sc. I.

Intâlnind pe Salerio, care rugî pe Lorenzo să-l însoțească la Belmont, își întrerupseră călătoria și merseră cu Salerio. La Belmont însă nori negri îi întunecară orizontul fericirii ei. Aci de cum a venit a rămas decepționată, căci a văzut că de ai ei a fugit și s'a îndepărtat și de ai lui nu se putea apropia, căci o țineau la distanță de dâșii ca pe o ființă inferioară și nedemnă.

La sosire când a intrat în casa Porției cu Lorenzo și Salerio, unde afară de Porția, Bassanio, Graziano, și Nerissa mai era și altă lume, care alcătua suita Porției, Graziano, care i-a zărit întâiu, spune tare lui Bassanio; Cine vine aici? Lorenzo și copilul său de păgân? și se grăbi să ureze bunăvenire lui Lorenzo și lui Salerio și să-i recomande Porției ca compatrioții și prietenii lui.

Porția la rândul ei se asociază la urarea lui și îi spune că îi sunt foarte bineveniți. Cât privește pe Iessica nimeni, nici chiar soțul ei, nu o recomandă. Nu i se dă nici o atenție, par'că nici nu o văd și nu îi se adresează nici un cuvânt măcar. La această primă introducere a soțului ei în societatea prietenilor lui, unde se vedea cu totul ignorată, umilită și ținută la distanță, îi se făcu rău. Deprimarea ei era așa de mare încât îi se făcu milă de ea până și necioplitului și sălbatecului Graziano care zise Nerissei:

„Neriss înviorează acolo pe străina,
Spune-i bun venit“.

Zadarnic căuta ea să se amestece în vorbă, când se discută despre Antonio și tatăl ei, căci cu toate acușările ce le aduce ea părintelui ei, spre a-și manifesta grijea și compătimirea ei pentru amicul lor comun, nimeni nu răspunde nimic, și nici de data asta nu îi se adresează nici un cuvânt nu numai în cursul acestei scene dar nici în tot cursul piesei.

Numai în actul al III-lea sc. 4 la plecarea Porției, când aceasta îl ruga pe Lorenzo să rămână să ia seama de palatul ei, Iessica adresându-se ea Porției pentru a-i ura cale bună, aceasta îi răspunde că îi mulțumește pentru urarea ei și îi spune: rămâi sănătoasă Iessica. Asemenea în actul din urmă sc. 1. când Porția, după ce s'a întors, spune Nerissei să zică la toți servitorii să tacă despre absența ei și văzând pe Lorenzo și pe Iessica le zice și lor: și d-ta Lorenzo și d-ta Iessica, și, atâta tot.

Până și Lanzelot Gobbo, fostul servitor al tatălui ei o înjosește zicându-i că crede că e afurisită din cauza că e fiica unui evreu și a unei evreice și că e pierdută căci nu va găsi nici o mântuire cu toate că s'a făcut creștină.

Iluziile pierdute, înșelată amarnic în speranțele ei; adânc rănită în demnitatea ei; ruptă și despărțită pe veci de ai ei și respinsă de ai lui, ne mai având nici o nădejde de a fi primită vreodată în lumea mare creștină la care ea a râvnit așa de mult, nervii îi s'au sdruncinat.

Aceste sunt cauzele cari au făcut ca spiritele ei să fie încordate așa de tare ca nici muzica dulce nu o mai putea înveseli și cari au făcut ca reveria să iasă ca un parfum numai din gura și inima lui Lorenzo, care se simțea fericit, și nici decum din gura și inima ei, care nu s'a simțit de loc fericită. În toată piesa nu se găsește un singur cuvânt din care s'ar putea deduce nu fericirea, dar măcar mulțumirea ei de pasul ce l-a făcut, ci din contra.

CAPITOLUL IV

I

Am zis în partea întâia că vom examina aici dorința aprigă de răzbunare a lui Shylock, care dorință deși logică și naturală, am numit-o nebună. Iată de ce am numit-o nebună.

Dacă la oamenii din secolul al șaisprezecelea, încă „pe jumătate sălbatici“, impulsunea instinctului îi făcea, după cum am văzut, să verse repede și ușor sângele dușmanilor lor, la evreul Shylock însă această dorință nestrămutată de a vărsa sângele dușmanului său, spre a-l ucide, deși și la el naturală, nu poate totuși fi decât rezultatul unei afecțiuni mintale care a turburat în parte mintea și judecata sa, de altfel așa de sănătoasă și de ageră.

Ca un evreu bătrân și pașnic cu frica lui Dumnezeu, care nu s'a făcut vinovat până la adânci bătrânețe de nici un fapt infamant, care cunoaște așa de bine Sfânta Scriptură din care poate să citeze pe de rost pasagii întregi și în consecință știe cât de riguros Dumnezeu interzice vărsarea sângelui omenesc, căci: „îl va reclama de la orice animal și din mâna omului, din mâna fratelui său voi u reclama viața omu-

lui“ „Cine varsă sânge omenesc de om să fie vărsat sângele lui“,¹⁾ și cunoaște ceea ce oricare evreu este obligat a ține cu sfințenie, anume cele zece porunci, printre care teribilul Jehova a ordonat de pe muntele Sinai prin tunete, fum și flacări: „Să nu ucizi“,²⁾ trebuie să aibă o parte a minții lui bolnavă, astfel că judecata lui e așa de turburată și voința lui rațională de altă dată așa de neputincioasă încât nici nu e în stare să-și dea seamă cât de mult păcătuiește prin călcarea unuia din cele mai fundamentale porunci din religiunea lui.

Dacă Taine vorbind de Macbeth zice că: viața lui e povestirea unei monomanii. Prevestirea vrăjitoarelor s'a înfipt din prima dată în mintea lui ca o idee fixă. Puțin câte puțin această idee corupe pe celelalte și transformă tot omul“³⁾, cu atât mai mult putem zice despre Shylock că viața lui e deasemenea povestirea unei monomanii în care ideea fixă îi a fost sugerată, după cum vom vedea, de însuș Antonio, și din cauza purtării insuportabile a acestuia și a prietenilor săi a corupt pe toate celelalte idei și a transformat pe bătrânul evreu evalvios și pașnic în un monoman impulsiv. Se știe că: „Monomania este o afecțiune mintală în care turburarea este parțială și nu interesează decât o idee sau un grup de idei“, și că între monomanii este monomania impulsivă a sinuciderei, în care bolnavul caută a se omorâ pe el însuș și monomania omuciderei în care acesta caută să omoare pe alții“.

Monomanul nu mai este stăpânul, ci este robul ideilor sau ideei sale fixe, fiind cu totul neputincios să mai exercite un control rațional asupra dispozițiunii și impulsiei pătimașe pe care nu vrea și chiar dacă ar vrea, nu le poate înfrâna.

Libera hotărâre a voinței, zice Kraft-Ebing e la alienat anulată:

a) Prin aceea că decide o acțiune prin dispozițiuni pătimașe, impulsivități, năluciri și halucinații isvorâte din afecțiunea creierului, așa dar prin afecțiuni spontane organic condiționate,

1) Biblia, Genesa Cap. IX, 5, 6.

2) Ibidem Exodul Cap. XX, 13 Porunca a 5-a.

3) H. Taine Op. cit. tom II, 243.

b) În vreme ce motivelor oricum formate cari împing la o acțiune, nu li se poate opune nici un contra motiv moral echitabil.

c) Prin aceea că din pricina nălucirilor și halucinațiilor conștiința existenței sale și conștiința despre lume e falsificată. Această deranjare poate să meargă așa de departe că întreaga personalitate anterioară e transformată într'una nouă bolnăvicioasă, Paranoia (sminteală) așa că acțiunea purcede dela o personalitate psihică cu totul alta decât cea anterioară a făptuitorului, — persoana juridică e ce e drept aceeaș, însă cea psihologică a devenit alta¹⁾

II

Spre a se vedea cum a luat naștere și cum s'a dezvoltat monomania, trebuie să redăm pasagiile din piesa privitoare la Shylock și din analiza lor se va vedea obârșia, progresiunea și punctul culminant al acestei boli mintale și se va putea recunoaște că n'avem înaintea noastră un om cu mintea sănătoasă cum s'a părut și se pare în genere, ci un monoman impulsiv în toată puterea cuvântului, și, dorința lui nestrămutată de a vărsa sângele dușmanului său Antonio era consecința ideii lui fixe ce îi s'a înfipt în minte.

Kraft-Ebing zice: Signatura, aparițiunea exterioară a alienatului și a celui cu mintea sănătoasă poate să fie perfect egală.

Numai pe când cunoaștem origina și motivarea manifestărilor psihice putem prealabil să deosebim, dacă avem înaintea noastră, un alienat sau un om sănătos. (Lehrbuch der Psychiatrie 27).

„NEGUSTORUL DIN VENETIA“

Actul I, scena III

Veneția. O piață publică.

Intră *Bassanio* și *Shylock*.

Shylock. Trei mi de galbeni-bine.

1) R. v. Kraft-Ebing Lehrbuch der Psychiatrie 94.

Bassanio. Da, domnule pe trei luni.

Shylock. Pe trei luni — bine.

Bassanio. Pentru care, cum ți-am spus, Antonio va fi garant.

Shylock. Antonio va fi garant, bine.

Bassanio. Poți să mă ajuți? Vrei să-mi faci îndatorirea aceasta?
Am să știu răspunsul d-tale?

Shylock. Trei mii de galbeni, pe trei luni și Antonio garant.

Bassanio. Răspunsul d-tale la aceasta?

Shylock. Antonio e un om bun.

Bassanio. Auzit-ai undeva o învinuire de contrariul?

Shylock. O, nu, nu, nu! — Zicând că e un om bun, voesc să zic, mă înțelegi, că e cu stare. Mijloacele lui totuși nu sunt sigure: are o corabie pe drum spre Tripoli, alta spre India. Mai aud pe Rialto că are o a treia spre Mexico, o a patra spre Anglia — și mai are și altă avere plutitoare pe mare. Inșă corăbii sunt numai scânduri, marinarii sunt numai oameni; sunt guzgani de uscat și guzgani de apă, hoți de uscat și hoți de apă, voesc să zic corsari, și apoi mai avem primejdia de vânt, valuri și stânci. Omul e cu toate aceste bogat — trei mii de galbeni — cred că pot primi garanția lui.

Bassanio. Fii sigur că o poți.

Shylock. Vreau să fiu sigur că o pot; și ca să pot fi sigur, vreau să mă gândesc. Pot să vorbesc cu Antonio?

Bassanio. Dacă ai plăcere să prânzești cu noi.

Shylock. Da, ca să miros șuncă, să mănânc din sălașul în care profetul vostru, Nazareanul, a vrăjit pe dracu. Vreau să fac comerț cu voi, să stau și să umblu cu voi și altele ca acestea; dar nu vreau să mănânc cu voi, să beau cu voi, nici să mă închin cu voi. Ce-i nou pe Rialto?

— „Cine vine aici?“
Din cele reproduse până aicea se vede că la cererea lui Bassanio de a-i împrumuta trei mii de galbeni pe trei luni pe garanția lui Antonio, Shylock devine gânditor, neștiind ce să răspundă, repetă obiectul cererei: trei mii de galbeni, după o pauză spune bine, și tace.

Bassanio văzându-l distrat, îi mai spune odată: pe trei

luni. El repetă: pe trei luni, și după o pauză spune iar bine, și tace.

Bassanio îi zice încă odată că Antonio va fi garant, Shylock repetă după el mecanicește ceea ce îi spune:

„Antonio va fi garant“ și după o pauză spune iarăși: bine, și tace. Bassanio stăruiește și-l roagă să-i dea un răs-

puns. El absorbit de gândurile sale recapitulează: Trei mii de galbeni, pe trei luni și Antonio garant și iarăși tace.

Bassanio stăruie din nou pentru răspuns și atunci de abia îi spune ceea ce probabil că a gândit și a calculat până acum despre Antonio, a cărui stare și mijloace de plată se vede că le cunoștea bine, și conchide că cu toate întâmplările nefavorabile ce ar putea surveni, e totuși solvabil pentru suma în chestiune, voește să se mai gândească și ar vrea să vorbească el singur cu Antonio. In acest moment Antonio apare:

Bassanio. E signor Antonio.

Shylock. Cum seamăna cu un vameș perfid.

Il urăsc fiindcă e dintre creștini,

Inșă mai mult pentrucă din prostie ordinară

Imprumută degeaba bani și aici în Veneția

Ne micșorează prețul dobânzii. /

Dacă îi aș putea strămuta șoldul

Mi-aș răcori vechiul meu necaz ce-l am pe el.

El urăște sfântul nostru popor și-și bate joc chiar unde

Se adună toată negustorimea

De mine de afacerile mele și de cinstitul meu câștig,

Pe care-l numește camătă.— Afurisită

Să-mi fie seminția

Dacă-l iert vre-o dată.

Bassanio. Shylock auzi?

Shylock. Imi socotesc banii, ce îi am gata;

Inșă după cât îmi amintesc
 N'am momentan întreaga sumă
 De trei mii de galbeni. Dar, ce are aface?
 Tubal, un evreu bogat,
 Imi va ajuta. — Dar stați! pe câte luni
 Doriți? (lui Antonio) Sănătate scumpul meu domn!
 De d-ta ne fu chiar vorba acum.

Antonio. Shylock, cu toate că nu iau și nu dau cu împrumut
 Pentru a da sau a lua camătă,
 Totuși, fiind-că prietenul meu are nevoie urgentă,
 Vreau să calc obiceiul (lui Bassanio) E informat
 Cât dorești?

Shylock. Da, da, trei mii de galbeni.

Antonio. Și pe trei luni.

Shylock. Da, asta uitasem-așa dară pe trei luni.
 Ei bine, chezășia d-tale! lăsați-mă să văd.
 Dar ascultați-mă: Ați zis îmi pare
 Că nu luați și nu dați împrumut cu dobândă.

Antonio. N'am obișnuit-o niciodată.

Shylock. Pe când Iacov păștea oile lui Laban
 El era, fiind-că mama lui a lucrat înțelepțește
 pentru el
 Din sfântul nostru Abraham
 Al treilea moștenitor-da așa al treilea.

Antonio. Ce se potrivește aici? Luat-a el dobândă?

Shylock. Nu, nici o dobândă; n'a luat ceea ce se chiamă dobândă,
 Dar luați aminte ceea ce a făcut Iacov:
 Când se învoi cu Laban,
 Ca toți mieii bălțați și pestriți ce se vor naște
 Să fie leafa lui Iacov, tocmai
 La toamna când mamele gonace s'au întors spre
 [berbeci,
 Și când între acești prăsitori lănoși,
 Se urma actul zămislirei, coji
 Istețul cioban oare-care nuele
 Și în timpul faptului împerechierii
 Le puse în fața mamelor pofticioase
 Care au zămislit astfel; și la timpul mieilor
 Au fătat numai bălțați și deveneau ai lui Iacov.
 Așa a ajuns la câștig și fu binecuvântat.

Câştigul e bine-cuvântare când nu-l furi.
Antonio. Aceasta fu o întâmplare fericită, pentru care Iacov
 sluji,
 Nu era în puterea lui ca s'o înfăptuiască,
 Mâna cerului a dirijat și a cărmuit astfel:
 Spui aceasta pentru a justifica dobânda?
 Și e aurul și argintul d-tale oi și berbeci?
Shylock. Nu știu, însă las de asemenea să se înmulțească repede.

Dar ascultați-mă signore!
Antonio. Vezi tu Bassanio,
 Diavolul poate invoca Sfânta Scriptură
 Un suflet rău, care produce o mărturie sfântă,
 E ca un ceapcân cu obrazul zâmbitor,
 Un măr frumos cu miezul putred.
 O, cât de înșelătoare e fața perfidiei!

Shylock. Trei mii de galbeni -- e o sumă însemnată.
 Trei luni -- să vedem ce poate aduce aceasta.
Antonio. Ei bine Shylock, vrei să ne îndatorești?
 Vederea lui Antonio sgudue nervii lui Shylock
 Acest om antipatic lui îi apare ca un vameș perfid.

Il urăște: Intâiu fiindcă e dintre creștini, adică din acea
 tabără dușmană care de când a încetat să fie ea, asuprită și
 persecutată pentru credința ei în Noul Testament, asuprește
 și execută pe evrei pentru credința lor în Vechiul Testament.
 Al doilea, pentru că împrumută bani fără dobândă, ceea
 ce îi cauzează lui pagubă, căci e silit să ia o dobândă mai mică.
 Al treilea, pentru că urăște sfântul lui popor, adică pe
 toți evreii, fiindcă sunt evrei!
 Al patrulea fiindcă își bate joc în public unde se adună
 toată negustorimea: de el, de afacerile lui și de „cinstitul“
 lui câștig, pe care îl numește camătă.

E necăjit că-l numește cămătar, câtă vreme el nu ia
 camătă, care e un câștig ilicit și necinstit fiindcă e exorbitant
 și ruinator pentru cel împrumutat, ci ia dobândă, adică un
 câștig moderat și licit care constituie un „câștig cinstit“.

Se jură că pentru toate acestea nu-l va ierta, și toată
 răzbunarea lui, pe care o dorește, ar fi, dacă ar putea să-i
 miște șoldul, adică și-ar răcori toată pica ce o are pe el dacă
 ar putea să-i tragă o bătae și atâta tot.

Nu pomeniște de nici un alt gând crud, sanguinar.

In enervarea lui nu mai vede nici pe Bassanio și nici pe Antonio, care între timp s'a apropiat, încât cel dintâiu trebuie să-l trezească din distracția lui, strigându-i Shylock, auzi? După ce îndrugă o acuză prin care dă de înțeles că poate dispune de suma ce îi se cere, întreabă încă odată pe câte luni. In tulburarea lui uitase timpul, cu toate că Bassanio îi l-a arătat de trei ori și el îl repetase după dânsul de două ori.

După ce Antonio i-a spus că nu ia și nu dă niciodată cu împrumut bani pentru a plăti sau a lua camătă și excepțional își calcă obiceiul spre a ajuta prietenul său, îi zice lui Antonio: Dar ascultați-mă: Ați zis, după cum mi se pare, că nu luați și nu dați cu dobândă.

De abia i-a spus-o doară de ce o face acum.

Mintea lui era însă absorbită de o încercare ce vroia s'o facă de a putea îmblânzi pe dușmanul său. — Prin împrumutul ce i se cerea; pe de o parte să poată lua o dobândă oarecare, iar pe de alta, îndatorind pe Antonio și convingându-l că a lua folos pentru un capital ce-l dai cu împrumut este un fapt cinstit, îl va face să nu-l mai urmărească cu ura și batjocura lui. — Pentru acest scop începe a-i recita povestea lui Iacov de pe timpul când păștea oile lui Laban, din care trage concluzia că: „câștigul e har, când nu-l fură“.

La răspunsul lui Antonio că cerul a dirijat astfel ca Iacov să câștige, Shylock vrea să urmeze, probabil ca să-i dea alte exemple: „Dar ascultați-mă signore, Antonio însă în loc să-l mai lase să vorbească începe a-l batjocuri spunând lui Bassanio să observe cum diavolul poate invoca Sfânta Scriptură. Il mai face suflet rău, viclean, fățarnic, etc.“

La aceste invective Shylock nu mai răspunde și nu mai face nici o altă încercare de a discuta spre a convinge pe dușmanul său. Sângele însă a început a-i clocoti și spre a câștiga timp în care să se poată hotărî cum să procedeze, repetă deodată iarăși: Trei mii de galbeni — e o sumă însemnată. Trei luni — să vedem ce poate aduce aceasta.

Antonio adresându-i-se însă:

Ei bine, Shylock, vrei să ne îndatorezi?

Shylock nu mai poate rămâne impasibil. Iși pierde îndelungata răbdare și revoltat, plin de amărăciune și de sarcasm izbucnește:

Signor Antonio, de multe și adesea ori
 M'ați defăimat pe Rialto
 Pentru banii mei și pentru dobânzile mele
 Deapururea am suferit-o cu răbdătoare ridicare
 din umeri,
 Căci răbdarea e moștenirea neamului nostru.
 Mă înjurați păgân, copoiu
 Și scuipați pe caftanul meu evreesc
 Numai pentrucă folosesc ceea ce-mi aparține mie.
 Bine deci, acuma se arată că aveți nevoie de mine
 Deci, veniți la mine, și ziceți:
 „Shylock ne trebuie bani“ Așa ziceți d-voastră
 Care v'ați deșertat scuipatul pe barba mea
 Și m'ați lovit cu piciorul, cum lovești când se
 oprește la prag
 Un câine străin. Bani e dorința dvs.
 Cum să vorbesc acuma? Să nu vă spun:
 Are un câine bani? E posibil ca o javră
 Să poată împrumuta trei mii de galbeni? sau
 Să mă plec și cu tonul servil
 Șoptind umilit, cu răsufierea reținută
 Să vorbesc astfel: „Frumosul meu domn, Miercurea
 trecută
 M'ați scuipat; în cutare altă zi m'ați lovit cu piciorul;
 Altă dată m'ați numit câine.
 Pentru aceste politețe voesc
 Să vă împrumut suma de bani ce-mi cereți“.

La aceste reproșuri Antonio nu numai că nu opune nici
 un motiv și nu pronunță nici un cuvânt de scuză care ar fi
 putut întrucâtva potoli iritația bătrânului evreu, dar îi
 mai zice:

Aș putea lesne să te numesc iarăși așa
 Să te scuip iară și să te lovesc cu picioarele.
 Dacă vrei să ne împrumuți acești bani, nu ni-
 împrumuta
 Ca la prietenii tăi; căci când a luat prietenia
 De la prieten venit pentru metal sterp?
 Nu, împrumută-i mai bine dușmanului tău, tu poți
 Dacă întârzie cu plata cu o mină mai potrivită

Să percepi amenda" (Negustorul din Veneția act. 1. sc. 3).

Indemnul lui Antonio ca să împrumute mai bine dușmanului său, căci la neplata la termen va putea fără nici un scrupul să-l execute și amintindu-și că după legile Veneției un creditor avea dreptul să taie o bucată de carne din trupul unui debitor al său, care nu plătește la termen, ca pedeapsă sau amendă, îi sugerează ideea răzbunării. Această idee îi se fixează cu iuțeala fulgerului adânc în mintea lui, unde în starea de enervare extremă în care se afla, găsește un teren cât se poate de priincios. Scos din fire caută să reacționeze. A suferit toate înjurăturile și maltratările cu răbdare și resemnare, ridicând desnădăjduit din umeri câtă vreme n'a putut face nimica. Indată însă ce i-a fost sugerată ideea răzbunării de către chiar vrăjmașul său, va căuta prin orice mijloc ca această răzbunare să se înfăptuiască în caz că împrejurarea va face ca să nu-i plătească la timp.

În planșa VI din opera lui C. Darwin: „Expresiunea emoțiilor la om și la animale“. Vedem sub Nr. 3 fotografia unui bătrân resemnat, cu trupul încovoiat, cu capul plecat și cu umerii ridicați; iar sub Nr. 2 vedem fotografia aceluiași bătrân întăritat, cu trupul drept, cu capul sus, cu sprincenele încruntate, cu părul sbârlit și cu pumnii strânși, gata de a ataca. Aceste fotografii ar putea foarte bine reprezenta și persoana lui Shylock întrucât și Darwin în capitoul: „Re-semnarea, neputința, rădicare din umeri“ din această operă, dă și el ca exemplu răbdătoarea rădicare din umeri a lui Shylock:

„Rădicarea umerilor exprimă asemenea răbdarea, sau lipsa oricărei idei de rezistență. De aceea mușchii cari rădică umerii sunt câte odată desemnați. după ceea ce mi-a spus un artist, sub numele de mușchii răbdărei. Evreul Shylock zice:

Senior Antonio, adesea și de multe ori

Pe Rialto, m'ați înjurat

Din cauza banilor mei și a dobânzilor mele.

Am suportat-o cu răbdătoare rădicare din umeri.“

Ideea fixă încuibându-se în creierul lui Shylock, va căuta prin „viclenie și prin chibzuială“ (vezi Kraft-Ebing Op. cit. 91) ca dușmanul său să se învoiască la propunerea

lui. Fără să mai releve nouile insulte și amenințări, în aparență liniștit, răspunde lui Antonio insinuant:

Ia vedeți cum v'ați pornit!

Voiam să vă fac bine, să fiu prieten cu voi,

Să uit ocările voastre

Să vă procur ceea ce aveți nevoie și nici o lăsca

dobândă

Să nu iau pentru banii mei, și Dvs. nu mă ascultați.

Propunerea mea e doar amabilă.

Antonio. Da, așa este.

Shylock. Acest bine voesc să vi-l fac.

Mergeți cu mine la notar, acolo semnați-mi

Obligațiunea dvs. și ca glumă

Dacă nu-mi plătiți în ziua hotărâtă,

La locul destinat cutare și cutare sumă,

Cum glăsuște obligația:

Să punem un funt din carnea dvs.

Drept amendă, care s'o taiu

Din orice parte a trupului dvs. îmi va plăcea.

Antonio. Fie, zău! voesc să semnez înscrisul

Și să zic că un evreu e amabil.

Bassanio. Să nu semnezi pentru mine astfel de înscris;

Mai bine rămân din această pricină în nevoie.

Antonio. Ei, nu te teme de nimica! Nu voi cădea în amendă

În două luni, o lună înainte,

De expirarea acestui înscris, îmi vine desigur

De zece ori valoarea lui.

Shylock. O, tată Abrahame! uite creștinii îștia

A căror asprime proprie, gândul altora

Ii învață să bănuiască! (lui Bassanio). Vă rog

spuneți-mi:

Dacă nu plătește la scadență, ce aș putea folosi

Să execut amenda?

Un funt carne de om, luat din om,

Nu e așa de prețios și nici așa de util,

Ca carnea de oi, boi, capre. Vedeți,

Pentru a-i fi plăcut d-sale, ofer acest serviciu,

Dacă îl primește, bine; de nu, rămâneți sănătoși,

Și, vă rog, nu mă jigniți pentru amabilitatea mea.

Antonio. Da, Shylock îți iscălesc acest înscris.

Shylock. Atunci mă întâlnești îndată la notar,
Dați-i instrucțiuni pentru acest înscris hazos;
Eu mă duc, să pregătesc galbenii,
Să-mi văd de casa, care în paza
Unui băiat bezmetic a rămas.
Și voi fi la moment la dvs.

Antonio. Grăbește-te vrednice evreu! (*Shylock pleacă*) Acest
evreu se va mai face creștin; se îndreaptă
spre bunătațe.

Bassanio. Nu-mi place amabilitatea de la cel ce e într'o dis-
poziție sufletească zăcașă.

Antonio. Vino! Aici nu poate fi nici un scrupul.

Mult înainte de termen, vasele mele sosesc. (*Amân-
doi pleacă*).

Antonio a intrat deci în cursa pe care i-a întins-o cu
atâta dibăcie înverșunatul său dușman, devenit maniac impul-
siv, râvnitor la carnea și deci la viața sa. „La drept vorbind,
zice Taine, omul e nebun precum corpul e bolnav din na-
tură; rațiunea ca și sănătatea nu este în noi decât o reușită
momentană și un frumos accident“. Iar mai departe spune:

„Căci o idee, nu este ca o simplă cifră interioară întrebui-
nțată pentru a nota un aspect de lucruri, inertă, totdeauna
dispusă a se alinia corect cu altele asemănătoare spre a forma
un total exact. Ori cât de mărginită și disciplinată ar fi, are
încă un rest de culoare senzibilă prin care e vecină cu o
halucinație, un grad de persistență personală prin care e ve-
cină unei monomanii, o rețea de afinități ciudate prin care e
vecină cu concepțiuni delirante. Astfel cum este, să știți bine
că ea este rudimentul unor visuri urâte, al unei apucături
caraghioase, al unor absurdități.

Lăsați-o să se desvolte în întregimea ei după cum aspiră
ea, și veți vedea că ea este prin esență o imagină activă și
complectă, o viziune care trage cu sine un cortegiu întreg
de visuri și de senzațiuni, care crește de ea însăși de odată,
prin un fel de vegetație împuiantă și absorbantă, și care
sfârșește prin a poseda, a sdruncina, a istovi pe om pe de-a
întregul. După aceasta o altă, câte-odată cu totul contrarie
și așa necurmat, nu se află nici o alta în om, nici o putere
distinctă și liberă; el însuși nu este decât seria acestor im-
pulsiiuni precipitate și acestor imaginațiuni furnicătoare;

civilizația le-a mutilat, slăbit, nu le-a distrus; sgduituri, izbituri, sborșeli, câte odată când și când un fel de semi echilibru trecător, iată adevărata sa viață, viață de smintit, care la intervale simulează rațiunea, dar care în adevăr e din aceeaș substanță ca și visurile sale; și iată omul astfel cum l-a conceput Shakespeare“ (H. Taine Opt. Cit. Tome 11,158/159).

Ura lui Shylock având o culoare vie, senzibilă și un grad însemnat de perzistență, era deci și după teoria lui Taine vecină cu o halucinație, vecină unei monomanii.

Ea a devenit o adevărată monomanie din cauză că împrejurările nu numai că au lăsat ca ideea răzbunării să se desvolte în întregimea ei lent, dar au suflat cu puterea uraganului în focul urii lui, astfel că a crescut enorm și a sfârșit prin „a poseda și a istovi pe om de-a întregul“.

Viața lui, o putem spune și noi, nu mai era decât „o viață de smintit“.

Dacă lucrurile ar fi rămas în stadiul de până la semnarea înscrisului de către Antonio, poate că acest evreu religios ar fi putut fi înduplecat ca să renunțe la dorința lui nebună de omucidere.

După primirea obligației nu se vede la el nici o manifestare de bucurie sau de satisfacție că a prins în laț pe vrășmașul său; vedem din contra că caută o apropiere de el. Înainte refuzase cu dispreț invitația lui Bassanio ca să prânzească cu dâșșii, adică cu el și cu Antonio; după ce le-a împrumutat însă banii o primește, cu toată presimțirea lui că o nenorocire amenință liniștea lui, și cu toate că știe că nu-l invită din dragoste. Primind invitația și-a făcut desigur următorul calcul:

Ruina lui Antonio nu numai că nu e sigură dar nu era nici măcar probabilă. Averea lui nu consta în un singur bastiment, care putea naufragia.

„Avea o corabie în drum spre Tripoli, alta spre India, o a treia spre Mexico, o a patra spre Anglia cum și altă avere plutitoare pe mare“. Dacă cumva prin o serie de împrejurări nenorocite totuși nu va putea plăti la termen, îl va avea în puterea lui din cauza amenzii; nu îi va mai stingheri afacerile și nu va mai avea să sufere nici concurența, nici batjocura și nici maltratările lui.

Dacă însă va plăti, dușmănia lui se va mai potoli căci

un om căruia i-ai făcut un bine, renunțând la orice folos ce ai fi putut să-i iei, când ca invitat mănânci și bei cu el la masa unui prieten, trebuie să se facă mai blajin și să nu se poarte cu tine așa de sălbatic ca mai înainte.

III

Pe când se afla însă la cină la Bassanio, unul din prietenii lui Antonio, Lorenzo, îi răpește pe unica sa fiică, Iessica, și îi fură o avere considerabilă. Constatând răpirea și furtul, aleargă noaptea de scoală pe dogele, care merge cu el în port ca să cerceteze vaporul lui Bassanio în care credea că se află și Iessica. (X)

În mintea lui era cert că Antonio cu Bassanio, Salarino și Solanio l-au îndepărtat din casa sa, ca prietenul lor Lorenzo să-i poată fura fata și averea. Vaporul cu Bassanio fiind plecat, după asigurarea lui Antonio, fără cei doi fugari, cari au fost văzuți plecând cu o barcă pe mare, evreul în culmea suferinței, dându-și seamă că nu mai poate face nimic, se întoarce dezolat acasă și cade pradă disperării.

„Indată ce, zice Darwin, în sufletul dezolat își face loc convingerea internă că nu mai este nici o resursă, această durere face loc disperării“ (Expres. Emot. Cap. III, 85).

N'a putut însă rămânea stăpân pe nervii lui și să suferă cu resemnare și această nenorocire care l-a lovit așa de crud. Un acces al suferinții îl excită așa de tare că începu să alerge nebun pe străzile Veneției țipând sălbatic, urmat de toți derbedeii cari urlau după el. (X)

„Pietrele, fiica, galbenii“!

„Niciodată, zice Solanio, n'am auzit o patimă așa de zăpăcită,

Așa de ciudată, sălbatică și incoerentă

Cu care câinele de evreu a alergat pe străzi strigând:
Fiica mea, galbenii mei, o, fiica mea!

Plecată cu un creștin — o, galbenii mei creștinești!

Judecata și dreptate! fiica mea! galbenii mei!

Un sac, doi saci, amândoi sigilați,

Plini cu galbeni dubli

Furați de fiica mea și bijuterii

Două pietre, două pietre scumpe și frumoase,

Furate de fiica mea! O Justiție
 Găsiți-mi copila!
 Ea are pietrele la ea!
 Cum și galbenii“,
Salarino. Da, toți derbedei îl urmau
 Și strigau: pietrele, fiica, galbenii! (Neg. din Ven.
 Actul. II Sc. 7).

Experiența învață, zice Kraft-Ebing, că aproape exclusiv emoțiuni deprimante (caz de moarte, pierdere de avere, vătămare gravă a onoarei etc.), sunt cele ce duc la sminteală“. *Lehrbuch der Psych. Cap. Psychische Ursachen 163.*

Dacă una din pricinile citate mai sus pot provoca sminteală, mai ales toate trei întrunite deodată:

1. Caz de moarte: Iessica pentru Shylock era ca și cum ar fi murit, căci la evrei dacă un copil, soră sau frate, trece la altă religie e considerat ca și cum ar fi încetat din viață și trebuie să stea la pământ cele șapte zile de doliu ca după un mort.

2. Pierdere de avere: Doi saci sigilați plini de galbeni, bijuterii prețioase și două diamante din care unul singur a costat două mii de galbeni, ceea ce reprezintă în total o avere enormă în acel timp.

3. Vătămare gravă a onoarei: Pe lângă rușinea ce o au părinții când o fată fuge de acasă cu un tânăr, rușinea la evrei e infinit mai mare când fuge cu un creștin și se botează. Această rușine se resfrînge asupra întregii familii, care e pătată dacă are un botezat în familie.

Accesul acut potolindu-se, Shylock n'a rămas nebun în senzul propriu al cuvântului, însă ideea fixă de răzbunare s'a dovoltat vertiginos, a luat proporțiuni uriașe și s'a înrădăcinat așa de adânc în mintea lui excitată și afectată, că nimic în lume nu o va mai putea desrădăcina: nici banii, ori cât îi s'ar oferi, nici oamenii, ori-cine ar fi ei și nici legea lui care oprește așa de riguros vărsarea de sânge omnesc și omuciderea, afară numai poate dacă și-ar fi recăpătat fiica și averea furată de ea. Insuș Solanio, care a văzut halul evreului prădat de tot ce a avut mai scump pe lume, a înțeles că soarta prietenului lor Antonio e pecetluită dacă nu plătește la termen, căci zice lui Salarino:

Numai ca Antonio să nu întârzie ziua.

Altfel va plăti el pentru aceasta (Neg. din Ven. Act. II Sc. 7).

Deși Shylock n'a rămas cu totul nebun, creierul lui rămânând numai parțial afectat, însă durerea lui care nu se putea alina și ura lui care nu se putea potoli, îl țineau într'o excitare continuă, astfel că viața lui într'adevăr că nu mai era decât „o viață de smintit“. Alături de idei de o logică de fier găsim idei și acțiuni de alienat.

Întâlnindu-se cu Solanio și Salarino, la întrebarea acestuia din urmă:

Cum mai merge, Shylock? Ce noutăți între comercianți? el răspunde:

„Voi ați știut, nimeni mai bine, nimeni mai bine ca voi de fuga fiicei mele“.

După ce își bat joc de durerea lui, Salarino îl mai întreabă: Dar spune-ne, ce ai auzit? avut-a Antonio o pierdere pe mare sau nu? Shylock îi răspunde iritat: Iată o altă afacere rea: un falit, un risipitor, care nici n'ar trebui să se arăte pe Rialto; un cerșetor care venia întotdeauna așa de gătit pe piață — să se îngrijească dinainte de înscrisul lui — care m'a chemat pe mine întotdeauna cămătar — să se îngrijească dinainte de înscrisul lui! care a împrumutat întotdeauna bani din dragoste creștinească, să se îngrijească dinainte de înscrisul lui!

La întrebarea lui Salarino:

Sunt sigur, dacă nu plătește la termen, nu vei lua carnea lui; la ce ar fi bună?

Shylock răspunde cu acel celebru rechizitoriu prin care Shakespeare, în fraze ce vor rămâne veșnice ca cizelate în bronz nepieritor, justifică magistral ura evreului și vestejește cu o logică impecabilă persecuțiunea oarbă și intoleranța creștinilor:

„A undi pește cu ea. De nu satură pe nimeni satură răzburarea mea. El m'a insultat, el mi-a împiedicat câștigul de o jumătate milion; a răs de pierderea mea, și-a bătut joc de profitul meu, a defăimat poporul meu, a stingherit comerțul meu, pe prietenii mei îi a momit, pe dușmanii i-a întărâtat. Și ce a avut ca motiv? Pentru că sunt evreu? N'are un evreu ochi? N'are un evreu mâini, mădule, organe, simțuri,

inclinațiuni, patimi? Nu e hrănit cu aceleași alimente, rănit cu aceleași arme, supus la aceleași boli, vindecat cu aceleași leacuri, încălzit și răcit de aceeași vară și de aceeași iarnă ca și un creștin? Când ne împungeți nu sângerăm? Când ne gădilați nu rădem? Când ne otrăviți nu murim? Și când ne ofensați să nu ne răzbunăm? Dacă vă semănăm în toate, voim să vă semănăm și în aceasta. Când un evreu ofensează pe un creștin, care-i umiliința acestuia? Răzbunare. Și când un creștin ofensează pe un evreu care trebuie să fie umiliința lui după pilda creștinească? Ei bine, răzbunare. Răutatea pe care mă învățați, voesc s'o practic și ar trebui să meargă rău lucrurile dacă nu mi-aș întrece maestrul meu."

După această strălucită pledoarie pe care Shakespeare a avut curajul s'o pună în gura lui Shylock ca s'o rostească fie chiar în fața lui Salarino și Solanio, aceștia pleacă fără să mai încerce a răspunde ceva, căci nu mai încăpea nicio o replică raționabilă. Și s'au dus la prietenul lor, Antonio, la care au fost chemați și desigur că l-au avertizat ca în cele cinsprezece zile ce îi mai rămâneau până la scadență să-și pregătească banii, căci nu se poate aștepta la nici o indulgență din partea evreului, căruia i-a făcut așa de mult rău.

Shakespeare, din motive pe care le vom arăta mai târziu, a făcut ca Shylock să-și verse necazul în aceste țipete de durere și de revoltă în fața lui Solanio și Salarino, neîndrăznind să-l pună să le rostească în ziua judecății în fața justiției, unde ar fi avut un efect considerabil.

Nu și-a putut permite să meargă așa de departe, căci ar fi însemnat că pledează deadreptul înaintea justiției nu numai cauza evreului Shylock ci cauza tuturor evreilor, ceea ce era foarte periculos pe timpul lui.

După ce Solanio și Salarino pleacă fiind chemați de către Antonio prin un servitor, vine Tubal pe care Shylock l-a trimes să-i găsească și să-i aducă îndărăt pe fiica sa.

Shylock. Ei bine, Tubal, ce noutăți aduci dela Genova?

Ai găsit pe fiica mea?

Tubal. Am venit adesea în localități, unde am auzit de ea, însă n'am putut-o găsi.

Shylock. Așa, așa, așa, așa! Un diamant s'a dus, mă costă două mii de galbeni la Frankfurt! Acum deabia a căzut blestemul pe poporul nostru, nu l-am simțit niciodată până

acuma. Două mii de galbeni pentru el! și încă mai multe prețioase, prețioase bijuterii. Aș vrea, ca fiica mea să zacă moartă la picioarele mele și să aibă bijuteriile în urechi! Aș vrea să zacă închisă în sicriu la picioarele mele și galbenii în sicriu!

Nici o știre despre dâșii? Ah, să te ia! — și nu știi ce mă costă urmărirea. Hei tu pierdere peste pierdere! Hoțul a fugit cu atâta, și atâta ca să găsești hoțul, și nici o satisfacție, nici o răzbunare! Nici o nenorocire nu se ivește, care să nu-mi cadă mie pe gât, nici suspine decât cele ce le scot eu; nici lacrimi decât cele ce le vărs eu!

Tubal. Da, și alți oameni au și ei nenorocire. Antonio așa am auzit în Genova.

Shylock. Ce, ce, ce? O nenorocire? O nenorocire?

Tubal. A pierdut o corabie care venea dela Tripoli.

Shylock. Slavă Domnului. Slavă Domnului! E adevărat? e adevărat?

Tubal. Am vorbit cu câțiva marinari, cari s'au salvat din naufragiu.

Shylock. Iți mulțumesc, dragă Tubal! Bună veste! — Unde! în Genova?

Tubal. Fiica d-tale a cheltuit în Genova, după cum am auzit optzeci de galbeni într'o seară.

Shylock. Imi dai o lovitură de pumnal — nu voi mai vedea aurul meu. — Optzeci de galbeni într'o singură dată! optzeci de galbeni!

Tubal. Mai mulți creditori de ai lui Antonio au călătorit împreună cu mine; au afirmat că trebuie neapărat să dea faliment.

Shylock. Asta mă bucură foarte mult! îl voiu căzni! îl voiu schingiui: asta mă bucură!

Tubal. Unul îmi arăta un inel, ce îi l-a dat fiica d-tale pentru o maimuță.

Shylock. Dare-ar ciuma întrânsa! Mă torturezi, Tubal: era turcoaza mea, inelul ce l-am primit de la Lea, pe când eram încă flăcău; nu l-aș fi dat pentru o pădure întreagă de maimuțe.

Tubal. Dar Antonio e sigur ruinat.

Shylock. Da, asta e adevărat! Aceasta e într'adevăr adevărat! Du-te, Tubal, tocmește-mi un portărel, pregătește-l cu cinspre-

zece zile înainte. Voesc să am inima lui, dacă nu plătește la scadență; — căci dacă nu va mai fi el în Veneția, voi putea face afaceri cum voi voi. Du-te, du-te Tubal, și să mă găsești la sinagoga noastră! du-te, dragă Tubal! la sinagoga noastră! (Amândoi pleacă) (Negustorul din Veneția. Actul III. Sc. 1).

Shylock aflând dela Tubal că n'a putut găsi pe fiica sa, se iritează grozav. În disperarea lui o blestemă pe fiica sa, se plânge de averea ce i-a furat și se vaietă că toate nenorocirile îl lovesc numai pe el, care îl fac să suspine și să verse încontinuu lacrimi și nici o satisfacție și nici o răzbunare! În iritația lui crede că din cauza fugei fiicei sale blestemul a căzut pe tot poporul evreesc.

Tubal spunându-i însă că și pe Antonio l-a lovit o nenorocire că a pierdut o corabie, care venea de la Tripoli, o reacțiune se produce brusc în sufletul lui Shylock!

Din prostrațiunea în care căzuse din cauza disperării și a neputinței sale, trece într'un acces impulsiv.

De la lamentațiile lui așa de jalnice trece deodată la o bucurie nebună. Cu cât află mai mult de risipa pe care fiica sa o face din averea furată de la el și pierde nădejdea de a-și mai vedea vr'odată îndărăt aurul și prețioasele bijuterii cu atât dorința lui de răzbunare devine mai aprigă și bucuria lui că această răzbunare îi va fi posibilă devine mai mare.

Înainte cu câteva minute numai, când Salarino îi a spus de pierderea ce a avut-o Antonio pe mare, Shylock nu s'a bucurat de loc. Din contra această veste l-a supărat și n'a manifestat nici un fel de satisfacție.

„Iată o altă afacere rea“, a exclamat el și a avertizat pe dușmanul său că va fi rău de el dacă nu se va îngriji să-i plătească la termen. Nu și-a ascuns de loc sentimentul urii ce-l nutrea, dar n'a izbucnit în explozii de mulțumire și de bucurie cum a făcut față de Tubal, când în loc de o afacere rea a început s'o privească ca o întâmplare fericită fiindcă pierzând acele trei mii de galbeni va putea în schimb să-l căzneasce pe Antonio și să-l omoare.

Din acest moment când a căpătat convingerea că fiica-sa și averea ce i-a furat sunt definitiv pierdute, monomania lui Shylock intră într'o stare acută. Persoana juridică a lui Shylock e aceeași, însă cea psihologică e cu totul alta.

Rămâne nesimțitor la rugămințile lui Antonio căruia între altele îi răspunde:

„Voesc înscrisul, nimic contra înscrisului meu!

Am jurat să execut înscrisul.

Tu m'ai numit câine, înainte de a fi avut motiv:

Dacă sunt câine, atunci evită dinții mei!

[Act. 11. Sc. 3].

Aleargă în toate zilele la dogele și stăruiește într'una să-i se dea dreptul său: Adică carnea lui Antonio.

Douăzeci de comercianți, cei mai de văză senatori și însuș dogele nu-l pot îndupleca să renunțe la cererea lui barbară. Neclintit răspunde la toți că el pretinde dreptul și amenda conform înscrisului său.

IV

Dacă din cele arătate și analizate până aci, s'ar mai putea cineva îndoi de afecția psihică a lui Shylock, după modul însă cum se poartă, cum răspunde și cum se apără în fața judecății, va trebui să se recunoască că nu numai o parte a creierului dar că tot creierul lui a devenit bolnav, cu toate că în aparență vorbește raționabil.

„Inainte de toate, zice Kraft-Ebing, trebuie amintit faptul în aparență surprinzător, că alienații vorbesc adesea desăvârșit raționabil, cel puțin nu manifestă nici o idee nebună, și totuși comit cele mai smintite acțiuni pe care știu chiar să le scuze cu spirit și cu agerime“ și mai departe zice:

„Bolnavul poate foarte bine în urmă să scuze acțiunea pe care el însuș o ține de absurdă, căreia îi dă un motiv raționabil, de care la gradațiunea bolnăvicioasă a imaginațiunei sale, nu va fi niciodată nedumerit“ (Lehrbuch der Psychiatrie 91).

Dacă mintea acestui om ar fi fost normală ca mai înainte, și-ar fi dat seama că el, un evreu, se află într'un oraș creștin în care închiziția era a tot puternică; în fața unui tribunal creștin compus din cetățenii cei mai de văză, prezidat de cea mai înaltă autoritate a statului, de însuși dogele, care tribunal avea să judece și să condamne la o

moarte năprasnică pe unul din ai lor, pe un creștin, deosemena de văză, negustor regal, compătimit de toți și pentru care cu toții au intervenit la el.

La apelul dogelui ca să aibă milă și îndulgență și să renunțe la funtul de carne a acestui „sărman negustor“, chiar stăpânit și orbit fiind de patima răzbunării, ar fi răspuns repetând cel puțin în parte ceea ce reproșase lui Antonio și spusese lui Solanio și Salarino:

Acest om m'a păgubit cu o jumătate de milion, mi-a stingherit afacerile mele, a întăritat în contra mea pe toți dușmanii mei, mi-a înstrăinat pe toți prietenii mei, urăște și înjură poporul meu, m'a insultat într'una în public, unde se adună toată negustorimea numindu-mă cămătar, păgân, câine.

Mă scuipa pe haină și își deșerta scuipatul până și în barba mea albă și mă lovea cu picioarele cum se lovește un câine, și toate aceste fără nici un alt motiv decât fiindcă sunt evreu! Nu pot fi indulgent cu acest om care fără să-i fi făcut în viața mea cel mai mic neajuns, n'a avut nici o considerație de bătrânețele mele, m'a urmărit cu o ură sălbatică și mi-a făcut viața amară și insuportabilă! Din cauza lui și a prietenilor săi am pierdut o bună parte din averea mea, cinstea mea și pe unica mea fiică!

Purtarea lui neomenoasă a stârpit din inima mea orice simț de compătimire și de indulgență pentru el.

Acest om m'a prigonit și m'a torturat cu cruzime și cu perseverență un timp îndelungat încât mi-a infiltrat un dor nebun de răzbunare de care nu mă pot desbăra de ar fi să mor și eu după ce îmi voi fi executat amenda: întocmai ca Samson care a avut dorința de a muri și să omoare pe Filiștenii, chinătorii lui.

In loc de a da aceste motive raționabile pentru a scuza fapta ce voia s'o săvârșească, iată ce răspunde Shylock:

„Am arătat Alteței Voastre intențiunea mea:
Am jurat pe sfânta noastră Sâmbătă,
Să pretind ceea ce mi se cuvine după înscrisul meu.
Dacă refuzați, o faceți în detrimentul
Libertății și privilegiului orașului Vostru
Mă întrebați, de ce voesc să am mai curând o
[cantitate

Din carnea asta frivolă, decât trei mii
De galbeni să primesc? La aceasta nu voesc
Să dau răspuns: dar admiteți
Că mie îmi place așa: e acesta un răspuns suficient?
Cum? Dacă un guzgan mă supără în casă,
Și ca să-l otrăvesc, voesc trei mii de
Galbeni să dau? Nu e acesta încă un răspuns în-

[destulător?]

Sunt oameni, cari nu pot suferi
Un purcel grohăind; mulți nebunesc,
Când văd o mătă; și alții nu pot
Când cântă cimpoiul prin nas
Să-și reție urina, căci impulsunile,
Maestrul dispozițiilor interne, cărmuesc
După simpatie și antipatie: Deci vă dau Dvs. spre

[răspuns:

După cum nu se poate da un motiv cum se cade,
Că acesta nu poate suferi un purcel grohăind,
Acesta o mătă, un animal pașnic și folositor,
Acela un cimpoi, și trebuie absolut
Să se dăde la o astfel de rușine involuntară
Că el însuși supărat, trebuie să supere pe alții;
Așa nu știu nici un motiv, nu voesc să spun vreunul,
Decât ură obișnuită și aversiune,
Ce mi-o insuflă Antonio, că
Urmăresc la el un drept atât de vătămător mie.
Aveți deacum un răspuns?

Bassanio. Nu, nu e nici un răspuns tu om nesimțitor,
Care ar putea să scuze cruzimea ta.

Shylock. Trebuie să-ți dau răspuns după gustul tău?

Bassanio. Ucide fiecare ceea ce nu iubeste?

Shylock. Cine urăște o ființă și nu o omoară bucuros?

Bassanio. Supărare nu e numaidecât și ură.

Shylock. Ce? lași tu ca șarpele să te muște de două ori?

Bassanio. Iată ai aici în loc de trei mii de galbeni, șase mii.

Shylock. De ar fi fiecare bucată din acei șase mii de galbeni,
Divizat în șase părți și fie care parte un galben,
Nu îi aș lua, aș vrea înscrisul meu,

Dogele. Cum nădăjduști tu îndurare când tu nu o exercezi?

Shylock. De ce judecată să mă tem, dacă nu fac nici o [nedreptate?]

Aveți la voi mulți sclavi cumpărați

Pe cari îi întrebuițați ca pe măgarii, câinii și [catării voștri,

La servicii josnice și nemernice,

Fiindcă îi ați cumpărat. Vă zic eu acum:

Lăsați-i liberi, căsătoriți-i cu moștenitorii voștri;

Ce îi chinuiți cu poveri? lăsați patul lor

Să fie așa de moale ca al vostru, înviorați cerul [guriilor lor

Cu aceleași bucate. Voi răspundeți:

Sclavii sunt doar ai noștri; și așa

Vă răspund și eu: funtul de carne, ce-l cer,

E cumpărat scump, e al meu și voesc să-l am.

Dacă mi-l refuzați, fui asupra legii voastre!

Atunci dreptul Venetiei n'are nici o putere!

Aștept sentința; răspundeți; o voi avea? (Act.

[IV Sc. 1).

Aceste răspunsuri nelogice și necuvincioase rostite cu o ură sălbatică, după ce declară că nu știe nici un motiv, spune că refuză s'o motiveze și pe urmă o motivează cu exemple absurde și ridicole, comparând viața unui om cu aceea a unui guzgan, a unui șarpe sau a unui alt animal pe care-l poți ucide dacă te supără, ar fi menite să revolte orice om cu bun simț, care n'ar cunoaște adevăratele motive ale urii lui neîndurătoare, sau cum zice Kraft-Ebing „n'ar cunoaște origina și motivarea manifestărilor psihice“ ale acestui evreu pe care dușmanii lui l-au înebunit și sălbăticit.

Dacă la aceste mai observăm trufia cu care cere să se pronunțe hotărârea, febrilitatea cu care s'a apucat în plină ședință să ascute de talpa lui cuțitul cu care „vrea să taie amenda falitului“; răspunsurile lui către Porția, care îl roagă ca să grațieze pe debitorul lui:

„Faptele mele pe capul meu! Cer ca legea să-mi dea

Amenda și amanetul înscrisului meu“; refuzul lui repetat de a primi nouă mii de galbeni ce i se oferă în locul celor trei mii; convingerea lui că nu face nici o nedreptate“ și nu

comite nici un păcat dacă va ucide un om; nerăbdarea de a căpăta hotărârea mai curând, stăruind repetat la Porția:

„Timpul trece, vă rog dați hotărârea“, și imediat iarăși:

„O prea dreptule judecător! — ei, o hotărâre! și în nerăbdarea lui, înainte de a fi obținut sentința se adresează lui Antonio; „Veniți, pregătiți-vă!“, credem că este destul de evident că nu mai avem înaintea noastră pe vechiul Shylock răbdător și resemnat cu mintea sănătoasă în creier și cu frica lui D-zeu în inimă.

In fața justiției vedem un Shylock iritat, revoltat, trufas, nerăbdător, cu mintea deranjată în așa fel, că nu numai că nu vorbește „desăvârșit raționabil“ și nu-și scuză fapta cu spirit și agerime, dându-i un motiv raționabil, după cum spune Kraft-Ebing, că se observă adesea la halucinați, ci din pledoaria lui, din răspunsurile și purtarea lui reesă că autorul din intuiție sau din calcul ni-l prezintă cu mintea în întregime deranjată.

V

Hotărârea Porției a avut însă efectul unor dușuri reci și puternice asupra minței exaltate a lui Shylock. Dându-și seamă că e imposibil să poată tăia un funt de carne și fără să verse o picătură de sânge, cere să-i dea suma de nouă mii de galbeni ce i s'a oferit. Porția se opune să-i dea acești bani din cauză că îi refuzase în ședința publică. Cere să i se plătească capitalul împrumutat, adică acele trei mii de galbeni, Porția se opune iarăși și insistă ca evreul să-și ia amenda conform înscrisului.

Supărat că nu îi se restituie nici capitalul lui, vrea să plece. E reținut însă de Porția, care îi spune că după un articol din lege dacă un străin a căutat să omoare un cetățean, trebuie să i se confiște toată averea, din care jumătate se cuvine celui ce a fost amenințat, cealaltă jumătate statului, iar cel vinovat urmează să fie condamnat la moarte.

Deoarece după cum a declarat singur în instanță a amenințat viața pârâtului, îi se aplică lui această pedeapsă:

„Deci jos cere grație la dogele“ (ca să-i dăruiască

[viața

Dogele zice că îi dăruiește înainte de a o cere

Shylock îngrozit de vedenia sărăciei la bătrânețe, nu se sperie de moarte ci cere să i se ia viața dacă îi se ia averea:

Nu, zice el, luați-mi și viața, nu mi-o dăruiți!

Imi luați casa mea, dacă luați proptelele

Pe care se sprijină casa mea; Imi luați viața,

Dacă îmi luați mijloacele, din care trăesc.

(Negust. din Veneția Act. IV Sc. 1).

După acest refuz de a primi să-i se dăruiască viața, neînsoțit de nici o frică și de nici o tânguire, Porția îl predă pe mâna dușmanului său, ca el să devie judecătorul lui.

Porția: ce puteți face pentru el, Antonio?

Acesta îi impune o nouă umilință, care le întrece pe toate cele de până acuma.

După ce-l obligă să lase toată averea lui, după moarte, lui Lorenzo și Iessicăi și bineînțeles ca el să nu îi mai restituie acele trei mii de galbeni, îi mai impune ca favoare că nu îi se confiscă imediat averea, să treacă la creștinism.

Terorizat de amenințarea dogelui, care îi zicea:

„Aceasta s'o facă altfel revoc

Grația ce am acordat-o“, după care Porția îl întreabă imediat:

Ești mulțumit, evreule, ei ce spui? el răspunde fără nici o obiecțiune: „Sunt mulțumit“.

Numai din cauza că libera hotărâre a voinței a fost cu desăvârșire anulată la acest caracter puternic; după ce îi s'a sfărâmat întreaga putere de rezistență și toată energia lui a pierit; cu sănătatea ca și cu mintea sdruncinată, a plecat capul ca o vită la tăiere, și, moale, blajin și docil, s'a declarat mulțumit de tot ce îi s'a impus și în termeni respectuoși roagă să-i se permită să se retragă căci se simte rău;

„Vă rog dați-mi voe, să plec de aici:

Nu-mi e bine, trimeteți-mi actele

Și le voi semna“.

Din moleșeala și docilitatea lui și din ușurința cu care a primit fără nici un murmur măcar să abjure la bătrânețe

crediința lui strămoșească la care ținea el așa de mult, se poate deasemenea conchide că în mintea lui afectată turburarea din parțială a devenit totală.

Un evreu bătrân, cult și evlavios care merge să se închine la sinagogă, la care patriarhii lui sunt sfinți, sâmbăta îi e sfântă, poporul lui e sfânt, până și toiagul lui Iacov îi e așa de sfânt, că jură pe el, mai ales un astfel de evreu din secolul al XVI-lea când Shakespeare l-a zugrăvit, dacă n'ar fi fost cu mintea bolnavă, nu s'ar fi lepădat cu atâta ușurință de credința sa și să se boteze pentru a-și putea păstra averea, oricât de greu ar fi agonisit-o și oricât de mult ar fi dorit să și-o conserve.

În istoria poporului evreu se vede că masse mari de evrei, de exemplu în Spania, cu mic cu mare, bogat și sărac, tânăr și bătrân, cu femei și copii și-au părăsit locul nașterii lor, situațiunile, ocupațiunile și averi considerabile, lăsându-se să fie izgoniți, numai cu o sută de ani în urmă, în anul 1492, de cătră Ferdinand Catolicul și Isabela, spre a pribegi în lume, nevoind să-și renege credința lor. Deasemenea e enorm de mare numărul evreilor mucenici, cari refuzând să se boteze au preferat nu numai să-și piardă averea dar să sufere caznele cele mai groaznice, să fie arși de vii și cu credința neștrămutată în Dumnezeu lor, în durerea lor nemărginită își dădeau sufletul în strigătul de: „Șema Israel... Ascultă, Israele, Eternul Dumnezeuul nostru, este unu!“

Dintre nenumărații martiri îmi zboară gândul spre acei șapte frați Macabei luați prizoneri de Antiochus Epifan la cucerirea Ierusalimului. Regele vroind să-i constrângă să calce numai o singură poruncă a legii lor, adică să mănânce carne de porc, refuzară cu îndârjire, cu toate că fură supuși la diferite torturi crunte sub ochii mamei lor, care nu încetă a-i încuraja și a-i îndemna la rezistență, și după ce muriră cu toții unul după altul, suferi și ea la urmă aceeași moarte năprăznică.

VI

Numai din instinct de conservare, care singur a rămas a Shylock nealterat, putem presupune că s'a supus la cea mai mare umilință și rușine și la cel mai mare păcat. Un om

tânăr dacă-și pierde averea îi devine viața o caznă, cu atât mai mult e o nenorocire și mai insuportabilă când un om bătrân devine deodată din bogat sărac. De aceea Shylock prefera moartea decât să îi se ia mijloacele de existență. Antonio, fiind încă tânăr, crezând că va muri zice lui Bassanio:

Să nu te mârhească că mi se întâmplă asta din
[cauza d-tale
Căci în aceasta se arată norocul mai binevoitor
Decât îi e felul; alminterea lasă întotdeauna
Ca nenorociții să supraviețuiască bogăției lor,
Să vadă cu ochii înfundați și cu fruntea sbârcită
[o bătrânețe
De sărăcie; de la așa o mizerie
A unui chin îndelungat mă ia. (Neg. din Venetia
[Act. IV. Sc. 1)

Și în istoria antică găsim un exemplu emoționant de efectul ce-l produce sărăcia la bătrânețe nu numai asupra celor loviți de ea ci și asupra semenilor lor.

Cambyse al II-lea regele Persiei cucerind Egiptul și luând prizonier pe Psametic, regele acestei țări, a vrut să încerce statornicia prizonierului său:

„Psametic văzu defilând înaintea lui pe fiica sa îmbrăcată ca sclavă, fiii săi și fiii celor mai însemnați egipteni pe cari îi conducea la moarte, fără ca să iasă din impasibilitatea sa. Dar, unul din vechii lui tovarăși de plăceri, trecând acoperit de zdrențe ca un cerșetor, a izbucnit în hohote de plâns și își sfâșiî fruntea de disperare. Cambyse, mirat de atâta exces de durere la un om care a arătat atâta tărie, îl întreabă motivul. La această întrebare el răspunde: „O fiul lui Cyrus! nenorocirile mele personale sunt prea mari ca să se plângă din cauza lor, nu însă nenorocirea amicului meu. Când un om cade din lux și abundență în mizerie la pragul bătrâneței poți foarte bine să plângi de nenorocirea lui.

Când mesagerul raportă aceste cuvinte lui Cambyse, el recunoscă că aceasta era adevărat; Cresus, el asemenea în cepu a plânge grozav — căci era în Egipt cu Cambyse — și Persii cari erau de față începură a plânge. Cambyse atins de compătimire trată pe prizonierul său ca rege. (G. Maspero, Histoire ancienne de l'orient 686).

CAPITOLUL IV

CONCLUZIE

I

Cu salvarea lui Antonio și condamnarea lui Shylock se termină acțiunea principală și piesa s'ar fi putut sfârși.

Dialogul lui Lorenzo cu Iessica și mica cicăleală a Portiei și a Nerisei cu bărbații lor pentru inelele ce le-au înstrăinat, din actul al cincilea, nu mai prezintă aproape nici un interes. Shakespeare probabil că a adăogat un act ca cadru: fie ca să mai îndulcească impresia penibilă și sguuitoare din scena judecății din actul al IV-lea, sau poate a vrut să ne mai arate, înainte de a termina, și starea de spirit a celor doi amanți, Lorenzo și Iessica: El mulțumit și bine dispus, ea nemulțumită, rău dispusă și cu spiritul încordat, care reproșează amantului că nu ține nici un unul din jurămintele lui de credință și că în necazul ei nu poate suferi nici sunelele dulci ale muzicii, cari de obicei au un efect calmant asupra nervilor iritați.

II

Din critica lui Taine reesă că compătimizește pe Antonio din cauza suferințelor ce acesta le-a îndurat, atât înainte de judecată, când: „sărmanul negustor din Veneția“ nu știa dacă va scăpa de cuțitul lui Shylock, cum și în ziua judecății în „oribila scenă unde Shylock agita cuțitul lui de măcelar contra pieptului gol al lui Antonio“. Acest calificativ de „sărman“ dat „negustorului din Veneția“ arată compătımirea pentru Antonio. Prin nici o altă expresiune nu se vede însă vreo compătımire și nici măcar vreo scuză pentru prigonitul, hărțuitul, batjocoritul, nebunitul și despuiatul evreu de averea lui, de copila lui, de cinstea și până și de religiunea lui.

După cum deci Heine din compătımire pentru unul din ai lui, persecutatul evreu Shylock, în virtutea principiului formulat de Aristoteles pe care îl vom enunța la urmă, a clasat piesa între tragedii, tot astfel Taine din compătımire pentru suferințele unui din ai lui, creștinul Antonio, a clasat această piesă între semi-drame.

Trecem la critica lui A. Mézières.

PARTEA a III-a

CAPITOLUL I

CRITICA LUI A. MEZIERES

Principiul de ironie n'are deci nici întinderea nici importanța care îi atribuie oare cari critici germani, în special Tieck și Horn. Nu se găsește de el nici o urmă în cele mai multe din dramele cele mai remarcabile ale lui Shakespeare. El nu joacă, de exemplu nici un rol în *Negustorul din Veneția*, cea mai bună din comediile sale. Cu toate acestea acolo trebuie studiat mai mult decât aiurea geniul comic al scriitorului, căci acolo a zugrăvit admirabil caracterele.

Să desprindem această operă al mănunchiului de piese din a doua perioadă. Ea nu oferă decât un mic număr de puncte comune cu celelalte și prin numeroasele frumuseți ce le cuprinde, merită de a fi obiectul unui examen special. Amorul nu ține acolo primul rang, ca în *Totul e bine care sfârșește bine*, sau în *Multă supărare pentru nimica*¹⁾, deși ar fi mobilul primitiv al acțiunii, el e eclipsat acolo prin zugrăveala obiceiurilor sociale. Ceea ce poetul a vrut să descrie, nu e numai lupta pasiunii contra obstacolelor materiale sau morale, dar starea interioară a societății evului mediu. El esă din concepțiile literare la care s'a mărginit până aici pentru a intra în ordinea considerațiilor politice. El scrie aproape un capitol de istorie, compunând pe *Negustorul din Veneția*.

Acolo vedem desfășurându-se tabloul mișcător al unei

1) „Beaucoup de peine pour rien“ Piesa e intitulată însă „Much ado“ sau: Mult *sgomot* pentru nimica (Nota noastră).

2

cetăți comerciale, asistăm la spectacolul prosperității, al ruinei subite și al izbăvirii încă mai subite a unui din acești bogați negustori cari acoperă marea Răsăritului cu corăbiile lor. Sondăm mizeriile luxului, stările schimbăcioase ale soartei, și nenorocirile ce le prepară acelora, cari pun hazardul pe jumătate în proiectele lor. În același timp atingem una din chestiunile cele mai dureroase ale trecutului, a antagonismului rasselor, a apăsării celui slab de cătră cel mai tare, și la amintirile amare pe care le lasă persecuțiunea în inimile sfâșiate de necaz ale unui popor decăzut.

Ceea ce face principalul interes al piesei e negreșit portretul evreului Shylock.

Acesta este un tip puternic care reprezintă un grup întreg de indivizi. El are defectele obișnuite ale națiunii sale, lăcomia de bani (cupidité), iubirea de câștig obținut prin mijloace ilicite, asprimea și nesimțirea cămătarului; dar el asociază la aceste un sentiment care singure firele energice îl simt: e o pică cumplită pe creștini cari l-au umilit adesea și dorința de a-și răzbuna. Setea de aur n'a înăbușit în el conștiința demnității omenești, și el nu se consolează de a fi disprețuit și maltratată pentru că s'a îmbogățit. Alții pleacă capul sub insultă, acceptă starea ce li s'a creiat fără a se plânge, și se țin satisfăcuți când au realizat beneficii în dauna persecutorilor lor. Shylock are inima mai mândră; el se indignează de tot ce suferă poporul său, visează cu amărăciune la antichitatea și la sfințenia rassei din care a descins văzând tratamentele pe care le suferă. Ii place să câștige bani, n'ar fi evreu dacă nu îi ar da preț, dar îi place încă mai mult să-și răzbune. Vederea numai a unui creștin îi inspiră o antipatie pe care nu o tănuiește. Desprețuit și urât, el înapoiază dispreț pentru dispreț și ură pentru ură.

Asemenea resimte o bucurie perfidă când nevoia obligă pe unul din dușmanii săi să vină să-i ceară ca să-l servească. Un creștin are nevoie de el, un creștin îl solicită, și el poate atunci să-și verse mânia de care e umflată inima sa. Înainte de a împrumuta suma ce îi se cere, el reamintește în mod ironic insultele ce i-au fost adresate cu belșug. Când s'a putut lipsi de ajutorul său, l-a numit câine, l-a scuipat pe mantaua și pe barba lui de evreu, și l-a alungat cu lovituri de picior de pe Rialto.

Acuma se vine la el și îi se zice: „Shylock, vrei să ne împrumuți bani?“ — Ce trebuie să răspund eu? adaugă el cu o iritație crescândă. Trebuie să vă zic: Are un câine bani? e posibil ca un câine să poată împrumuta 3.000 de galbeni? sau mai curând trebuie să mă plec adânc, și, cu un ton servil cu o voce șoptindă și umilă, trebuie să vă zic: Frumosul meu senior, miercuri, m'ați scuipat în obraz; în cutare altă zi, m'ați alungat cu lovituri de picior; în cutare alta, m'ați numit câine: în schimbul atâtor politețe, vă voi împrumuta banii mei“ (The Merchant Of Venice act, 1 sc. 3).

Intre el și bogatul Antonio, care l-a insultat adesea în public, nu poate să fie chestiunea de un târg ordinar. Nu e vorbă pentru el ca să câștige câteva piese de aur, ci de a satisface o pică care mocnește de mult timp. Aceasta explică generozitatea aparentă cu care avansează suma ce îi se cere și condițiunea ciudată ce o înserează în contract, în schimbul dobânzilor.

Nu vrea să tragă nici un profit din împrumutul său. Numai dacă polița subscrisă nu e rambursată în ziua scadenței, el va avea dreptul la o livră de carne luată din corpul împrumutatului. El renunță astfel la orice beneficiu și riscă chiar trei mii de galbeni; dar va fi în deajuns plătit dacă poate face să sufere la rândul său un creștin. În fond el speră că Antonio nu va putea ține angajamentul său: el știe că corăbiile lui sunt împrăștiate pe mări, că unele pot fi întârziate, altele sfărâmate de furtună, în scurtul spațiu de două luni (trei-luni. Nota traducătorului) fixat pentru scadența înscrisului, și că, dacă nici una dintr'ânsele nu sosește, negustorul e pierdut. — Pentru întâia oară, dorește el cu ardore ca să nu-și recapete banii săi. Asemenea primește el cu o bucurie sălbatică noutatea ce se răspândește în Venetia, despre naufragiul corăbiei debitorului său. „Dumnezeu fie lăudat! strigă el când află că Antonio va da negreșit faliment. Dute zice el unuia din coreligionarii săi, procură-mi un portărel, reține-l cu cincisprezece zile înainte. Dacă nu-mi plătește, trebuie să am inima lui!“ (Merchant of Venice act. III, sc. I).

Ura lui Shylock contra creștinilor a crescut încă de la afacerea pe care a încheiat-o. El are o altă vătămare de răz-bunat. Fiica sa Jessica a fugit cu un tânăr gentilom din

Veneția, luând în fuga ei o casetă plină cu bijuterii și obiecte prețioase. Un creștin a răpit evreului copilul și aurul lui. Nou subiect de mânie pentru evreu, nou motiv pentru el de a trata fără milă pe creștinul pe care întâmplarea a făcut să cadă în mâinile lui. E remarcabil că scriitorii englezi, cari au zugrăvit pe Izraeliți au pus alătura de ei, ca pentru a îndulci mohorâta expresiune a fizionomiei lor, o grațioasă figură de copilă tânără. Barrabas de Marlowe, așa de crud și de viclean, e tatăl Aligail-ei care se face creștină din dragoste.

Voioasa Iessica înodă o intrigă de amor, pe când tatăl ei nutrește proiecte de răzbunare. Dacă trăsăturile evreilor sunt aspre și respingătoare, acelea ale evreiceii, din contra, ne atrag prin o expresiune amabilă de dulceață și de eleganță. Pare că ambii poeți exceptează femeile de la proscricțiunea care apasă asupra rasei lor și că le atribue frumusețea fizică, ca radiarea unui suflet frumos. Walter Scott, care a reluat această teză a înfrumusețat-o într'un mod deosebit în Ivanhoe. A făcut din Rebeca, fiica lui Isac de Iork idealul purității virginale, a devotamentului cătră datorie și a eroismului feminin.

Ceea ce admir mai cu seamă în caracterul lui Shylock, este imparțialitatea cu care e prezentat.

Shakespeare desigur nu voește să ni-l zugrăvească în culori seducătoare, dar se păzește bine să nu-l facă prea odios. In loc de a ne arăta ca Marlowe, spectacolul unei ferocități gratuite și rafinate, ne expune motivele care au putut împinge la cruzime pe un om pașnic ocupat de negustorie, care în alte timpuri și sub un regim mai blând n'ar fi fost barbar. Evreul e fără îndoială vinovat, când scoate cuțitul pentru a vărsa legalmente sângele lui Antonio. Dar nu trebuie uitat că a fost victima unor tratamente nedrepte și rușinoase, și că responsabilitatea purtării sale recade, în parte asupra acelor cari au nesocotit, în persoana lui, demnitatea omească. El are dreptate pe când revendică, contra asupritorilor săi, drepturile unei creaturi libere și raționabile. Nu s'a pledat niciodată mai bine cauza poporului său ca în pasagiul unde întreabă care este deosebirea ce există între un evreu și un creștin.

„El (Antonio) m'a umilit, zice el, m'a împiedecat să

câștig o jumătate milion mai mult, a râs de pierderile mele, și-a bătut joc de câștigurile mele, a desprețuit națiunea mea, a pus piedici operațiunilor mele, a răcit pe amicii mei, a încălzit pe dușmanii mei, și pentru care motiv? Pentru că sunt evreu. Un evreu n'are el ochi? un evreu n'are el mâini, organe, un corp, simțuri, afecțiuni, patimi? nu este el hrănit cu aceleași alimente, rănit cu aceleași arme, supus la aceleași boli, vindecat prin aceleași mijloace, încălzit de aceeași vară și răcit de aceeași iarnă ca un creștin? Dacă ne împungeți nu sângerăm? dacă ne gădilați nu râdem? dacă ne otrăviți nu murim? și dacă ne faceți rău să nu ne răzbunăm? dacă vă semănăm în tot restul, vă semănăm deasemenea în aceasta.

Când un evreu face un neajuns unui creștin, ce comandă acestuia umilința sa? Răzbunare. Dacă un creștin face rău unui evreu, care trebuie să fie pedeapsa lui, după exemplul creștinilor? Răzbunare. Răutatea pe care mă învățați o voi practica“.

(„The Merchant of Venice, act. III sc. I).

Nu e acolo un manifest direct contra intoleranței religioase de care Shakespeare vedea atâtea exemple în jurul lui? Acest limbajiu era îndrăzneț într'un timp în care acei ce se credeau în posesiunea adevărului făceau să se ardă, fără milă, pe adversarii lor. Poetul reclamă pe scenă egalitatea tuturor cultelor mult înainte ca ea să fi fost recunoscută prin lege.

El nu se teme nici într'o țară protestantă și sub un guvern fanatic, să zugrăvească catolicismul sub cele mai frumoase culori ale sale. Introduce în *Romeo și Julieta* și în *Multă supărare pentru nimica* călugări înțelepți, luminați, feriți de toate viciile care le atribuie superstiția populară, și, în loc de a-i expune ridicolului, cum ar fi voit puritanii, el îi indică venerațiunii publice. S'a zis că era catolic, nimic nu o probează. Dar cu siguranță, el era tolerant, și nu împărțea în chestiunile religioase nici una din prejudecățile secolului său și ale națiunii sale.

Se cunoaște desnodământul *Negustorului din Venetia*, pedepsirea lui Shylock care termină scena așa de bine condusă și așa de interesantă a judecății. Era drept într'adevăr,

că creditorul crunt fu pedepsit și că acela care n'a avut milă de o mare restriște, fu tratat la rândul său fără milă. Legea morală care domină toate concepțiunile dramaturgilor englezi o voia astfel. Dar în acelaș timp ce evreul primia o pedeapsă meritată, fanatismul creștinilor era înfierat în termeni preciși.

Aceasta este una din lecțiile care reeșă mai bine din piesă și pe care ar fi trebuit s'o aprobe mai mult spiritele filosofice ale secolului al XVI-lea.

Negustorul din Veneția a fost mult studiat în Germania, unde îl joacă des și unde este prilejul a numeroase comentarii. M. Ulrici și Gervinus au văzut amândoi într'ânsul dezvoltarea unei idei generale deosebite și unul și altul s'au înșelat din dragostea generalizării.

Ei căutau într'ânsul, cum o făcea adesea critica germană de la începutul acestui secol, nu studii de moravuri, care ar fi de competența poeziei dramatice, dar demonstrarea unuia din acele adevăruri profunde pe care o urmărește filozofia.

După M. Ulrici, Shakespeare, a vrut să dovedească că nimic nu e mai adevărat decât această veche axiomă: *Summum jus, summa injuria*. El face să reeasă această concluzie din două intrigi care se încrucișează în piesă. De o parte, Shylock, se sprijină pe dreptul strict, când reclamă o livră din carnea altuia și prin urmare viața lui. Ce s'ar fi întâmplat dacă contractul se executa literal? Evreul ar fi cumpărat cu o sumă de bani împruternicirea de a ucide legalmente un creștin.

Indeplinirea învoelei ar fi o nedreptate strigătoare. Face mai mult, în acest caz, de a viola legea decât de a o urma până la a fi nedrept. Un jurisconsult, mai puțin subtil de cât Porția, care nu s'ar ține decât în sensul literal al înscrisului semnat de negustor, l-ar lăsa să moară sub cuțitul creditorului său. Iată un prim exemplu al răului care îl poate face abuzul dreptății. De altă parte, soarta Porției a fost regulată dinainte prin testamentul bizar al tatălui ei.

Această tânără copilă bogată, frumoasă și inteligentă, nu e liberă să-și aleagă un soț, trebuie să se refere la hazard. Ca să asculte de voința părintească ea nu se va mărita decât

cu acela care ar fi ghicit enigma dată. Fie el urât, prost și bătrân, se va mărita cu el, pe când va respinge un tânăr frumos, spiritual și brav, din orice privință demn de a fi iubit, dacă acesta nu rezolvă problema care este propusă pretendenților. Soarta o favorizează. E Bassanio, pe care ea îl iubește în taină, care biruește pe adversarii săi, dar Bassanio putea să nu izbutească, și Porția s'ar fi măritat atunci contra voinței ei. Acesta e al doilea exemplu al inconvenientelor care le poate pricinui observarea riguroasă a slovei în detrimentul spiritului.

Astfel totul conlucrează, în *Negustorul din Veneția*, ca să demonstreze adevărul axiomei: *Summum jus summa injuria*. M. Ulrici ar da bucuros piesei ca epigraf discursul, pe care Porția, deghizată în judecător, îl adresează lui Shylock, și unde ea îi amintește că în justiția riguroasă nimeni nu poate conta pe izbăvirea sa. Poetul a voit să dovedească după părerea lui, că nu dreptul strict, dar bunăvoința mutuală a oamenilor face să trăiască societatea. Dacă fiecare cere cu rigurozitate ceea ce îi se cuvine, ca evreul, și dacă nimeni nu face concesiune, nu e posibilă pace între cetățeni. Aceasta e starea de războiu substituită stării sociale. (Ulrici, *Shakespeare dramatische Kunst*).

Aceste reflecțiuni sunt ingenioase, dar sunt de acelea care se fac pe urmă, când o operă e terminată. Ele nu pot veni decât în mintea unui critic. Un poet nu s'ar gândi la aceasta. Dacă Shakespeare ar fi considerat subiectul din acest punct de vedere, ar fi făcut opera unui juriconsult și nu aceea unui scriitor dramatic. Ar fi găsit acolo textul unei dizertațiuni unde se compară idei abstracte, dar nu acel al unei comedii unde se mișcă personajii vii și unde se dezvoltă o intrigă plină de interes. Gervinus cade în aceleași excese de raționament ca M. Ulrici. El îl combate; dar, în loc de a arăta că principalul neajuns al predecesorului său este de a căuta într'o comedie demonstrarea regulată a unui adevăr filosofic, el face ca și el, și se mărginește a trage din *Negustorul din Veneția* o nouă idee generală care n'a fost văzută încă de nimenea și de care el face cinste lui Shakespeare. El crede că poetul și-a propus să studieze raporturile oamenilor cu bogăția, să arate după ce punct de vedere fiecare o consideră, după temperamentul său și situația

sa în lume și că el a urmărit acest studiu prin toate peripeciile operei sale și prin toate nuanțele caracterelor. Astfel banul e dumnezeul lui Shylock; Bassanio are nevoie de el și se servește spre a-și satisface cheltuelile sale risipitoare; Portia nu ține la el de cât spre a îmbogăți pe cel ce îl iubește; Antonio îl desprețuește și îl sacrifică amicitiei. Nu se găsește până la personagiile secundare care să nu se grupeze împrejurul acestei idei. Prietenii lui Antonio, așa plini de râvnă lângă el când era bogat, se îndepărtează de el, când e sărac. Solanio și Salarino, văzându-l trist, își închipue că se teme pentru corăbiile sale și nu pricep că poate să aibă alt motiv de neliniște decât grija averii sale. Astfel gândește vulgul, pe când omul serios vede lucrurile mai sus. Iessica, fiica evreului, cheltuiește nebunește aurul pe care tatăl ei l-a strâns prin camătă. Slugile chiar iau parte contra bogatului avar, în favoarea sărmanului risipitor. Lancelot părăsește serviciul lui Shylock, care are milioane, ca să treacă în acel al lui Bassanio, care n'are decât datorii.

La urma urmei, Shakespeare a voit să facă, zice Gerwinus, un rechizitoriu contra banilor, idolul acestei lumi și momeala proștilor. El a arătat că nu trebuie să fi înșelat de aparență, și că îndărătul pretinsei fericiri ce se atribue bogățiilor, se ascund adesea cele mai triste mizerii ale naturii omenești. Shylock nu trage nici un profit din marea sa avere. În mijlocul comorilor sale, se gândește că e disprețuit de creștini, și această idee înveninează existența sa.

Inima lui devenită nesimțitoare prin camătă, nu găsește nicio o consolare chiar în afecțiunile familiei sale. El n'are decât o fiică de care însă nu s'a făcut deloc iubit. E părăsit de ea și el face așa puțin caz de plăcerile dragostei părintești că regretă mai puțin pe copila sa decât bijuteriile pe care le-a luat.

Ne oprim aici și trecem la analizarea acestei critici scoasă dintr'o operă care a fost premiată de Academia Franceză:

Shakespeare ses oeuvres et ses critiques par A. Mézières de l'Académie française, professeur de littérature étrangère à la faculté de lettres de Paris. Ouvrage couronné par l'Académie française. Troisième édition, page 164—174.

CAPITOLUL II

ANALIZAREA CRITICEI LUI MÉZIERES

I

Definiția comediei

După cum vedem, Mézierès trece piesa „Negustorul din Venetia” între comedii, astfel cum e privită în genere, spune că e cea mai bună din comediiile dramaturgului englez și că „în aceasta trebuie studiat mai mult ca aiurea geniul comic al scriitorului, căci scolo a zugrăvit admirabil caracterele”. Având în vedere că Shylock e personajul cel mai principal din piesă, ceea ce face ca aceasta în loc de „The Merchant Of Venice” cum e intitulată în original să fie adesea reprezentată sub denumirea Shylock, după cum am văzut și la noi, atât în filmul dela cinematograful cât și la teatru, și de oarece însuș Mézierès zice că:

„Ceea ce face principalul interes al piesei e negreșit portretul evreului Shylock” urmează că în acest portret trebuie să căutăm mai mult ca în celelalte „manifestarea geniului comic al autorului”.

Înainte însă de a analiza dacă Shylock e un caracter comic, să căutăm a ne lămuri mai întâiu ce este o comedie și care este menirea ei.

Pentru aceasta nu ne putem mulțumi numai cu definiția laconică din Larousse: „Piesă de teatru unde se pune în acțiune într'un mod hazliu, caractere, obiceiuri, sau fapte din viața comună”, ci trebuie s'o complectăm și prin explicațiile altor autorități în această materie.

Molière, în prefața comediei sale „Le Tartuffe”, zice; „Comedia nu este alt ceva decât un poem ingenios, care prin lecțiuni plăcute corectează defectele oamenilor”. Dacă întrebuințez comedia e de a corecta viciile oamenilor... și nimic nu ne îndreaptă mai bine cea mai mare parte a oamenilor decât zugrăvirea defectelor lor...

E o mare lovitură pentru vicii de a le expune la râsul lumii.

Se rabdă cu ușurință dojenile; dar nu se suferă zeflemeaua.

Se consimte de a fi rău; dar nu se voește de loc de a fi ridicol.

În „Intâia Jalbă“ prezentată regelui întru apărarea acestei comedii zice:

„Sire, Datoria comediei fiind de a corecta oamenii, desfătându-i, am crezut că în funcția în care mă aflu (Șef al trupei regelui. Nota noastră) n'avem nimic de făcut mai bine decât de a ataca prin zugrăveli ridicole vițiile secolului meu“.

Lessing în Hamburgische Dramaturgie (Neunundzwanzigstes Stueck) zice: „Comedia vrea să corecteze prin răs, însă nu taman prin bătaie de joc; nu tocmai acele degenerări de care face să se râdă, mai puțin numai și singur pe acei, la cari se găsesc aceste degenerări ridicole. Adevărata ei utilitate generală se află în râsul însuș în exercitarea aptitudinei noastre să percepem ridicolul, să-l observăm ușor și repede sub toate îmbrobodirile patimei și ale modei, în toate amestecăturile cu însușiri și mai rele sau cu bune, chiar în sbârciturile seriozității solemne.“

Admitem că, Avarul lui Molière n'a corectat niciodată pe un avar, Jucătorul lui Regnard niciodată pe un jucător; Așijderea, că râsul nu poate îndrepta de loc acești neghiobi. Cu atât mai rău pentru ei dar nu pentru comedie. Ei îi ajunge, dacă nu poate vindeca boli desperate să întărească pe acei sănătoși în sănătatea lor. Și celui darnic e avarul instructiv; și acelui ce nu joacă de loc, e jucătorul o învățătură; prostiile, care nu le au ei le au alții, cu cari trebuie să trăiască; e folositor, să cunoști pe acei cu cari poți veni în coliziune; folositor să te păzești de toate impresiunile exemplului. Un prezervativ e deasemenea un medicament prețios, și întreaga morală n'are nici unul mai puternic mai eficace ca ridicolul“.

H. Taine vorbind de comedii engleze, zice că spre a înțelege acest teatru trebuie să-l compare cu acel al lui Molière în comedii cărui: „La fie care pas, claritatea crește, impresiunea se aprofundează, vițiul ese în relief; ridicolul se îngrămădește până ce, sub aceste solicitațiuni potrivite și combinate, râsul se pornește și izbucnește zgomotos. Și acest răs nu este o simplă convulsione de voieșie fizică; o judecată l-a provocat. Scriitorul este un filozof care ne face să

atingem într'un exemplu particular un adevăr universal". Mai departe zice:

Nici unul din acei cari au voit să ne arate pe om nu ne-a condus prin o cale mai dreaptă și mai comodă cătră un portret mai bine luminat și mai mult asemănător.

Adaog: cătră un portret mai plăcut, și acesta e marele talent comic; el consistă să șteargă odiosul, și băgați de seamă că în lume odiosul mișună. Indată ce voiți să-l zugrăviți în realitate, ca filosof, întâlniți vițiul, strâmbătatea și pretutindenea indignarea. Desfătarea pierde din cauza mâniei și a moralei. (Histoire de la littérature anglaise 111, 101, 102).

II

Cum trebuie să fie caracterele principale ale comediei.

După ce am văzut ce este o comedie și ce menire are ea, să vedem cum trebuie să fie caracterele principale ale unei comedii.

Diderot, citat de Lessing, zice: Genul comic are specii și cel tragic are indivizi. Voesc să mă explic.

Eroul unei tragedii e cutare și cutare om, e Regulus sau Brutus sau Cato, și altmintererea nici un altul. Cel mai principal personaj al unei comedii din contra trebuie să reprezinte un număr mare de oameni.

Dee-ii-se din întâmplare așa o fisionomie dinstinctivă, ca să-i semene numai un singur individ, atuncia comedia ar păși înapoi iărăși la copilăria ei.

Terențiu îmi pare că ar fi căzut odată în această eroare.

Heavtontimorumenos e un tată care se mâhnește de deciziunea violentă, la care a adus pe fiul său, prin severitate excesivă și care se pedepsește acuma singur din această cauză în aceea că se îmbracă și se hrănește mizerabil, fugă de orice relațiune socială, concediază slugile sale și cultivă câmpul cu mâinele proprii. Cel mai mare oraș abia într'un secol întreg ar avea de înfățișat un exemplu al unei mâhniri așa de ciudate.

Criticul englez Hurd, comentatorul Artei poetice a lui Horațiu, citat de asemenea de Lessing, zice:

„The same genius in the two dramas is observable in their draught of *characters*. Comedy makes all its characters *general*: Tragedy, *particular*“. Acelaș spirit se observă în

ambele drame (Comedia și Tragedia) în zugrăvirea lor a caracterelor. Comedia face toate caracterele ei general: tragedia, particular.

Mai departe zice:

„De oare ce scena comică are scopul de a zugrăvi caractere, cred, acest scop poate să fie atins în cea mai mare perfecțiune, dacă face aceste caractere așa de generale pe cât e posibil. Căci în vreme ce în acest mod persoana reprezentată în piesă se face oarecum reprezentantul tuturor caracterelor ale acestei specii, desfătarea noastră poate să găsească în adevărul reprezentației atâta alimentare pe cât e numai posibil. Nu trebuie însă atunci să se întindă această generalitate până la concepțiunea noastră despre acțiunile posibile ale caracterului, privite în abstract, ci numai până la manifestarea reală a forțelor sale, așa cum sunt justificate de experiență și pot să aibă loc în viața comună“.

Molière în *La Critique de l'Ecole des Femmes* scène VII, după ce ne arată prin gura Doriante-i de ce o tragedie e mai ușor de compus decât o comedie, în care trebuie să intri în ridicolul oamenilor și să redai într'un mod plăcut pe scenă defectele tuturor, ne spune următoarele în ceea ce privește caracterele ambelor genuri:

Când făuriți eroi, faceți ceea ce voiți. Aceștia sunt portrete luate după bunul plac, în care nu se caută de loc asemănarea: și n'aveți decât să urmăriți trăsăturile unei imaginațiuni care își ia avânt și care adesea lasă adevărul ca să apuce minunăția. Dar dacă făuriți oamenii, trebuie zugrăvit după natură.

Se cere ca aceste portrete să semene și n'ați făcut nimica, dacă nu faceți ca să se recunoască în ele oamenii secolului vostru“.

Vasăzică întâiu: Comedia este o piesă de teatru în care se atacă prin zugrăveli ridicole viciile oamenilor, pe care expunându-le la râsul lumii are menirea de a-i corecta desfătându-i.

Și chiar dacă nu poate îndrepta pe cei atinși de aceste vicii, servește însă de preservativ celor neatinși de ele, adică „să întărească pe acei sănătoși în sănătatea lor“ și să-i facă să se păzească de toate impresiunile exemplului“, astfel după cum spartanii spre a prezerva pe copiii lor de viciul beției

își îmbătau sclavii ca să li dea un exemplu în ce stare de degradare poate aduce pe om excesul băuturilor spirtoase.

Al doilea: Un caracter comic al unei comedii trebuie să fie general.

III

Considerentele pentru care „Negustorul din Venetia” nu poate fi clasat între comedii. În „Negustorul din Venetia” răzbunarea lui Shylock domină toată piesa. Aceasta e principalul interes al ei.

Frica de deznodământul tragic ne înfioară și ne ține atenția încordată. Mărimea și violența acestei patimi nu ne face de loc să râdem și..... nu râdem nici când în urma sentinței Porției evreul e împiedecat de a se răzbuna. Răsuflăm ușurați și mulțumiți că nu s'a vărsat sânge de om, nu putem însă râde și cu atât mai puțin să ne batem joc de patima răzbunării, care după cum am arătat, e înerentă nu numai oamenilor ci și chiar animalelor, care nu s'a putut, nu se poate și nu se va putea desrădăcina niciodată și nici măcar atenua, nici cu preceptele religiilor, nici cu pedepsele codului penal, (cu închisoarea și nici chiar cu pedeapsa la moarte) cu atât mai puțin cu ridicularizarea ei prin comedii. Vedem și citim doară zilnic că se comit vărsări de sânge din răzbunare, și închisorile sunt pline de nenorociți cari au răpus vieți de oameni din gelozie, din iubire înșelată, din pricina unei moșteniri, a vreunui petec de pământ, din cauza cinstei vătămate și din multe nenumărate alte cauze.

Criticul Geoffroy zice: Comedia, făcând ca viciile să se pedepsească unele prin altele, reprezintă justiția lumii, astfel cum este ea, justiție care se exercită și se împlinește cu ajutorul pasiunilor omenești care se combat și se distrug rând pe rând. E această justiție care le exprimă de asemenea proverbele, care nu sunt decât comedia rezumată în maxime, când zic: La părinte avar fiu risipitor.

Când pasiunile sunt mari și puternice, această justiție e teribilă și dă naștere tragediei; când pasiunile sunt mai mici și mai meschine, această justiție e glumeață și veselă; ea dă naștere atunci ridicolului, comediei“.

Nu depinde însă numai de mărimea și de puterea la

care a ajuns vițiul în om, cum zice Geoffroy, dar depinde și de caracterul cum și de temperamentul omului posedat de acel vițiu. Dacă chiar o patimă mare și puternică stăpânește un caracter slab, acesta poate fi foarte bine ridicolizat într'o comedie, care ne va face să râdem de acțiunile lui caraghioase și de pățaniile lui, ori cât de plâns ar fi el în fond. Când însă o patimă mare a pus stăpânire pe un caracter puternic, violența cu care izbucnește și acțiunea nimicitoare la care te aștepți, cu frică și cu compătimire pentru cel în primejdie de moarte, atuncia ea dă naștere tragediei.

Spre a ilustra cu un exemplu cele arătate mai sus, vom lua patima geloziei, una din cele mai puternice care roade așa de mult inima și liniștea omului și face atâtea victime.

Această pasiune stăpânește inima lui George Dandin ca și pe aceea a lui Othello. Din cauza caracterului său indecis și slab, George Dandin când află că femeia sa Angelica corespundează cu un ibovnic, se plânge de necredința ei socrilor săi, și chiar în urma rendes-vous-ului Angelicăi cu amantul ei Clitandre cu care a petrecut toată noaptea până spre ziuă în afară de casa lor de locuință, tot ce face e că nu voește să-i dea drumul în casă până vor veni socrii săi d-na și d-l de Sotenvill, ca să constate flagrantul delict. În urma stratagemii însă a femeiei sale, care simulează că s'a omorât, îl face pe Dandin ca să vină afară la dansa și introducându-se ea în casă, îl închide pe el afară și când vin socrii, ea are nerușinarea să-l acuze pe soțul ei de beție și de dezordine, și se vede nevoit să ceară încă el în genunchi iertare femeii sale adultere. De vanitatea acestui țaran că a luat o femeie de un rang superior lui și de slăbiciunea lui de caracter se râde. Și se râde numai de situațiile ridicole în care se află și nici decum de patima geloziei. Rămas singur, după ce a fost umilit de toți și nevăzând nici un remediu în disperarea lui nu găsește altă soluție decât:

„Dacă cineva, ca r'ine, s'a însurat cu o femeie rea, cea mai bună hotărâre ce o poate lua, e să meargă să se arunce în apă cu capul întâiu“.

Din această cauză piesa „George Dandin“ e comedie și George Dandin, personajul ei cel mai principal, e un caracter comic.

Un caracter puternic însă ca Othello nu poate proceda

și nu poate gândi astfel. Lui nu îi va trece prin gând că trebuie să se omoare el, ci crezându-și cinstea pătată nu va șovăi o clipă ca să pedepsească pe vinovați cu moartea. În inima și în creierul lui patima geloziei bubue ca tunetul, urlă ca furtuna, desrădăcinează orice sentiment de milă, de dragoste, de omenie, îi stinge lumina minții și-l transformă în fiară.

Cu iuțea fulgerului îi trăsnește în minte hotărârea teribilă: „Răzbunare“. „Cassio să moară“, („De ar fi fiecare fir de păr al său o viață, înverșunarea mea le-ar nimici pe toate“), și Desdemona va muri și ea de însăși mâna lui. Înainte de a se rătăci și întuneca, mintea lui are licăriri puternice de rațiune:

Nu vrea să-i verse sângele, nu vrea să-i sgârâie pielea, dar, „trebuie să moară“. Dacă stinge lumina lumânării și îi pare rău, poate să-i restituie la loc lumina cea dintâi.

„Dacă însă lumina ta e stînsă,
Tu cea mai frumoasă imagină a maestrei natura,
Unde ar fi flacăra lui Prometeu, care
Să ți-o redeștepte din nou? Dacă rup trandafirul tău,
Nu pot niciodată să-i reînnoiesc creșterea lui vie,
El trebuie, trebuie să putrezească“.

După ce o sărută de trei ori, Desdemona se trezește din somn, îi spune că nu se simte cu nimic vinovată, se roagă s'o lase în viață până mâine, sau numai o jumătate de oră, sau măcar până va spune o rugăciune. Totul e în zadar. Omul devenit bestie răufăcătoare, scrâșnește din dinți, își mușcă buza superioară, rotește ochii sătbatec și-și sfâșie victima. S'a răzbunat. Din aceste motive piesa Othello e tragedie și Othello e un caracter tragic.

După cum însă piesa Othello din cauza violenței patimii geloziei și a caracterului puternic al lui Othello e tragedie și ar rămâne tragedie chiar dacă maurul ar fi fost împiedecat de a zugruma pe Desdemona, și îi s'ar fi dat vreo pedeapsă, tot astfel piesa *Negustorul din Veneția* din cauza patimei extraordinar de violentă de răzbunare și a caracterului puternic al lui Shylock e tragedie, cu toate că fiind împiedecat de a omorî pe Antonio, deznodământul, din cauza pedepsei excesiv de aspră ce s'a dat lui Shylock, nu e tragic decât pentru evreu.

E tragedie întocmai după cum și piesa *Timon din Atena* e tragedie, cu toate că desnodământul nu e tragic decât numai pentru Timon și toată tragedia se petrece numai în inima lui, tot astfel după cum ea se petrece numai în inima lui Shylock,

Acelora care ar putea obiecta că *Negustorul din Veneția* nu se poate numi tragedie fiindcă n'are un sfârșit tragic, le vom răspunde că însuși Corneille în baza principiului că o tragedie nu trebuie să aibă neapărat un desnodământ nefericit, numește piesa sa „Cidul“ tragedie, cu toate că are un desnodământ fericit.

Lessing *Hamburgische Dramaturgie* zice: Corneille numi în urmă piesa sa tragedie îndată ce s'a desbărat de prejudecata că o tragedie trebuie să aibă neapărat o catastrofă nenorocită“.

Și în „Cidul“ răzburarea este mobilul care pune în mișcare toată piesa. Contele Gormas râvnind la onoarea de a fi numit guvernator al principelui de Castilia și văzând că regele a numit în această demnitate pe Don Diego, de necaz în urma unei altercații, dădù acestuia o palmă. Don Diego scoate sabia, dar fiind bătrân și slab, e ușor desarmat de conte. În neputința lui de a se răzbuna, acest bătrân ar fi trebuit să suporte și el „ridicând din umeri“ nu numai această insultă dar probabil și altele. Acesta însă a avut un apărător mai puternic decât îngâmfatul agresor, a avut un fiu viteaz pe Rodrig „Cidul“, care cu toate că iubește pe Chimene, fiica contelui Gormas și cu toată silința regelui de a-i împăca, provoacă și-l omoară pe Gormas.

Prima răzburare: Moarte de om pentru o palmă dată unui bătrân.

Fiica contelui Gormas la rândul ei, deși iubește și ea pe Cidul, se prezintă repetat înaintea regelui și imploră răzburare pentru moartea tatălui ei. Regele îi acordă cu părere de rău cererea ca să-și aleagă ca șampion un cavaler care să se lupte cu Rodrig, cu condițiunea însă ca să ia de soț pe învingător. Și ea alege pe Don Sanco.

A doua răzburare: dorința de a pedepsi cu moartea pe cel ce a omorât pe tatăl ei.

În urma intervenției regelui duelul n'are loc, însă Don Sanco duce Chimenei sabia lui Rodrig. Ea crezând că acesta l-a omorât, dorința ei de răzburare potolindu-se ca toate dorin-

țele îndeplinite, îl insultă grav pe presupusul omorător al iubitelui ei. Regele îi arată însă în urmă că Rodrig nu e mort, că el însuși a trimis sabia acestuia cu Don Sanco, și prezentându-se Cidul, iubirea învinge.

Singura această din urmă pasiune, dragostea, instinctivă și înăscută în orice ființă, fiind cea mai puternică din toate pasiunile omenești, a putut potoli după mult sbucium și suferință dorința de răzbunare a Chimenei, care a consimțit a se căsători cu Rodrig după ce se va fi întors ca învingător din războiul contra maurilor.

Și la Cidul s'au găsit oameni, cari au râs când bătrânul Don Diego a fost lovit de contele Gormas.

Iată ce scrie Lessing despre faptul brutal al lovirei și despre acei ce râd când se lovește un om bătrân.

„Și întreb pe ori-cine, care a văzut reprezentându-se pe „Cidul“ sau care l-a citit numai cu oarecare atențiune, dacă nu l-a apucat fiori, când palavragiul Gormas s'a încumetat să lovească pe bătrânul Diego. Dacă n'a simțit cea mai senzibilă compătimire pentru acesta și cea mai mare indignare contra aceluia. Dacă s'a râs vre-o dată la această palmă, a fost desigur vre-unul dela galerie, care era prea familiarizat cu palmele și ar fi meritat chiar acum una dela vecinul său. — (Hamburgische Dramaturgie).

IV

2. Shylock nu este un caracter general, deci nu este comic, ci este un caracter particular tragic.

Acum să vedem dacă Shylock este un caracter comic, dacă defectele lui sau măcar situațiunile în care se află pus, îl fac ridicol și dacă caracterul lui e general sau particular.

Shakespeare din calcul, după cum voiu demonstra la urmă a intitulat piesa: „Negustorul din Veneția“ în loc de a intitula „Shylock“, acesta din urmă fiind în realitate cel mai principal și cel mai puternic caracter în jurul căruia se învârteste toată acțiunea principală, interesantă și emoționantă. Antonio, negustorul din Veneția, nu este decât un tip foarte comun, pe care nu-l distinge nici o trăsătură mai delicată, mai nobilă, și e pus numai ca antagonistul lui Shylock pe care prigonindu-l, urma să fie expus răzbunării acestuia.

J. Boltes

Antonio este un negustor bogat, care suferă de melancolie, urăște pe evrei pentru că sunt evrei și urăște pe Shylock numai fiindcă e și el evreu. Din această cauză împrumută câteodată bani fără dobândă ca la trebuință să nu împrumute de la Shylock, sau să-l silească pe evreu ca să ia dobânzi mai mici.

Își atrage ura nemărginită a evreului nu numai fiindcă ca creștin urăște „poporul lui sfânt“ și deci și pe el, dar fiindcă îl persecută și-l urmărește în special pe el cu o dușmănie sălbatică, îl păgubește enorm materialicește, îl insultă, îl scuipă pe haină și pe barbă și-l lovește ca pe un câine în fața negustoriei, absolut fără nici o pricină.

Lessing întreabă dacă cel ce vede pe scenă sau care citește că contele Gormas s'a încumetat să lovească pe un om bătrân nu e cuprins de cea mai mare indignare contra celui ce a lovit și de cea mai sensibilă compătimire pentru cel lovit, care cel puțin dacă a lovit, a făcut-o dintr'un motiv, ținându-l vinovat că a ocupat o demnitate râvnită foarte mult de el, cum trebuie să fie privite toate maltratarile și prigonirile cu care Antonio îl copleșește neconținut pe acest bătrân absolut fără nici un alt motiv decât numai pentru că acesta e evreu?

Pe când ura lui Antonio este lașă, josnică, înjosoare pentru el ca și pentru toți acei ce urăsc pe alți oameni numai fiindcă sunt de altă confesiune, neam sau rasă, fără nici un alt motiv, ura lui Shylock este peste măsură de motivată, și numai scos din fire și înebunit îndrăznește să braveze negustoria, pe senatori, pe judecători, pe dogele însuși și pe toți creștinii în mijlocul cărora trăia și cari intervin zadarnic la el pentru Antonio.

Așa o ură grozavă poate să se încuibeză numai în sufletul unui caracter puternic, să fiarbă în clocote și să nu slăbească până nu-și va vedea dușmanul nimicit, chiar de ar fi el însuși zdrobit.

Prietenia lui Antonio pentru Bassanio nu este nici ea așa de remarcabilă sau deosebită cum o privesc unii critici, ci este o amiciție cu totul comună. Antonio n'are pentru Bassanio o prietenie rară, excepțională, de exemplu ca aceea legendară dintre Oreste și Pylade în care acest din urmă voia să-și sacrifice viața spre a salva pe a celui dintâi.

Nici chezașia lui Antonio nu este ca aceea a lui Damon pentru Phintias așa de frumos cântată de Schiller în admirabila

sa poesie „Die Buergschaft“ (Chezășia) în care Phintias fiind condamnat la moarte de Denys cel Tânăr, regele Syracusei, cere să i se îngăduie trei zile să meargă acasă să-și mărite sora și să-și reguleze treburile. Prietenul său Damon a intrat în închisoare în locul lui ca chezaș, consimțind să moară în locul celui condamnat în caz că nu se întoarce fix la expirarea concediului acordat.

Când bogatul Antonio a primit să semneze înscrisul evreului ca garant pentru risipitorul și sărăcitul său prieten de petreceri, Bassanio, spre a-l ajuta să vâneze o soție cu o zestre bogată, care să-l scape de sărăcie, a fost foarte sigur că nu este expus la nici un rizic, n'a avut nici o îndoială că nu va putea plăti banii cu mult înainte de scadență, căci la scrupulele lui Bassanio răspunde:

„Ei, nu te teme de nimica! Nu voi lipsi de a plăti la termen. — În două luni, cu o lună înainte de scadența înscrisului, îmi intră sigur de zece ori valoarea acestuia și în urmă iarăși îi spune:

„Vino numai! Aici nu poate fi nici o îndoială.

Mult înainte de timp, corăbiile mele se întorc“

[(Act 1. sc. 3).

N'a făcut deci decât ceea ce de obicei un prieten sau orice negustor face pentru un prieten sau pentru alt negustor, din prietenie sau din simplă complezență, când garantează sau girează pentru o sumă oarecare de bani. Aceasta se vede foarte des și în ziua de astăzi în viața de toate zilele și între oameni de rând. — Antonio însă mai e și lipsit de demnitate și e laș — Umblă după evreul Shylock rugându-l să-l ierte, fiindu-i frică de moarte, cu toate că știe că „e un noroc pentru un om bogat care a sărăcit, să moară“, pe când evreul Shylock nu se teme de ea și refuză categoric grația de a-i se dăruia viața, dacă îi se confiscă averea.

Spre a vedea dacă Shylock este un caracter comic să vedem dacă îl putem compara cu vreunul din caracterele comice ale celor mai serioase comedii din capo d'operile lui Molière: cu Tartuffe din „L'Imposteur ou Le Tartuffe“, sau cu Alceste din „Le Misanthrope“. Cel dintâiu e un scelerat sinistru și caraghios, și cel din urmă din contra un om onorabil, care însă prin modul lui cinstit de a concepe felul de

a fi al oamenilor îi urăște și se pune din această cauză în pozițiuni ridicole, care îl vatămă exclusiv numai pe el.

Oricine cunoaște aceste piese va conceda că nu se poate compara cu nici unul din aceste personaje. Tartuffe pe lângă că e un răufăcător abject, e și caraghios, și de când își face apariția pe scenă e astfel ridicolizat că tot ce zice te desfătează și te face să râzi de el. Căci nimic nu e mai ridicol decât un mincinos, un necinstit, un fățarnic, un imoral etc., când, fiind prevenit de defectele lor, vezi că-și pun masca adevărului, a cinstei, a cucerniciei, a moralității etc., spre a înșela bunacredința a oamenilor. Caracterul cinic și totodată comic al acestuia ni-l face cu atât mai ridicol cu cât autorul ne previne de defectele lui în cele dintâi două acte, înainte de a apare el pe scenă.

Am pus toată arta și toate îngrijirile ce mi-a fost posibil pentru a distinge bine personagiul hipocritului de acela al adevăratului evlavios, zice Molière, în prefața comediei sale „Le Tartuffe“.

„El nu ține un singur moment auditoriul în balanță; îl cunoști mai întâi după semnele ce îi dau: și de la început până la sfârșit, nu zice un cuvânt, nu face o faptă, care să nu arate spectatorilor caracterul unui om rău, și să nu facă să strălucească acela al adevăratului om de bine ce îi opun“.

Tartuffe sărac lipit pământului, aproape gol și desculț sub masca cucerniciei se insinuează astfel la Orgon, un om cinstit însă foarte bigot, încât acesta îl primește în casa lui, îl hrănește și-l îmbracă, vrea să-i dea în căsătorie pe fiica sa Mariana, contra voinței ei, și îi prescrie pe numele lui prin un act de donațiune toată averea împreună cu casa sa de locuință. Drept recunoștință și răsplată caută să-i alunge pe fiul din casă, să-i necinstească femeia și prins în flagrant delict de seducere, când vrea s'o îmbrățișeze pe Elmira, nu se mulțumește numai cu intenția ca să-l ruineze despuindu-l de toată averea lui, voind să-i ia și casa de locuință, zicând lui Orgon ca să iasă el din casă, căci e a lui:

„C'est à vous de sortir, vous qui parlez en maître
La maison m'appartient je le ferais connaître“.

(Act IV Sc. 7) și trimete chiar un portărel ca în puterea actului de donație să-l dea afară, dar merge cu ticăloșia

aşa departe că-l mai denunţă şi ca trădător, predând o casetă cu nişte hârtii compromiţătoare ale unui amic al lui Orgon, anume Argus, spre a-l vârfi şi în puşcărie. Are cinismul să vină el singur cu ofiţerul de gardiști ca să-l aresteze.

Sosind tocmai când vrea să iasă, îl opreşte şi îi zice:

„Nu alerga așa iute:

Nu vei merge prea departe spre a-ți găsi culcuș,
[căci

Din partea prințului te arestează“ (Act. V Sc. 7).

E caraghios de cum apare pe scenă. Indată ce zărește pe Dorina, strigă tare la servitorul lui, care a rămas în casă, ca să-i strângă cămașa de păr de capră (cu care se căznește) și disciplina, adică biciul făcut de frânghiute cu care se biciuește, că el se duce să împărțească pomana prizonerilor.

Îți provoacă râsul când scoate batista și o întinde Dorinei zicându-i:

„Ah! Dumnezeuul meu! te rog

Inainte de a vorbi, ia această batistă.

Dorina. Cum!

Tartuffe. Acoperă-ți acest sân ce n'ar trebui să-l
[văd. (Act. III Sc. 2).

Și râzi și mai mult când imediat în scena următoare strânge mâna Elmirei așa de tare că o face să țipe:

„Uf! mă strângeți prea tare“

Tartuffe: E din excez de zel și pune mâna pe
[genunchii Elmirei

Elmira. Ce caută mâna d-tale acolo?

Tartuffe. Pipăi haina d-tale: stofa e moale
și în urmă când îi spune:

„Sânul meu nu închide o inimă care ar fi de piatră“

Râzi de asemenea la scenele seducțiunii, care culminează când Orgon ascuns sub masă, ese și se pune în dosul Elmirei și când Tartuffe cu brațele deschise se repede s'o îmbrățișeze, ea se dă la o parte și Tartuffe dă de Orgon, bărbatul ei.

Tartuffe e drept că e un caracter puternic, însă pervers și un caracter comic în toată puterea cuvântului.

Să trecem la analizarea celui de al doilea caracter, acel

din piesa *Misanthropul*, la *Alceste*, care e deasemenea comic. Acesta este un om cinstit, sincer și de bună credință, însă fiind morăcănos, iute, posac și foarte stângaci, se pune în pozițiuni ridicole care fac să se râdă de el, cu toate că în fond, ca și celelalte personaje comice din comediile lui Molière, este mai de grabă de compătimit.

H. Taine, vorbind de pățaniile personajilor comice din comediile lui Molière, zice: În toate acestea sunt dureri, și încă foarte mari, la mai mulți oameni le vine mai curând să plângă decât să râdă de ele. Arnolphe, Dandin, Harpagon, sunt mult mai aproape de personaje tragice, și, când îi privești în lume, nu la teatru, nu ești dispus la batjocoră ci la compătimitire“.

Asemenea în *Misanthropul*, spectacolul unui om lealmente sincer, profund amoretat, a cărui virtute sfârșește prin a-l copleși de caraghioslîcuri (ridicules) și să-l alunge din lume, nu e aceasta trist de văzut? (H. Taine op. cit. tome III, 102).

Francheta brutală a lui *Alceste* îl face ridicol, ceea ce prietenul său Philinte îi spune verde:

„Și de oare ce francheta are pentru domniata atâta
[momeală

Iți voi spune sincer că această boală,
Reprezintă comedia, pretutindenea unde mergi;
Și că o așa mare mânie contra obiceiurilor timpului
Te face ridicol pe lângă mulți oameni“ (Le Mi-
[santhrope, Ac. I Sc. 1).

Are un proces de douăzeci mii franci pe care-l pierde fiindcă refuză să stăruiască pentru obținerea dreptății lui.

Iși atrage ura lui Oronte, căruia între altele îi spune că sonetul lui e detestabil și că e bun de aruncat la cabinet.

În fine spre a nu ne întinde prea mult, vom spune că se face din cale afară de ridicol când pretinde de la Céli-mène, o fată tânără de douăzeci de ani și cochetă, căreia îi plăcea să trăiască în societate și să petreacă, ca să fugă de lume și de toți oamenii, să-l urmeze într'o pustietate unde să trăiască cu el, izolați. Și deoarece ea nu poate primi această cerere caraghioasă, răspunzându-i

„Eu să renunț la lume înainte de a îmbătrâni,
Și să merg să mă îngrop în pustietatea d-tale?

Singurătatea înspăimântă o inimă de douăzeci
de ani“.

(Le Misanthrope. Act. V, Sc. 8).

El cu toate că o iubește foarte mult îi spune că de-oarece refuză să-l urmeze în deșertul lui, o urâște și că nu o mai vrea; iar el va merge să caute undeva un loc îndepărtat de pe suprafața pământului unde să trăiască izolat.

Alceste e un caracter puternic și cu toate că e cinstit, drept și sincer, dar de oarece pe lângă calități bune are defecte care-l fac ridicol, e un caracter comic.

„Pățaniile lui, zice Taine, nu vor fi martirul justiției, ci neplăcerile unui caracter morocănos“ (Op. cit. III, 104)

Charles Louandre zice: Misanthropul, este privit de Europa, după justa observație a lui Voltaire, ca capul de operă al adevăratului comic.

Din cele arătate se vede că nu se poate compara pe Shylock cu nici unul din personagiile comice chiar din cele mai serioase ale marelui dramaturg francez, astfel că el nu este și nu poate fi un caracter comic.

V

Shylock nu este prezentat de autor nici ca cămătar și nici ca avar și nu poate fi comparat cu nici unul din aceste tipuri ale altor scriitori geniali făuritori de caractere.

De oarece Mezières spune despre Shylock că are asprimea și nesimțirea cămătarului și reproduce din critica lui Gervinus părerea acestuia că „banul e Dumnezeuul lui Shylock“, că acesta e un „avar bogat“ adică ca și mulți alți critici, n'a putut scrie fără să-l gratifice pe evreu cu numirile de cămătar și avar, ba să mai afirme că:

Banul e Dumnezeuul lui, cu toate că aceste nu rezultă din piesa lui Shakespeare; de oarece acești critici nu vor să țină seamă că un om, care cu toate că e împrumutător de bani cu dobândă, pentru a se putea răzbuna pe un dușman, riscă trei mii de galbeni și în ziua judecății cu toate că fiica sa când a fugit îi a mai luat o avere considerabilă, refuză nouă mii de galbeni în schimbul celor trei mii, nu poate fi numit avar, căci el nu se închină banului care e „Dumnezeul

lui“, ci jertfește banul răzbunării, ceea ce nici un cămătar și nici un avar nu o face. Credem util să mai comparăm caracterul lui Shylock cu al lui Harpagon din „Avarul“ de Molière și cu Grandet din „Eugenie Grandet“ a lui Balzac, în care roman, George Brandes zice că autorul se ia la întrecere cu „Avarul“ lui Molière.

În aceste piese autorii au scos magistral în relief viciile unor oameni cari sunt într'adevăr cămătari și avari nesimțitori, la cari banul e mai presus de orice pe lume și ține locul femeiei, copiilor, rudelor, prietenilor și care e cu adevărat Dumnezeuul lor.

Din „Avarul“ lui Molière nu vom releva scenele caraghioase cari îl ridicolizează pe Harpagon și face ca să se radă așa de des de el, dar vom schița pe scurt defectele lui de avar și cămătar:

Harpagon, foarte bogat, are doi copii pe Cleante și pe Elise, câți-va servitori și o trăsură cu cai. Fiul ca să se poată îmbrăca mai bine și să poată ajuta pe Mariana pe care o iubește, e silit, să se împrumute de la cămătari.

Tatăl său văzându-l bine îmbrăcat îi reproșează de ce cheltuește atâta și „ca să mergi astfel îmbrăcat cu siguranță că trebuie să mă furi“, Cleante răspunzându-i că nu-l fură ci câștigă la joc, îl dojenește de ce cheltuiește banii câștigați pe perucă și pe panglici și nu îi dă mai bine pe dobândă, și îi face chiar socoteala cât îi ar aduce pe an această sumă.

Caii mor literalmente de foame și nu mai sunt în stare nu numai să tragă trăsura, dar nici să se miște singuri. Maître Jacques, care e bucătar și vizitiu, îi zice:

„Caii d-tale, domnule? pe credința mea, nu sunt de loc în stare să umble,... îi faci să ție niște posturi așa de riguroase, că nu mai sunt decât niște idei, niște fantome, niște chipuri de cai... cum ai vrea să tragă o trăsură dacă nu se pot trage pe dânșii siguri? (Act. III sc. 5) Ii mai enumără în această scenă o mulțime de păcate; că nu dă de mâncare oamenilor, că frustează pe servitori de leafa lor, că fură noaptea ovăzul dela proprii săi cai etc.

Două fapte mai ales îi au înstrăinat cu desăvârșire dragostea și chiar respectul copiilor: Pe unica sa fiică Elise, care iubește și e iubită de tânărul Valeriu, vrea să o dea în căsătorie, contra voinței ei, unui bătrân Anslem, fiindcă vrea

să o ia fără zestre; iar prin mijlocirea unui misit al său numit Simon, consimte să împrumute fiului său Cleante, fără ca cei interesați să știe cine e împrumutătorul și cine e cel ce vrea să împrumute, cincisprezece mii de livre cu condițiunea:

Să-i plătească douăzeci și cinci la sută dobândă, în loc de cincisprezece mii să-i numere numai douăsprezece mii livre, iar pentru restul de trei mii livre să primească un pat, șase scaune, o masă mare de lemn de nuc, o lăută, un crocodil umplut cu fân și alte vechituri fără valoare, ceea ce face ca Valeriu să fie furios pe cămătarul criminal. Când Cleante vine la cămătar și vede că e însuș tatăl său, ori ce respect față de acesta dispăre. În această scenă admirabilă în care la dojenile tatălui fiul răspunde îndrăzneț aruncându-i în față purtările lui nedemne, autorul evidențiază și biciuește viciile lui Harpagon; avariția și cămătăria, și pe când ne face pe noi să râdem de ele, îl pedepsește, făcând să sufere cumplit, pe cel stăpânit de ele.

Maître Simon, arătând pe Cleante lui Harpagon, îi zice: „Domnul este persoana care vrea să împrumute cele cincisprezece mii de livre de care v'am vorbit.

Harpagon. Cum, nemernicule! Tu ești care te dedai la aceste extremități păcătoase?

Cleante. Cum, tată! Dumneata ești care te dedai la aceste rușinoase fapte. (Act. II sc. 2).

Harpagon. Tu ești care vrei să te ruinezi prin astfel de împrumuturi condamnabile?

Cleante. D-ta ești care cauți să te îmbogățești prin cămătă așa de criminală?

Harpagon. Mai îndrăznești, după aceasta, să mai vii în fața mea?

Cleante. Indrăznești după aceasta să te mai înfățișezi ochilor lumii?

Harpagon. Nu-ți e rușine, spune, să ajungi la astfel de desfrânare, să te precipiți în cheltuieli înspăimântătoare, și să faci o risipă rușinoasă de averea pe care părinții tăi, ți-au strâns cu atâtea sudori?

Cleante. Nu-ți e rușine să desonorezi starea d-tale prin negustoriile ce le faci, să sacrifici strălucire și reputație dorinței nesățioase de a îngrămădi scud peste scud (écu), și

să întreci, în ce privește dobânda, cele mai infame subtilități ce le-au inventat vreodată cei mai celebri cămătari?

Harpagon. Pleacă dinaintea ochilor mei, ticălosule, pleacă dinaintea ochilor mei!

Cleante. Cine este mai criminal, după părerea d-tale, acela care cumpără un ban de care are trebuință, sau mai degrabă acel care fură un ban, cu care nu are ce face (Act. II sc. 3).

În scena următoare La Flèche vorbind cu Frosina despre Harpagon, între altele, privitoare la avariția lui, zice și el cu alte cuvinte cecece a zis și Valeriu:

„Intr'un cuvânt el iubește banii mai mult decât reputația lui, decât cinste și virtute, și vederea unui care cere, îi produce spazme; e ca și cum l-ai lovi într'un loc mortal, îi ai străpungé inima și îi ai smulge măruntaele“ (Act. II. sc. 6). La sfârșitul actului al IV-lea descoperind că i s'a furat cassetta cu cele zece mii de scuzi ce a îngropat-o în grădină, îl vedem că vine cu capul gol pe scenă țipând: tâlhar, asasin, etc. și termină monologul lui: „Voiesc să fac să se spânzure toată lumea; și dacă nu regăsesc banii mei, mă voi spânzura eu însumi pe urmă“.

Fiica sa Elise se aruncă la picioarele lui și intervine în favoarea lui Valeriu, învinovățit că ar fi furat el cassetta cu bani, și îi zice că el a scăpat-o de înneccare și că îi dărește lui viața ei. Harpagon răspunde:

„Aceasta nu e nimica; și ar fi fost mult mai bine pentru mine dacă te-ar fi lăsat să te înnecci decât să faci ce a făcut“ (Act. V sc. 5). După ce Anselm recunoaște în Mariana și Valeriu pe copiii săi, și Cleante îi spune lui Harpagon că îi înapoiază cassetta cu toți banii, dacă îi permite să se însoare cu Mariana, acesta răspunde lui Anselm care îl roagă și el ca să consimtă la căsătoria lui Valeriu cu Elise și a lui Cleante cu Mariana:

„N'am nici un ban de dat zestre copiilor mei!“

Anselm spunându-i să fie liniștit că el are pentru dânșii, merge cu sgârccenia așa departe că mai cere ca Anselm să se oblige nu numai să facă el toate cheltuielile celor două căsătorii, dar să-i mai facă și lui o haină.

Criticul Geoffroy vorbind de „Avarul“ lui Molière zice: „Avarul nu știe nimic ce se petrece în sânul familiei sale;

nimic de ceace fac copiii săi; nu cunoaște decât socoteala banilor săi; e singurul lucru care îl mișcă și-l interesează, e singurul obiect al muncii sale, banul îi ține loc de copii, rude și prieteni, iată morala ce rezultă din admirabila comedie a lui Molière, și dacă e un tablou capabil să facă să se urască și să se disprețuiască avariția, e acela“.

În *Eugenie Grandet*, tatăl Grandet, maestru dogar din orașul Saumur e un tip cât se poate de puternic, deasemenea cămătar și avar, și cu toate că e infinit mai bogat decât Harpagon îl întrece cu mult pe acesta în avariție și în lipsa de simț omenesc nu numai pentru rudele lui de aproape dar chiar pentru femeia și unica lui copilă Eugenie, care sunt adevărate martire din cauza tiraniei, răutății și sgârceniei lui extraordinare. În afacerile lui cămătărești se servea de două persoane influente din orașul său.

„Una, zice Balzac, era d-l Cruchot, notar însărcinat cu plasamente uzurare ale d-lui Grandet, cealaltă d-l des Grassins, cel mai bogat bancher din Saumur, la beneficiile căruia vierul participa după conveniența sa și în taină“.

Financiarmente vorbind, zice Balzac mai departe, d-l Grandet ține de tigrul și de boia, știa să se culce să se ghemuiască, să privească prada sa timp îndelungat, să sară pe ea, după aceea deschidea botul pungii sale, înghiția într'însa o cantitate de bani și se culca liniștit ca un șarpe care digeră, nesimțitor, rece, metodic...

N'a simțit fiecare în Saumur sfâșierea ghiarelor sale de oțel? Aceștia măitre Cruchot a procurat banii necesari la cumpărarea unui domeniu, dar cu unsprezece la sută, aceluia d-l de Grassins scontase polițe, dar cu o prelevare înspăimântătoare de dobânzi“.

Avea o singură servitoare, Nanon, pe care o „exploata feudalicește“ și care făcea totul, făcea bucate, făcea leșiile, mergea să spele rufele la Loire, le readucea pe umerii săi, se scula când se lumina de zi, se culca târziu, făcea mâncare la toți culegătorii viilor în timpul recoltelor, torcea cânepă, îngrijia și mulgea vaca, în fiecare sâmbătă trebuia să facă și pâinea pentru toată săptămâna, pentru casă, etc.

„Pe femeia sa a redus-o la un ilotism complect, care împreună cu unica sa fiică Eugenie își petrecea timpul în lucru constant și întrebuițând așa de conștiincios zilele lor

la această adevărată muncă de servitoare, că dacă Eugenie vroia să brodeze un guleraș pentru mama ei era forțată să ia câteva ore din somnul ei, înșelând pe tatăl ei, ca să aibă lumină. Căci avarul arhimilionar distribuia în fiecare dimineață cu mâna sa lumina, pâinea și celelalte alimente necesare consumațiunii zilnice, care toate bine înțelese erau ținute încuiate de el“.

Numai de la 1 Noembrie se făcea foc într'o odaie și numai până la sfârșitul lui Martie, ori cât de rece să fi fost în lunile Aprilie și Octombrie.

Fratele său din Paris văzându-se aproape de faliment trimete la el pe fiul său Carol cu o scrisoare în care îi arată starea sa deplorabilă care-l face să-și pună capăt zilelor ca să nu supraviețuiască rușinei, și-l imploră ca să-l ajute pe unicul și nenorocitul său fiu, care nu știe de nimica și să-i servească de tată. După ce a citit scrisoarea îl trimete la culcare și îi zice: Vei scuza pe niște veri cari nu au niciodată un ban. Impozitele ne înghit tot..... Când vei ieși în oraș să nu te ei după ce vei auzi că oamenii mă țin de bogat. Eu nu am un ban și lucréz la vârsta mea ca un tânăr. Vei vedea poate în curând cât costă un scud cât trebuie ca să asuzi ca să-l capeți. Deși era frig nu lăsă ca servitoarea să facă foc în odaia nepotului său și nu dădu la cafea mai multe decât obișnuitele 6 bucăți de zahăr: două pentru femeia lui, două pentru Eugenie și două pentru Carol. El însă se privează și bea cafeaua amară. Cât privește pe Nanon, ea nu primea niciodată vre-o bucată de zahăr. Deoarece lăsa ca nepotul să stea în întuneric, Eugenie rugă pe Nanon să cumpere fără știrea tatălui său o lumânare și puțină cafea, ca să facă cafeaua vărului ei mai tare, cum e deprins el la Paris.

După ce s'a pus masa, la care Eugenie a pregătit puțin zahăr, cumpărat de Nanon, două ouă dăruite de arendaș la cererea Nanonei și niște pere sustrase din cele numărate de tatăl ei, tremura din toate mădularele gândindu-se numai la privirile ce îi ar arunca tatăl ei, dacă ar intra în acest moment. Se uita adesea la pendulă ca să calculeze dacă vărul său ar putea dejuna înainte de întoarcerea tatălui ei.

Nanon întrebă pe Grandet dacă din cauza nepotului n'ar trebui să facă de două ori sau măcar odată pe săptămână

vre-o fiertură de carne, el răspunde că da; iar la întrebarea ei dacă să se ducă la căsăpie răspunde:

De loc, ne vei face bulion de pasăre..... Voiu zice lui Cornoiler ca să-mi ucidă niște ciori. Din acest vânat se face cel mai bun bulion de pe pământ.

— E adevărat, domnule, că acestea mănâncă morții?

— Ești proastă Nanon, mănâncă ca toată lumea ceiace găesc. Nepotul său Carol vroind să plece, strânge inelele, butonii, lanțul de aur, etc. și roagă pe unchiul său să-i indice un om cinstit care să-i le cumpere. Le ia Grandet și pleacă cu ele să le prețuiască. Se întoarce în urmă și îi zice că fac nouă sute optzeci și nouă franci și șaptezeci și cinci centime și deoarece i-a socotit bijuteriile ca aur brut, așa că se mai poate câștiga pentru fasonul lor, îi va plăti drumul la India și îi va da în loc de nouă sute optzeci și nouă franci și șaptezeci și cinci centime, suma de una mie cinci sute franci, pe care o va împrumuta dela Cruchot, căci el n'are nici o lescae chioară. Aceasta o face spre a-i evita lui grija de a le vinde.

Astfel acest om putred de bogat în loc să ajute pe nepotul său nenorocit și sărac îl mai fură nedându-i nici pe jumătate cât valorau în realitate ultimele rămășițe ale averii lui.

Grandet avea obiceiul de a da în fiecare an Eugeniei câte o piesă de aur de ziua ei, cu condiția ca să nu cheltuiască nici un ban din ele, și la fiecare zi întâi a anului nou îi număra banii dacă nu cumva lipsește vre-o piesă. Eugenie dădu vărului ei înainte de plecare ca împrumut piesele ei de aur. „Mama ei întrebând-o îngrozită dacă a dat tot aurul, ce are să spună tatălui ei de anul nou, ochii ei deveniră fișși și aceste două femei rămaseră într'o spaimă mortală.

Venind ziua fatală, la răspunsul Eugeniei că nu mai are acele câte-va mii de franci, Grandet începu să strige astfel: „că tremurau dușumelele“ și sări la Eugenie să-i spuce a făcut cu banii. D-nei Grandet, slabă și bolnavă, îi se face rău, Eugenie și Nanon o iau subsuoară și o sue cu mare greutate în odaia ei, căci din treaptă în treaptă leșina. Tatăl Grandet strigă:

„Eugenie, când mama ta va fi culcată să vii jos“.

Venind în odaia lui o certă și o blestemă cu o voce

care mergea crescând de făcea să răsunе casa și îi ordonă să intre în camera ei. „Vei rămâne acolo până ce-ți voi permite să eși. Nanon îți va aduce pâine și apă. M'ai înțeles, pleacă!”, „Presupunând că s'a suit la mama ei, urcă scările și apăru în odaia d-nei Grandet în momentul când ea dezmiertând părul fiicei sale îi spunea:

— Consolează-te sărmanul meu copil, tatăl tău se va liniști.

— Ea nu mai are tată, zice butnarul. Ei bine nu ești în camera d-tale. Haide la închisoare, la închisoare domnișoară.

— Vrei să mă privezi de fiica mea domnule? zise d-na Grandet cu un obraz înroșit de friguri.

— Dacă vrei să o păstrezi ia-o, deșertați-mi, casa amândouă. Tunet unde e aurul, ce s'a făcut cu aurul? Eugenie intră în camera ei pe care Grandet o încuiă. După două luni de reclusiune tot orașul află că D-ra Grandet era închisă din ordinul tatălui ei în odaia ei unde trăia numai cu pâine și cu apă și fără foc și că nu putea îngriji de mama ei bolnavă decât când tatăl ei lipsea de acasă. Intreg orașul îl puse așa zicând în afară de lege, își aminti de trădările lui, de asprimele lui și-l excomunică. Când trecea, fiecare și-l arăta șoptind!

La cele mai mișcătoare, cele mai duioase și mai evlavioase rugăminți ale femeiei sale răspundea:

„Ești cam palidă azi sărmana mea femeie.”

Nu era emoționat de lacrimile pe care răspunsurile lui vagi făcea să curgă dealungul obrazului alb al femeiei sale. Astfel că din cauza unei sumi de câteva mii de franci, asprimea și nesimțirea cămătarului se manifestau în toată ferocitatea și urâciunea lor.

D-na Grandet văzându-se din ce în ce mai slabă și mai bolnavă rugă pe Cruchot, care îi promise, că el va împăca pe Eugenie cu tatăl ei.

Numai după ce notarul îi arată că d-na Grandet, după cum o vede de bolnavă, nu mai are decât vre-o lună de trăit, și că după moartea ei fiică-sa o moștenește, astfel că va trebui să-i predea o mare parte din averea lui; se vor face lichidări, inventare, vânzări, împărțeli, astfel că trebuie să se pună bine cu femeia muribundă și cu fiica sa. Pentru a nu lăsa să intre nimica din averea sa în mâna fiicei sale cât timp trăia el, se hotărâ să se plece înaintea ei. Se sue deci

la femeia lui și îi spune că fiind ziua căsătoriei lor, poate să petreacă ziua cu fiică-sa, lăsând-o să înțeleagă că va erta pe Eugenie.

Cu cât avea mai mult cu atât avariția lui creștea, și „vederea aurului, posesiunea aurului, a devenit monomania sa“.

În momentul când intră din nou la femeia sa, Eugenie adusese și pusese pe patul mamei sale un necesar frumos, lăsat ei de vărul ei și priveau amândouă portretul mamei lui Carol. După privirile pe care bărbatul ei o aruncă asupra aurului d-na Grandet se sperie și strigă.

„Dumnezeule meu, aibi milă de noi.“

Iar Grandet sări asupra necesarului cum se aruncă un tigru asupra unui copil adormit. Ce-i asta strigă el, luând necesarul și mergând cu el la fereastră. „Mult aur, asta cântărește două libre“. Ah! Oh! Carol ți-a dat aceasta pentru frumoasele tale piese! Ei! de ce nu mi-ai spus-o? E o afacere bună copilă. Tu ești fiica mea, te recunosc“. Pune necesarul pe un scaun și apucă un cuțit ca să desfacă aurul. Eugenie tremurând din tot corpul, voind să puie mâna pe cufăraș ca să nu-l strice, o respinse așa de tare că căzu pe patul mamei sale. Zadarnic se aruncă copila în genunchi implorându-l să nu se atingă de toaletă care nu este nici a lui și nici a ei, ci aparține unei rude nenorocite care îi a încredințat-o și trebuie să-i o înapoieze intactă. Zadarnic intervine mama strigând, Ertare.... domnule, domnule mă asasinezi! Numai după ce Eugenie se înarmă cu un cuțit amenințându-l dacă se atinge de aurul necesarului se omoară: Ai îmbolnăvit de moarte deja pe mama, vei ucide încă pe fiica d-tale; după ce d-na Grandet leșină și Nanon strigă și ea că copila se va omori, și că d-na moare, se hotărește să-și lase prada. Aruncă cufărul pe pat strigând tare: Ține, fiica mea, să nu ne certăm pentru un cufăr, ia-l deci.

La vârsta de optzeci și doi de ani fu atins de paralizie. Facultățile mintale începură a-i slăbi, însă avariția se susținea din instinct. În fiecare dimineață trebuia să-l pună între vatra odăiei sale și ușa cabinetului său plin cu aur. Rămânea acolo nemișcat, dar privea pe rând cu neliniște pe acei ce veneau să-l vadă, și ușa dublată cu fier. Când veniră zilele de agonie voia să stea așezat la colțul focului din odaia sa, înaintea ușei cabinetului său. Când putea să deschidă

ochii, unde s'a refugiat toată voința sa, el îi întorcea îndată către ușa cabinetului unde zăceau comorile sale, zicând fiicei sale: Sunt acolo? sunt acolo? cu o voce care denota un fel de frică panică.“ Bagă de seamă la aur, pune aur înaintea mea. Eugenie îi întindea pe o masă ludovici de aur și el rămânea ceasuri întregi cu ochii atașați pe ludovici.

— „Aceasta mă reîncălzește! zicea el câte odată lăsând să apară pe obrazul său o expresie de fericire cerească. Înainte de a-și da ultima suflare chemă pe Eugenie pe care n'o vedea. Să aibe grijă de tot, îi spunea el. Imi vei da socoteală acolo, dovedind prin acest din urmă cuvânt, zice Balzac, că creștinismul trebuie să fie religia avarilor. Insfârșit moare lăsând o avere de aproape nouăsprezece milioane de franci. Pe lângă Harpagon din Avarul lui Molière și tatăl Grandet din Eugenie Grandet a lui Balzac să mai amintim de un tip de cămătar și de avar, anume Fufidius din satira a doua a cărții întâia a lui Horațiu, despre care ni se spune că împrumută cu cinci la sută dobândă pe lună și face să i se plătească înainte. Cu cât cineva are mai mare nevoie de bani cu atât pretinde să-i se dea o dobândă mai mare. Cunoaște numele tuturor tinerilor din case bune, care intrând acum în lume au a se plânge de severitatea părinților lor. Cu toate că are venituri foarte mari trăește mizerabil. astfel că el însuși e cel mai cumplit dușman al său“.

Aceștia sunt tipuri de cămătari și avari și nicidecum Shylock. Scriitorii mari ca Horațiu, Molière, Balzac și nu numai puțin Shakespeare în zugrăvirea caracterelor scot în relief perzistent și în diverse trăsături, vițiile sau defectele tipice ale personagiilor lor, astfel că se manifestă realmente și cu atâta claritate că sunt văzute de toată lumea, fără ca cineva să fie nevoit a le scoate prin presupuneri și deducțiuni din „abstract“.

Credem a fi demonstrat îndeajuns prin exemplele ce le-am dat și prin comparațiunile ce le-am făcut că Shylock nu este un caracter comic. Situațiunile în care se află pus, nu sunt caraghioase, și nici defectele, din care, afară de dorința de a se răzbuna pe dușmanul său, nu este vizibil absolut nici unul în piesă decât numai pentru acei ce le scot prin deducțiune, din depozitul prejudecăților acumulate timp de două mii de ani contra evreilor, nu-l fac pe evreu ridicol.

Osebit de aceste considerațiuni trebuie luat în seamă că Shylock nu este un caracter general ci un caracter particular, deci este un caracter tragic, și după cum este *un Regulus*, adică *un roman*, care eliberat de cartaginezi ca să meargă la Roma să mijlocească pace în favoarea lor, sfătuește din contră pe romani să nu încheie pace, și spre a-și respecta cuvântul dat dușmanului, se întoarce la Cartagina și moare în chinuri grozave; după cum este *un Brutus* adică *un roman* care judecă și condamnă la moarte pe proprii săi fii și e într'atăta de nesimțitor că prezidează ca magistrat și execuțiunea lor; după cum este *un Wilhelm Tell* adică *un sviterian* care refuză să se închine la pălăria pusă în vârful unei prăjini în piața publică, și se răzbună de persecuțiunile suferite, ucizând cu o săgeată trasă din arcul său pe judele-governator Gessler; tot astfel este *un Shylock*, adică *un evreu* din numărul considerabil de evrei persecutați, prizoniți și umiliți, care cu toate că e evlavios, cu frica lui Dumnezeu în inimă și cu Sfânta Scriptură în gură, merge de se închină lui Iehova în sinagogă, jură pe sfânta Sâmbătă și jură până și pe toiagul lui Iacov, care îi e sfânt și poporul său e sfânt și, cu toate că se îndeletnicește cu împrumutul de bani pe dobândă, jertfește nouă mii de galbeni, zice că este *un evreu* care pentru a se răzbuna stăruie cu atâta îndârjire ca să-i se dea împrumutarea legală ca să taie o bucată de carne din trupul unui om, când știe foarte bine și e știut de toată lumea că vărsarea sângelui unui om este cel mai mare păcat la evrei, și la urmă deși bătrân, spre a nu îi se luă averea, primește cu ușurință fără nici o obiecțiune măcar, ca să-și lepede credința strămoșească și să se facă creștin.

Ceea ce spune Diderot despre tatăl din Terențiu se poate spune și despre Shylock că: „cel mai mare oraș ar putea deabia într'un secol întreg să ne înfățișeze exemplul unui astfel de evreu, care să îndrăsnească fie chiar legalmente să voiască și să stăruie cu înverșunare ca să verse sângele unui creștin de vază într'un oraș mare creștin și în văzul capului statului și al concetățenilor săi creștini, mai cu seamă în Veneția unde închiziția introdusă încă din secolul al XIII-lea făcea atâtea ravagii printre evrei, și toată lumea creștină chiar și dogele se temea de urgia ei.

CAPITOLUL III

PREJUDECATA LUI MÉZIERES

I

Nelogica lui Mézières

Mézières zice că Shakespeare nu împărtășia în chestiunile religioase nici una din prejudecățile secolului său și ale națiunii sale, ceea ce nu se poate spune și de d-sa. În critica sa vedem că în ce privește pe evrei, printre păreri logice și juste, ne arată concepțiunea sa despre acțiunile și defectele „posibile“ ale caracterului analizat de d-sa, nu după cum se manifestă real în piesă, ci după cum le vede în imaginația prejudecății sale, din care cauză devine nelogic și se contrazice, astfel că, cetindu-l cu puțină atenție, poți constata cu ușurință cât de greșită e concepțiunea sa și cât de nedreaptă și de părtinitoare e pe alocurea judecata sa.

Cu toate că nu vede în piesă nici o manifestare ostilă față de vreun creștin sau vreo dorință cât de mică de a face vreun rău unui creștin, se silește să ne facă să credem că Shylock vroia să taie o bucată de carne din trupul lui Antonio, mai mult din cauză că acesta era creștin.

„E o pică cumplită contra creștinilor, cari l-au umilit adesea și dorința de a se răzbuna pe ei“, zice Mézières. Afară de Antonio, unde se vede oare în piesă vreo pică cumplită și dorința de a-și răzbuna pe vreun alt creștin?

Mai departe zice: „Asemenea resimte o bucurie perfidă când necesitatea obligă pe unul din dușmanii săi să vină să-i ceară un serviciu. Un creștin are nevoie de el, un creștin îl solicită, și el poate atunci să-și verse mânia de care e umplută inima sa.

Când Bassanio cere lui Shylock împrumutul de bani cu garanția lui Antonio, Mézières vede ceea ce de altfel nimeni altul n'a putut și nu poate vedea: o bucurie perfidă resimțită de Shylock, și o vede în închipuirea sa așa de mare că accentuează repetând de două ori: „un creștin are nevoie de el! Un creștin îl solicită“. El știe doar că orice evreu se bucură grozav când un creștin îi cere un împrumut. A împrumuta

pe un creștin când are nevoie și îl solicită, constituie o bucurie și tot odată și o răzbunare pentru evrei după concepția acestui critic.

Dar după ce apasă asupra părerei că la evrei ar prima ura contra creștinilor fiindcă urăsc și ei pe evrei, ne arată el singur că ura lui Shylock nu se manifestă numai fiindcă Antonio e creștin, cum nu s'a manifestat contra creștinului Bassanio, care are nevoie și solicită doară pentru el împrumutul și nici decum pentru Antonio, și după cum am spus nu s'a manifestat nici contra vreunui alt creștin.

„Înainte de a împrumuta suma ce îi se cere, el amintește în mod ironic insultele ce i-au fost adresate în belșug. Când s'a putut lipsi de ajutorul său, l-a numit câine, l-a scuipat pe mantaua și pe barba lui de evreu și l-a alungat cu lovituri de picior de pe Rialto. Acuma se vine la el și îi se zice: Shylock, vrei să ne împrumuți bani?“ urmează cu reproducerea întregului pasaj din piesă, după care mai zice:

„Între el și bogatul Antonio, care l-a insultat adesea în public, nu poate fi chestiune de un târg ordinar. Nu e vorba pentru el ca să câștige câteva piese de aur, ci de a satisface o pică, care mocnește de mult timp“.

După ce justifică ura lui Shylock și spune singur că dorința de a se răzbuna mocnește de mult timp în inima lui din cauză că Antonio l-a maltratat și l-a insultat adesea în public, și nici decum din cauză că acest din urmă creștin, se întoarce iar la concepția lui greșită și zice între altele: „El renunță astfel la orice beneficiu și riscă chiar trei mii de galbeni, dar va fi îndeajuns plătit dacă poate face să sufere la rândul său un creștin. E curios cum un critic ca Mézières să creadă și să insiste asupra unei astfel de păreri că Shylock riscă trei mii de galbeni și dacă îi va pierde va fi suficient plătit prin aceea că va putea să facă la rândul său să sufere nu dușmanul său de moarte, ci un creștin. Ce e mai nostim e că tot d-sa ne spune că „admiră imparțialitatea cu care Shakespeare prezintă pe Shylock“: În loc de a arăta, ca Marlowe, spectacolul unei ferocități gratuite și rafinate, el ne expune motivele cari ar putea să împingă la cruzime pe un om pașnic ocupat de comerț“. Totuși trece motivele lui Shakespeare pe planul al doilea pe când după d-sa cel mai principal motiv al evreului e ura contra creștinilor în general,

în tocmai ca la Barrabas în „Evreul din Malta“ de Marlowe.

Mézières mai spune: „Ura lui Shylock contra creștinilor a mai crescut încă dela târgul pe care l-a încheiat. El are o altă vătămare de răzbunat. Fiica sa Iessica a fugit cu un tânăr gentilmon din Veneția, luând în fuga ei o casetă plină cu bijuterii și cu obiecte prețioase. Un creștin a răpit evreului copilul și aurul lui. Nou subiect de mânie pentru evreu, nou motiv pentru el de a trata fără milă pe creștinul pe care întâmplarea a făcut să cadă în mâinile lui“.

Și această concluzie fiind bazată pe premise eronate nu poate fi decât eronată.

În realitate ura lui Shylock n'a crescut contra creștinilor în general, căci în piesă nu se vede nici un indiciu de aceasta și n'a urât mai mult pe Antonio din pricină că cel ce îi a furat copilul și aurul lui era și el creștin ca și Antonio, ci din alt motiv, care l-am arătat în partea a doua: Shylock știa că Bassanio, Graziano, Solanio, Salarino și Lorenzo erau prietenii bogatului Antonio, care le dădea mese și petreceri și îi ajuta la nevoie. La plecare Bassanio luă cu el pe Graziano și Shylock a crezut că a luat și pe Iessica cu Lorenzo, căci făcu pe dogele să vie el însuș în port să cerceteze. Vaporul fiind deja plecat, cu toate că Antonio asigură pe dogele că fugarii nu erau întrânsul, și se raportă că au fost văzuți plecând într'o gondolă pe mare, evreul era totuși convins că toți prietenii era vinovați de răpirea fiicei și averei sale. Era convins că a fost invitat cu premeditare la Bassanio, unde erau invitați și așteptați Graziano, Salarino, Solanio și Lorenzo, „Suntem așteptați spune Lorenzo prietenilor săi, la serbarea lui Bassanio“. (Act. II Sc. 5) ca în timp ce va fi el la cină să îi se răpească fiica sa. El era sigur că toți au cunoscut intenția lui Lorenzo și că Antonio a patronat această răpire. Era deci fatal că neputând face nimica autorului material al nenorocirii lui, pe care Tubal nu l-a putut prinde, să se răzbune pe acela pe care îl credea autorul moral, care i-a căzut în mână, și pe care îl putea bănuși că pe lângă necazurile ce i-a pricinuit până acuma, a căutat să-i dea și lovitura aceasta.

Solanio întâlnindu-se cu Salarino, după ce acesta i-a povestit cum s'a manifestat durerea, disperarea și nebunia lui Shylock, îi zice:

„Numai nu cumva Antonio să nu întârzie ziua altfel ar plăti el pentru aceasta“. (Act. II, Sc. 7).

Solanio n'a judecat că dacă un creștin e vinovat de un fapt, și nu poate fi pedepsit el, trebuie să plătească și să fie pedepsit în locul celui vinovat un alt creștin nevinovat, numai fiindcă e de aceeași confesiune cu el, ci a tras o concluzie logică că Antonio va plăti pentru Lorenzo pentru că e prietenul și protejatul său fiind crezut de evreu ca autor moral, deci deopotrivă de vinovat cu autorul material. Din următoarele cuvinte ale lui Shylock rezultă clar că ținea pe toți prietenii inițiați de mai înainte:

În actul III Sc. 1 când Shylock se întâlnește cu Solanio și Salarino întâia oară după fuga fiicei sale, și Solanio îl întreabă: „Cum merge Shylock, ce se aude printre negustori? în loc de răspuns le reproșează:“ „Voi ați știut, nimeni n'a știut mai bine, nimeni mai bine ca voi de fuga fiicei mele“.

La iscodirea lui Salarino, în caz că Antonio nu va plăti la termen, dacă îi va tăia bucata de carne din trupul lui, Shylock, după ce pronunță acel celebru rechizitoriu care justifică răzbunarea lui și prin care previne prin prietenii lui cu cincisprezece zile înainte pe dușmanul său, că dacă nu va plăti la scadență, va fi rău de el, vine în acest timp un servitor și le spune:

„Nobili domni. Antonio, stăpânul meu e acasă și dorește să vă vorbească“.

Shylock vede deci și acuma că Antonio invită la el pe prietenii ce îi au mai rămas în Venetia, cari au știut de mai înainte așa de bine de fuga fiicei sale, ca să se sfătuească și acum cu dânșii.

Așa dar evreul Shylock nu căuta să se răzbune într'un mod așa de groaznic pe creștinul Antonio, ci pe prigonitorul său și autorul tuturor nenorocirilor sale. El a urmărit numai pe dușmanul său care era răufăcător și vinovat față de el și numai pe acesta a vrut să-l facă să sufere la rândul său. El nu s'a pătat, ca, din cauza că acest vrăjmaș al său era creștin, să facă rău altor creștini nevinovați, Barrabas al lui Marlowe, numai fiindcă erau și ei creștini.

II

Două măsuri în aprecierea purtării fetelor evreice și creștine.

Mézières ne mai zice:

„Dacă trăsăturile evreilor sunt aspre și respingătoare, acelea ale evreiceii din contra, ne atrag prin expresiunea amabilă de dulceață și de eleganță. Pare că ambii poeții (Marlowe și Shakespeare) exceptează femeile dela proscricțiunea care apasă asupra rasei lor și că le atribue frumusețea fizică ca radierea unui suflet frumos“. Ca să ne arate în ce constă frumusețea sufletului la evreicele din piesele acestor doi poeți, nu spune altceva decât: Barrabas de Marlowe, așa de crud și de viclean e tatăl Abigailei, care se face creștină din dragoste, și voioasa Iessica, înoadă o intrigă de amor pe când tatăl ei nutrește proiecte de răzbunare. Vasăzică fiindcă Abigaïl se face creștină din dragoste și voioasa Iessica înoadă o intrigă de amor din dragoste, Mézières, care nu găsește la aceste fete nici o calitate de lăudat, nu numai că nu rostește nici un cuvânt de desaprobară a purtării lor, dar mai trage o concluzie greșită că autorii pieselor „Evreul din Malta“ și „Negustorul din Veneția“ au vrut să arate că aceste două evreice fiindcă au fugit din casele părintești și s’au făcut creștine din dragoste pentru tineri creștini, cu toate că au cauzat părinților lor rușine și dureri nemărginite și au ațâțat în inimile acestora un dor nebun și sălbatic de răzbunare, sunt scoase de sub proscricțiunea ce apasă asupra rasei lor și au suflet frumos.

Nu tot astfel judecă d-l Mézières și nu tot astfel de concluzii trage d-sa în alte cazuri analoage din piesele în care fetele creștine au fugit de la părinții lor.

Așa de exempluvorbind despre Romeo și Julieta, zice că punctul de vedere al lui Shakespeare este de a arăta că: „Romeo și Julieta sunt singurii făuritorii propriului lor destin și că nenorocirile lor nu sunt decât consecința dragostei lor. Ei au cedat antrenării tinereței; ei s’au iubit, împotriva tuturor obstacolelor, care îi separau, împotriva dușmăniei familiilor lor și a voinței părinților lor; ei suferă pedeapsa nebuniei lor. Așa este morala care rezultă deslușit din dramă“. (A. Mézières. Op. cit. 342).

Vorbind despre Imogen din piesa Cymbeline, Mézières zice: „Inșă Posthumus, ori-cărui timp ar aparține, este un om cu adevărat nobil, demn de a fi iubit de o femeie desăvârșită. Numai amorul aduce suferințe cumplite, mai cu seamă

când intră în luptă cu drepturile familiei. Acest adevăr, pe care Shakespeare l-a pus în lumină mai mult decât odată, reapare aci cu nouă evidență. Intr'adevăr, Imogen se condamnă a suferi, din ziua, când se mărită cu Posthumus. Nenorocirea ei nu va fi decât vremelnică și nu va merge până la moarte, ca aceea a Julietei sau a Desdemonei, pentru că n'a cedat exclusiv pasiunii, pentru că alegerea ei a fost raționabilă și la urma urmei n'a făcut decât să uzeze de dreptul de apărare personală, când s'a măritat pentru a se sustrage obsesiunii reginei și a lui Cloten. Cu toate acestea, în virtutea moralei poetice a lui Shakespeare ea trebuie să ispășească prin câteva suferințe rezistența ei, chiar justă, contra voinței părintești și să poarte ea singură responsabilitatea actului pe care l-a făptuit de bună voie.

Posthumus, complicele ei, cade în mod neapărat sub lovitura aceleiași legi. (op. cit. 485).

Vorbind de Desdemona din piesa „Othello“ zice:

„Caracterul Desdemonei este unul din cele mai mișcătoare din teatrul lui Shakespeare. E candoarea ei care o ucide. E deasemenea, trebuie spus, pasiunea căreia ea a cedat orbește. În virtutea legei morale care cârmuește, în teatrul lui Shakespeare, desvoltarea tuturor caracterelor, femeia lui Othello, cu toată inocența ei suferă pedeapsa celei dintâi greșeli ce a comis. Ca Romeo și Julieta, ea a cedat pasiunii. În disprețul datoriei ea a abandonat pe tatăl ei. Tânăra fată care esă pe furiș din casa părintească ca să urmeze pe soțul ei, pe care ea singură l-a ales, nu va fi deloc fericită. Blestemul bătrânului patrician apasă asupra ei... Această femeie așa de delicată și de senzibilă, care nu-și permite nici o plângere, nici un murmur, care caută fără încetare să scuze neajunsurile bărbatului ei, va fi acuzată de a fi trădat credința ei, și tratată în public cu cel din urmă dispreț, până ce moare în floarea vârstei, ucisă de omul căruia a sacrificat totul“.

Această concluzie nu înseamnă că Shakespeare condamnă pasiunea. Simte din contra și ne inspiră o simpatie profundă pentru victimele, care le face. Dar ne arată unde ea conduce aproape întotdeauna pe acei cari, pentru a o urma, rup legăturile sociale, și lipsesc dela datoriile familiei. (op. cit. 356/357).

După cum se vede Mézières în toate aceste trei piese

conchide că în virtutea legii morale care cârmuește în teatrul lui Shakespeare desvoltarea tuturor caracterelor, toate trei fetele au fost pedepsite: Imogen cu suferințe cumplite, Julieta și Desdemona cu moarte, pentru că în disprețul datoriei au abandonat pe părinții lor. „Tânăra fată care esă pe furis din casa părintească ca să urmeze pe soțul pe care ea singură l-a ales nu va fi deloc fericită“.

Blestemul bătrânului tată apasă asupra ei. Aceste trei fete creștine sunt așa de sever judecate cu toate că nici una nu a furat nimica dela părinții lor, au luat de soți oameni de considerație și n'a trecut nici una la vre-o altă religie.

Mézières accentuează că în conformitate cu morala autorului, acesta a ținut să le pedepsească pentru că au rupt legăturile sociale și au lipsit dela datorie.

De ce nu relevă că și fetele evreice au fost pedepsite la fel: Iessica cu suferințe morale și Abigail cu moarte? Am arătat în partea a doua a acestei lucrări că Iessicăi nu-i plăcea muzica, fiindcă spiritele ei erau încordate, adică era enervată și se ciondănea cu Lorenzo, căruia îi reproșa că toate jurămintele lui de dragoste nu erau adevărate din cauză că atât Porția cât și prietenii lui Lorenzo, considerând-o ca pe un copil păgân n'au primit-o în societatea lor și s'a simțit deziluzionată și înjosită în izolarea ei.

Dar s'ar putea obiecta că suferințele Iessicăi sunt ascunse, și, într'adevăr, ele nu sunt vizibile decât pentru acei ce ar căuta să le vadă sub vălul lor, destul de transparent de alt fel, în care le a învelit autorul, pedeapsa Abigalei e vădită însă.

Ea are doi pretendenți creștini. Prin scrisori false Barabas face ca să se omoare amândoi, unul pe altul. De durere ea intră într'o mănăstire. Tatăl ei o otrăvește împreună cu toate călugărițele din mănăstire.

Pentru faptele ei nu numai că a fost ea pedepsită cu moarte dar a mai cauzat moartea altor călugărițe nevinovate.

Iată consecințele fetei Abigalei, care fiindcă s'a făcut creștină din dragoste, e așa de înălțată de criticul Mézières, care din această pricină o scoate de sub proscricțiunea ce apasă asupra evreilor și găsește că are un suflet frumos. Deci pentru aceiaș faptă evreicele sunt laudate și fetele creștine judecate cu multă severitate, și pedepsele lor găsite ca meritate în conformitate cu legea morală a autorului.

III

Două măsuri în judecarea vinovăției unui evreu și a unui creștin.

Mézières nu poate ierta pe evreul Shylock pentru intenția ce a avut-o de a omorî pe un creștin și-l judecă cu severitate:

„Se cunoaște, zice el, desnodământul Negustorului din Venetia, pedepsirea lui Shylock care termină scena așa de bine condusă și așa de interesantă a judecății. Era drept, într'adevăr că creditorul crunt fu pedepsit, și că acela care n'a avut milă de o mare restriște, fu tratat la rândul său fără milă. Legea morală care domină toate concepțiunile dramaturgilor engleji o voia astfel“ (op. cit. 171).

În critica unei altei piese a lui Shakespeare: „Măsură pentru măsură“, însă, în care un creștin a avut intențiunea să omoare pe un alt creștin. Mézières îl judecă din contră cu multă indulgență și găsește ca dreptă iertarea vinovatului.

În „Măsură pentru măsură“ Angelo, ca locțiitor al ducelui Vincențio al Vienei în absența acestuia, în baza unei legi severe, căzută de mult în desuetudine, dar reînviată de el, condamnase la moarte pe un tânăr, Claudio, pentru că a avut o legătură nelegitimă cu o femeie. Sora condamnatului, Isabela, care e foarte frumoasă și castă, intrată ca novice într'o mănăstire, ca să se călugărească, merge la guvernator și imploră grațierea fratelui ei. Văzând-o așa de tânără și de frumoasă, virtuosul și severul magistrat îi promite să-i satisfacă cererea dacă se dă lui. Isabela după ce a refuzat cu indignare această propunere rușinoasă, în urma sfatului ducelui care vroia să fie substituită prin Mariana, fosta logodnică a lui Angelo, merge la el și-i declară că primește, cu condițiunea ca fratele ei să fie grațiat. El promite, însă după săvârșirea faptului criminal, pentru care el condamnase pe un tânăr la moarte, ca nu cumva fratele ei să caute să răzbune vreodată necinstirea sorei sale își calcă cuvântul și trimete încă în noaptea aceia un ordin urgent la direcția închisorii ca Claudio să fie decapitat la ora 4 dimineața și la ora 5 dimineața să i se trimeată capul celui decapitat. Ducele care nu plecase, ci în apropierea Vienei supraveghia faptele

loctiitorului său, a împiedicat uciderea lui Claudio și în urmă a iertat cu desăvârșire pe Angelo.

Iată ce 'spune Mézières în privința acestei grațieri a criminalului.

„Piesa se termină printr'un act de clemență, conform manierei ducelui de a se purta și de acord cu ideia pe care poetul și-o face despre justiție“. În ochii unui judecător sever Angelo merită moartea, pentrucă a voit să seducă pe sora și să ucidă pe fratele, căci, dacă nu a comis niciuna din aceste două crime, el a avut intențiunea de a le comite, el nu a fost împiedicat decât de împrejurări independente de voința sa, și legea pedepsește intențiunea ca și faptul. Dar dacă s'ar cântări toți oamenii în balanțele unei justiții nemiloase, cine ar fi găsit nevinovat? Acolo unde puritanul nu iartă, creștinul umil și convins de nimicnicia lui iartă. Reproducând mai departe ceea ce Isabela spune ducelui despre clemență, Mézières zice:

„Această nobilă gândire, și încă multe altele ce s'ar putea culege în piesa care ne preocupă, vin din inima lui Shakespeare. Când face să vorbească astfel personagiile lui, nu șovăesc a-l recunoaște sub costumul care îl împrumută, îl văd în dosul lor, și-i mulțumesc pentru simpatia, pe care o arată prin gura lor pentru slăbiciunea și pentru mizeriile umanității“.

(A. Mézières Op. cit. 476/77).

După cum se vede la pagina 171 a operei sale, Mézières găsește că era într'adevăr drept că evreul Shylock a fost pedepsit și tratat fără milă fiindcă n'a avut milă de o mare restriște, în virtutea legei morale care domină toate concepțiunile dramaturgilor engleji, care voește astfel, adică ca acei vinovați să fie pedepsiți; iar la pagina 476/77 a aceleiași opere găsește din contră că e creștinește și mulțumește autorului pentrucă simpatizând cu slăbiciunile și mizeriile umanității, face ca în general vinovații să fie iertați, între cari în special Angelo, cu toate că nici acesta n'a avut milă nu de una ci de două mari restriște: a Isabellei pe care a vrut să o necinstească și a fratelui ei pe care a vrut să-l omoare. Și aceasta tot de acord cu ideia care poetul și-o face despre justiție. Deci două morale, două justiții: Evreul pe care îl crezi vinovat, e drept când se pedepsește fără milă, iar

creștinul ori cât de vinovat ar fi și cărui oricât te-ai strădui, nu îi ai putea găsi nici o circumstanță atenuantă măcar, e drept când este iertat, căci: „creștinul umil și convins de nimicnicia sa, iartă“ și criticul creștin îți va mulțumi pentru această iertare, deoarece va constata că tu autor ești îndurător pentru slăbiciunile și mizeriile umanității, însă bine înțeles numai atunci când vinovații sunt creștini.

IV

Defecte gratuite atribuite lui Shylock de Mézières, neexistente în piesă.

Din pasagiul următor esă și mai mult în evidență judecata lui Mézières:

„Acesta (Shylock) este un tip puternic care reprezintă un grup întreg de indivizi. El are defectele obișnuite ale națiunii sale, cupiditatea, iubirea de câștig obținută prin mijloace ilicite, asprimea și nesimțirea cămătarului“.

Deoarece în piesă nu se vede la Shylock nici o urmă de defectele pe care Mézières le crede ca obișnuite la evrei, nici de iubire de câștig obținut prin mijloace ilicite, nici de cupiditate, este evident că le-a văzut în imaginația sa. El crezând că evreii au defecte speciale, care nu se găsesc la alte națiuni, a judecat probabil astfel:

Toți evreii de obicei au următoarele defecte: sunt lacomi de bani și iubesc câștigul obținut prin mijloace ilicite. Shylock este evreu.

Așa dară Shylock are defectele obișnuite ale națiunii sale: e lacom de bani și iubește câștigul obținut prin mijloace ilicite.

În piesă însă autorul ne arată că evreul se ocupă pe lângă împrumutul de bani pe dobândă și cu comerțul de bijuterii. Avea în casă o cantitate mare de juvaerice și de pietre prețioase. A cumpărat la Frankfurt un singur diamant pe care împerechindu-l cu un alt diamant i-a lucrat în o pereche de cercei pentru a-i revinde, bine înțeles cu un oarecare câștig. (Vezi act. III sc. I).

La întâlnirea lui cu Antonio (act. I sc. 3) își exprimă aparte necazul pe el pentrucă acesta între altele până și acolo unde se adună întreaga negustorime îl batjocurea pe el,

afacerea lui și „*cinstitul lui câștig*“ pe care îl numea camătă. Ca încheiere la povestirea din Sfânta Scriptură despre Iacov, când păștea oile lui Iacov, îi spune lui Antonio:

„Câștigul e har dacă nu-l furî“.

Antonio nu-i reproșează lui Shylock că ia dobânzi exagerate, adică camătă. Il ține de rău fiindcă ia folos pentru banii lui, ceea ce el nu face. El nu dă și nu ia dobândă, căci „când a luat prietenia spor pentru metal sterp?“ (act. I sc. 3).

Când îi zice:

„Aș putea să te numesc iarăși astfel (câine) să te scuipe iar, ba să te lovesc iar cu piciorul“, nu îi spune pentru ce ar face toate acestea, nu îi aruncă în față cusurul că ar fi lacom de bani, că îi ar plăcea să câștige prin mijloace ilicite și nici vreun alt defect din defectele obișnuite ale națiunii sale (arătate de Mézières).

Nu numai în scena asta încordată dintre Antonio și Shylock în care acesta îi reproșează toate persecuțiunile lui, cari n'au avut alt motiv decât numai fiindcă e evreu, dar în toată piesa autorul, pe când arată mobilul urii evreului, prin nici un fapt și prin nici o aluziune măcar nu contrazice afirmațiunile lui Shylock, că casa lui e cinstită „și câștigul lui e cinstit“.

Antonio explică astfel lui Solanio ura lui Shylock, care nu voia să-l ierte.

„Adesea pe datornici, cari mi s'au plâns, îi am ajutat, să nu îi cadă în amendă. De aceia mă urăște“. (act. 3 sc. 3).

În toată piesa nu se aude nici din gura lui Antonio, nici din aceia a prietenilor săi, sau de la vreun alt om, o vorbă sau o aluziune măcar, care ar atinge onorabilitatea acestui evreu sau l-ar învinovăți de vreun viciu sau de vreun defect, cum se încumetă să o facă criticul acestei piese, cu intenția de a ponegri acest tip așa de interesant din multe puncte de vedere, căruia după spusa lui Heine toți dușmanii lui din piesă abia sunt vrednici să-i deslege curelele încălțămintelor lui“.

Dacă Shakespeare ar fi avut intenția să ni-l zugrăvească cu cusururile enunțate de Mézières, l-ar fi prezentat astfel cum ne prezintă Horațiu pe Fufidius, Molière pe Harpagon și Balzac pe tatăl Grandet. La aceste tipuri, iubirea de câștig obținut prin mijloace ilicite, cupiditatea, asprimea și nesim-

țirea cămătarului, „sunt clar vizibile pentru toată lumea și din scurtele schițe din această lucrare, pe care le-am extras din operele acestor scriitori. Trebuie să se recunoască că un om dacă e stăpânit de patima lăcomiei de bani, după ce a fost deposedat de o bună parte din averea sa, nu mai jertfește în urmă alte trei mii de galbeni, capitalul împrumutat, și nu mai refuză un câștig de încă șase mii de galbeni ce i se oferă pe deasupra. Mai degrabă s'ar spânzura, astfel cum spune Harpagon când a constatat că i s'a furat caseta cu cele zece mii de scuzi: „Voiesc să fac să se spânzure toată lumea, și dacă nu găsesc banii mei, mă voi spânzura eu însumi“. (Molière. Avarul Act. IV sc. 7).

V

Exemple de cupiditate

Înainte de a încheia acest capitol vom mai arăta două exemple tipice de cupiditate. Herodot povestește că, Cresus, regele Lydiei, voind să recompenseze pe un nobil grec, Alkmaeon, care apăruse o ambasadă a sa ce a fost trimis-o la Delphi, îl invită la Sardes, îl duce în visteria sa și-i permite ca să-și ia atâta aur cât va putea duce. Cu toate că Alkmaeon avea o vârstă înaintată (cel puțin șaptezeci de ani) și cu toate că fiul său Megakles intrase de acum în posesia unei moșteniri bogate a tiranului Kleisthene din Sikyon, spre a profita cât se poate de mult de permisiunea regelui, își puse o haină largă și niște cizme largi. Nu se mulțumi că le îndope pe acestea cu aur cât putu, dar își mai turnă în păr și-și umplu și gura cu praf de aur, astfel că, Cresus văzând pe acest bătrân așa de încărcat și d'aurit a izbucnit în râs și i-a încuviințat să-și mai ia pe atâta.

Alt exemplu de cupiditate îl găsim într'o legendă arabă povestită de Adalbert de Chamisso în frumoasa sa poezie „Abdallah“, din (Una mie și una de nopți).

Abdallah ședea culcat tihnit la un izvor al deșertului. În jurul lui pășteau cămilele cari în număr de optzeci constituiau toată averea lui. Transportase la Bassora mărfuri negustorești și se întorcea mulțumit la Bagdad. La acelaș izvor vine dela Bagdad pe jos un derviș. Se salută, se pun împreună la masă, laudă apa izvorului și binecuvântează pe

Allah. După ce și-au povestit unul altuia diferite întâmplări, dervișul îi spune că el cunoaște prin aceste locuri pe aicea un loc unde se află o comoară așa de mare că s'ar putea încărcă de acolo cu aur și pietre prețioase nu numai optzeci de cămile dar o mie și nici nu s'ar cunoaște. Abdallah ascultă uimit, strălucirea aurului pe care îl vede numai în imaginația sa îl orbește, lăcomia îl năpădește și un fior îl cuprinde. Imploră pe derviș să-l ducă la comoară. Acesta primește cu condițiunea să-i dea jumătate din cămilele lui, astfel ca fiecare să-și încarce și să-și ia câte patruzeci de cămile. „Ei bine, ei bine, zise el, să mergem îndată acolo, împărțim egal cămilele, împărțim egal câștigul“. Pornesc și ajung într'o vale înconjurată de dealuri la un povârniș de stâncă, unde n'a mai călcat picior de om. Abdallah rămâne la cămile pe care le împărțește în două tabere, iar dervișul strânge iarbă uscată și găteje, le dă foc, aruncă în foc arome tari, și după ce rostește mai multe descântece, pământul se cutremură, un tunet bubuie puternic și în stâncă se deschide o poartă mare care duce la splendide săli boltite cu cristal, pline cu grămezi de aur, diamante, smaragde și rubine, care se întind de ambele părți ale sălilor astfel că deabea rămâne o trecere îngustă prin mijloc. Incep a căra: Abdallah aur, iar dervișul numai pietre prețioase. Observând greșeala, ia și Abdallah numai pietre prețioase. După ce au încărcat cămilele aproape peste puterea lor, Abdallah observă cu mirare că dervișul merge până la capătul gangului, deschide acolo un sipet și scoate dintr'însul o cutioară simplă de lemn al cărei conținut părea a fi niște alifie aproape fără nici o valoare cu care își unge barba, o examinează cu atențiune și satisfăcut o pune cu îngrijire ca pe un adevărat juvaier în caftanul lui larg. — In urmă iesă amândoi. Dervișul face tot astfel cum a făcut la deschiderea comoarei, și poarta se închide tunând. Fiecare își preia jumătate din cămilele care i-a hărăzit soarta și se întorc împreună la izvorul deșertului de unde se despărțesc drumurile. Acolo se separă, își dau unul altuia sărutul de frate și Abdallah își exprimă recunoștința prin o efuziune de cuvinte răsunătoare. După ce s'au despărțit însă, pieptul lui se umflă de invidie din cauza celor patruzeci de cămile. La ce îi trebuie atâta avere unui derviș care se gândește numai la Allah? își zice Abdallah. Aleargă după derviș și-i spune că deoarece

animalele sunt năvăluite și rele îi va fi imposibil să conducă patruzeci de cămile, îl roagă să-i mai cedeze lui zece și îi va fi mai ușor să conducă restul de treizeci. Dervișul îi răspunde: „Ia după cum îți dorește inima, încă zece din aceste cămile, ca să nu pleci nemulțumit dela fratele tău“. Abdallah mulțumește și se despărțesc. În lăcomia lui se gândește însă că dacă ar fi cerut douăzeci, prostul îi ar fi dat. Aleargă iarăși repede după el, îl strigă și dervișul îl așteaptă liniștit. Ii spune că din cauza răutății animalelor îi va fi imposibil să conducă treizeci de cămile, își va face lui însuși bine dacă îi va mai da încă zece. Dervișul îi răspunde: „Ia după cum îți dorește inima, încă zece din aceste cămile, să nu pleci nemulțumit dela fratele tău“. După ce a căpătat așa de ușor, ceea ce deabea a gândit îi s'a deșteptat și mai tare lăcomia în inima lui. Mai cere din acele douăzeci zece și din acele zece nouă, astfel că dervișul mai rămâne cu o singură cămilă. Lăcomia însă îl împinge ca să-i ia și ultima cămilă. Ii se aruncă la picioare, îi cuprinde genunchii: „Nu vei spune nu, niciodată încă nu mi-ai spus nu!“

„Ia animalul, frate, pe care inima ta îl dorește, îi răspunde dervișul, nu face ca să te despărțești din această pricină mâhnit dela fratele tău. Fii evlavios și înțelept în bogăție, și te pleacă înaintea lui Allah, care după cum dăruiește comori poate să le ia iar îndărăt“. Abdallah mulțumește, se despărțește și se gândește: „Cum a putut prostul să dăruiască un câștig așa de mare“? Deodată îi vine în minte cutioara cu pomadă, care trebuie să fie adevăratul juvaer. Se întoarce și-i cere și pe acesta. Dervișul îi o dă. Tremurând de bucurie îl roagă să-i spuie ce întrebuintare se poate face cu această pomadă. Dervișul îi răspunde: Dacă îți ungi cu ea ochiul stâng poți vedea clar toate comorile ce se află sub pământ; dar dacă îți ungi ochiul drept, devii orb de amândoi ochi. Se roagă de derviș ca să-i ungă chiar el ochiul stâng cu pomada miraculoasă, ca să poată vedea comorile subpământene.

Bucuros îi îndeplinește dervișul rugămintea și Abdallah vede aurul în vine și în camere, diamante, smaragde, rubine, și alte pietre prețioase. Un fior îi circulă prin vine și copleșit de lăcomie se gândește dacă îi s'ar unge și ochiul drept, s'ar putea să și poseadă toate aceste comori și s'ar

face incomensurabil de bogat. Se roagă deci de derviș să-i ungă și ochiul drept. Dervișul refuză. „Fratele meu, îi zice el, numai adevăr a grăit gura mea. „Nu voiesc ca după tot binele ce ți-am făcut, să devin mâna răzbunătoare, care să te cufunde în nenorocire!“

„Ce, mă ții de copil, îi spune el răsând batjocuritor. Ceeace mă face să văd pe un ochiu, nu mă poate face chior pe celălalt. Unge-mi ochiul drept, cum ai uns pe cel stâng și să știi, că dacă mă iriți, voiu întrebuița violența. Lăcomiei din inima lui s'a asociat furia și văzând că dervișul refuză să-l ungă, a trecut dela amenințare la fapt, astfel că silit a trebuit să-i satisfacă cererea, Indată însă după ce l-a uns a orbit pe amândoi ochi. Incepe a se ruga de derviș să-i redea vederea. Acesta îi răspunde: „Eu nu am păcătuit cu nimica, ție ți s'a întâmplat, ceeace ai vrut tu singur“.

„Tu ești în mâinile lui Allah, care pedepsește toate greșelile“. In urmă dervișul strânge toate optzeci de cămile și le mână la Bassora, iar cât privește pe Abdallah, după ce a rămas trei zile flămând în cumplită disperare, un negustor care a venit pe acolo, a luat cu el de milă la Bagdad pe cerșetorul orb.

La un tip lacom de bani, după cum se vede, cupiditatea se manifestă astfel că sare în ochi, la Shylock însă cine ar putea să ne arate prin ce se manifestă ea?

După cum din exemplele de mai înainte în care Fufidius e roman, Harpagon și tatăl Grandet sunt francezi, cum și din cele două exemple din urmă din care bătrânul Alkmaion e grec și Abdallah arab, cari toți sunt tipuri, stăpânite de defectele arătate de Mézières cum că ar fi obișnuite națiunii evreești, dintre cari cei dintâi trei sânt cămătari, despuitori, iubitori de câștiguri ilicite, au asprimea și nesimțirea cămătarilor și cu toții sunt extrem de lacomi, nu se poate generaliza spunându-se că aceste defecte ale lor sunt defecte obișnuite ale națiunilor, căror aparțin aceste tipuri, tot astfel nu este admisibil ca să se arunce în spinarea națiunii lui Shylock aceste cusururi chiar dacă acest tip le-ar fi avut, și cu atât mai puțin, după cum am arătat, că n'are nici unul din ele într'o măsură cât de mică.

Răutatea, patimile și viciile sunt comune tuturor popoarelor și nu sunt nici decum obișnuite numai la anumite na-

țiuni. Toți oamenii în genere, ori cărei națiuni ar aparține au avut și vor avea veșnic aceleași defecte și aceleași patimi,

CAPITOLUL V

CONCLUZIE LA PARTEA A TREIA

Ca încheiere la partea a treia a acestei lucrări trebuie să remarcăm că toți scriitorii mari scrutează cu ochi de vultur din înălțimea geniului lor adâncimea sufletului omenesc în general, pe care îl cunosc așa de bine, încât în zugrăvirea caracterelor, desbrăcați de egoism, șovinism și prejudecată, ne arată acțiunile acestora ca rezultate imperioase, când la anumite însușiri lăuntrice anumite împrejurări externe vin să influențeze asupra psihicului lor. Cu întinsele lor cunoștinți psihologice și cu intuiția geniului lor observă și ne înfățișează bătrânul și uriașul arbore al umanității cu rădăcinile lui ascunse, care singure numai ele dau naștere trunchiului, ramurilor, frunzelor, florilor și fructelor vizibile. Din această cauză operele acestor scriitori sunt și vor rămânea nemuritoare după cum și instinctele, emoțiunile și patimile oamenilor sunt și vor rămânea și ele veșnice. Ca și acești scriitori tot astfel și criticii trebuie să fie buni psihologi și desbrăcați de egoism, șovinism și prejudecată să analizeze și să explice deslușit operele acestora călăuzindu-se pentru acest scop numai de pură rațiune, de logică și de adevăr.

„Deosebirea fundamentală între critic și scriitor, zice George Brandes, e numai aceea, că poetul lasă ca personajii lui, cari de regulă sunt zugrăvite după modelele din viața reală, să lucreze așa, după cum situațiunile date le fac taman cu putință, pe când criticul trebuie să se țină de aceste fapte și activitatea fanteziei sale se mărginește la aceea ca să reconstruiască starea sufletească care a cauzat acele fapte“..... Mai departe Brandes zice: Critica aceasta e dispozițiunea de a învinge prin simpatie multiplă mărginirea primitivă a Eului, era o însușire de căpetenie la toți marii poeți ai secolului nostru“..... „Ea arată spiritului omenesc calea, pe care o înconjoară cu liniște și-o iluminează. Ea taie și croește cărări noi. Căci critica e aceea, care strămută munții, acei munți cari se chiamă autoritate reli-

gioasă, prejudecăți și tradițiuni moarte“. (G. Brandes, Curentele principale ale literaturii secolului al 19-lea vol. V, 312,313).

Acelor scriitori și critici, cari n'au darul de a putea cunoaște mecanismul complicat și ascuns al sufletului omenesc, acea putere motrice care pune în mișcare variatele acțiuni ale tuturor oamenilor, care acțiuni diferă numai de felul împrejurărilor ce le-a dat impulsione și de temperamentul indivizilor și cari cei dintâi în expunerea faptelor personagiilor lor și cei de al doilea în analiza lor, pentru a reconstrui starea sufletească care a dat naștere la acele fapte, orbiți de patimi sau turmentați de „mustul care fierbe“ înrânșii, intenționează să ridiculizeze, să defăimeze și să solidarizeze națiuni întregi din cauza vreunui vițiu real sau fictiv al unui personajiu, pe care caută să ni-l înfățișeze ca tip reprezentativ al națiunii din care face parte, fără să se gândească că aceleași viții se găsesc dacă nu chiar la dânșii, dar în abundență la connaționalii și coreligionarii lor, trebuie să li se atragă atențiunea asupra următoarei maxime a lui Schopenhauer ca să mediteze asupra adevărului ce o conține adâncă observație a acestui mare filozof.

„După cum se poartă greutatea propriului corp, fără ca să se simtă ca a ori cărui altuia pe care ai vrea să-l miști, așa nu se observă defectele și vițiile proprii dar numai pe acele ale altora.

Pentru aceea are fiecare în altul o oglindă, în care zărește limpede vițiile sale proprii, defectele, relele purtări, și tot felul de lucruri respingătoare (Widerlichkeiten jeder Art). Inșă mai adesea îi se întâmplă și lui ca câinelui, care latră la oglindă, fiindcă nu știe, că se vede pe el însuși, ci crede, că ar fi un alt câine“. (Parerga und Paralipomena I, 486).

CAPITOLUL VI

CONCLUZIE PRINCIPALĂ

I

Am arătat în partea întâia că piesa „Negustorul din Veneția“ Heine o clasifică între tragedii din cauza adâncii sale compătimiri ce o avea pentru evreul Shylock, care era unul

dintre ai lui cu toate că trecuse la creștinism. Și această compătimire era la el cu atât mai mare cu cât el însuși a suferit din pricina originii sale evrești și vedea că și în secolul al nouăsprezecelea se comitea aceleași nedreptăți și se urmărea cu aceiași ură neîmpăcată pe oamenii, cari nu aveau altă vină decât că erau evrei sau de origină evrească, ca și în secolul al șaisprezecelea.

În partea a doua am arătat că Taine a clasificat pe „Negustorul din Veneția“ între semi-drame din cauza compătimirii sale pentru „sărmanul negustor din Veneția“, care era unul dintre ai lui, și care a trebuit să sufere mult, atât înainte de judecată când nu știa dacă va scăpa de cuțitul lui Shylock, cât și în ziua judecării când evreul agita „contra pieptului lui gol cuțitul său de măcelar.“

În partea a treia am arătat că Mézierès a clasificat pe Negustorul din Veneția între comedii din cauza plăcerii și a satisfacției ce a simțit că evreul Shylock, cel mai principal caracter comic după părerea lui, care avea intenția să facă rău unui creștin din ai lui, „fu tratat fără milă“ adică a fost pedepsit pentru această intenție cu o asprime excesivă, care pedeapsă d-șa, o găsește dreaptă și meritată numai fiindcă cel condamnat e un evreu. Consecvent cu însărcinarea ce ne am luat-o am căutat să demonstrăm că după regulile artei dramatice, pe care le-am ilustrat cu mai multe exemple, piesa „Negustorul din Veneția“ este o tragedie și că Shylock, caracterul cel mai puternic și personajul cel mai principal al acestei piese, este un caracter tragic. Însă ori cât de juste și oricât de întemeiate s'ar găsi că ar fi argumentele întrebuințate de noi pentru a demonstra aceasta, câtă vreme vor dăinui încă prejudecățile și ura de rasă, când un creștin va râde când se va maltrata pe nedrept și fără nici o altă vină pe un evreu decât numai pentru că acesta e evreu, ea este și rămâne tragedie numai pentru evrei din cauza compătimirii ce aceștia o au cu dușmănitul, prigonitul, nedreptățitul și umilitul evreu, care e unul din semenii lor. E semi-dramă pentru unii creștini din compătimire pentru creștinul prigonitor, care e unul din ai lor și e în pericol de a cădea victima răzbunării prigonitului său, care e un evreu, și e comedie pentru mai toți creștinii, cari din simpatie pentru creștinul căruia un evreu a avut intențiunea să-i verse sân-

gele, se bucură de pățaniile, de suferințele și de pedeapsa așa de aspră și de umilitoare ale acestui evreu, care nu e numai dușmanul unui semen al lor, ci e și dușmanul lor propriu, căci după concepția lor evreii sunt doară cu toții dușmanii tuturor creștinilor.

Așa dar „Negustorul din Veneția“, deși după dramaturgie e tragedie, însă din cauza emoțiilor, cari se manifestă deosebit la cititorii și spectatorii acestei piese pentru cele două personaje principale ale ei, este tragedie, semi-dramă și comedie. Și aceasta în virtutea următoarelor principii:

Tragedia zice Aristot, trebuie să stârnească compătimirea și frica. Lessing vorbind de acest principiu al lui Aristoteles zice: El vorbește de compătimire și de frică, nu de compătimire și de spaimă; și frica lui nu e nici decum frica ce ne-o provoacă răul iminent al altuia pentru acesta, ci e frica care izvorăște în noi înșine din cauza asemănării noastre cu persoana suferindă; e frica, că nenorocirile ce lovesc pe aceasta ar putea să ni se întâmple chiar și nouă; e frica, că putem deveni noi înșine obiectul compătimit. „Cu un cuvânt această frică e compătimirea raportată asupra noastră însuș.“ Mai departe zice: El (Aristot) credea adică, că răul, care trebuie să fie obiectul compătimirii noastre, trebuie să fie indispensabil de așa făptură ca să ne fie frică că ni s'ar putea întâmpla asemenea și nouă, sau unuia dintre ai noștri. Unde această frică nu este nu poate exista nici compătimire.“ Tot aceea, zice el, e înfricoșător pentru noi, care dacă s'ar întâmpla altuia ar deștepta compătimirea noastră, și găsim demn de compătimire tot ceace, ne-am teme, că ni s'ar putea întâmpla nouă înșine. Această compătimire nu poate fi stărnită dacă n'am vedea posibilitatea că suferințele lui ar putea să ne lovească și pe noi.“ (Lessing Hamburgische Dramaturgie Vierundsiebzigstes und fünfundsiebzigstes Stück).

Filozoful englez Thomas Hobbes zice ca și Aristoteles: „De ce avem milă de nenorocirea altuia“.

„Pentru că avem presimțirea că o asemenea nenorocire ar putea să ni se întâmple și nouă“.

H. Taine vorbind despre dramă zice: În realitate drama, ca orice operă de artă, n'are altă menire decât să facă sensibilă o idee profundă despre om și despre viață; este întrînsa o filozofie ascunsă sub încolăcirile

și violențele ei, și publicul trebuie să fie capabil s'o înțeleagă ca și poetul ca s'o găsească. Trebuie ca auditorul să fi reflectat sau să fi simțit cu energie sau cu delicateță, pentru ca să priceapă cugetări energice sau delicate, și niciodată Hamlet sau Iphigenie nu vor mișca pe un berbant vulgar sau pe un alergător după bani. „Personagiul care plânge pe scenă, nu face decât să ne reamintească propriile noastre lacrimi; compătimirea noastră nu este decât simpatie, și drama este ca o conștiință exterioară care ne face să ne dăm seamă de ceea ce suntem, de ceea ce iubim și de ceea ce am simțit.“ (Histoire de la littérature anglaise, Tome III 178/179). C. Darwin vorbind despre simpatie zice: „Simțământul așa de important al simpatiei este distinct de acel al iubirii. Oricât de pasionată ar fi iubirea ce o resimte o mamă pentru copilul ei adormit, nu s'ar putea spune că are în acest moment simpatie pentru el. Afecțiunea ce o are un om pentru câinele său, iubirea câinelui pentru stăpânul său, nu seamănă de loc cu simpatie.

Adam Smith a afirmat altădată, după cum M. Bain a făcut de curând, că simpatia se bazează pe o amintire vie ce ne-au lăsat stări vechi de durere sau de plăcere. Rezultă deci de aci că: „Priveliștea unei alte persoane care suferă de foame, de frig, de oboseală, ne reamintește aceste senzațiuni, care ne sunt dureroase chiar în aducerea aminte“. De aci rezultă deasemenea că suntem dispuși a alina suferințele altuia, pentru a potoli într'o măsură oarecare sentimentele ce le simțim. E aceeași pricină care ne dispune de a lua parte la plăcerile altora.“ (Descendența omului Cap. IV pag. 113).

Așa dar în virtutea acestor principii enunțate de Aristoteles, Lessing, Hobbes, Taine. Adam Smith, M. Bain și C. Darwin, *Negustorul din Veneția* care este tragedie pentru evreul Heine este tragedie și pentru evreul B. Brănișteanu, care în ziarul „Adevărul“ din 9 Decembrie 1920, sub titlul „Toleranța în teatru“, între altele scrie: „Shakespeare vrând să scrie din spiritul vremii sale comedia antisemită, a dăruit omenirii, urmând intuiției geniului său, cea mai zguduitoare tragedie de protestare contra netoleranței pe Negustorul din Veneția.“

Asemenea această piesă este tragedie și pentru evreul Carol Drimer, care în ziarul „Egalitatea“ din 19 Septembrie

1924, sub titlul „Traducerile D-rului Adolphe Stern“ între altele scrie: „Negustorul din Veneția“ e o comedie și pentru evrei a fost și este o tragedie. Sublinierea este însăși a d-lui Drimer. Și, zicem noi ea a fost, este și rămâne o tragedie pentru toți evreii în genere.

Tot în virtutea acestor principii „Negustorul din Veneția“ care e comedie pentru creștinul Mézières, e comedie și pentru creștinul Iosif Nădejde, care în „Adevărul“ din 19 Februarie 1924 sub titlul: Shylock de Shakespeare la Teatrul Național, după ce spune că Shakespeare a străbătut dintr'o dată toată imensitatea urei din sufletul unui cămătar evreu împotriva creștinilor cari îl batjocuresc și-l lovesc; că „sub penelul lui, figura lui Shylock ajunge personificarea răzbunării și ia proporții tragice grandioase“, zice: „Dar aducându-și parcă aminte la timp că nu scrie o tragedie ci se joacă, Shakespeare se oprește și dă întâmplărei un sfârșit de farsă“.—Mai departe continuă: „Fiorul tragic l-a simțit cu toții în clipa când cuțitul lui Shylock s'a îndreptat spre pieptul lui Antonio; l-am simțit adânc, pentru ca, cu atât mai mare să ne fie mulțumirea și bucuria în clipa următoare. Shakespeare e un adevărat vrăjitor, chiar când se amuză, sufletele noastre sunt o jucărie în mâinile lui.

Acesta e „Negustorul din Veneția“: O farsă, o comedie și mai multe idile grupate în jurul unui episod de înfățișare dramatică și în care se zbate un suflet cu adevărat tragic“.

Dacă pentru d-l Nădejde, care era un creștin cult și lipsit de prejudecată, cu toate că a recunoscut că în Shylock, fiindcă a fost batjocurit și lovit, se zbate un suflet cu adevărat tragic, că figura lui din cauza acestor maltratări ajunge personificarea răzbunării și ia proporții tragice grandioase, dar pentru că și d-sa a avut convingerea că autorul a vrut să ne arate imensitatea urei unui evreu „împotriva creștinilor“, adică a urei acestui evreu împotriva tuturor creștinilor, în general, și nu împotriva unui singur creștin, un dușman al său personal, și pentru că d-sa n'a simțit niciodată amarul unor astfel de persecuțiuni, piesa „Negustorul din Veneția“ nu este și după credința d-sale decât o jucărie a autorului, o farsă, o comedie, e deci foarte natural ca să fie privită astfel de mai toți ceilalți creștini, cari nici nu-și pot da seamă de tragedia

2/11

2/11 n. Rou = o farsă în E.

din sufletul unui evreu și le vine a râde cu atât mai tare cu cât văd că un evreu plânge mai tare.

Atât la cinematograful cât și la teatru când s'a reprezentat această piesă, după modul deosebit de a-și manifesta emoțiunile, am observat și oricine ar fi putut foarte ușor cunoaște cum pentru unii anumiți spectatori e tragedie, pentru alții tragi-comedie și pentru cea mai mare parte e o comedie foarte hazlie.

De obicei literatul zugrăvește personagiile cari îl interesează, după modele din lumea reală pe care atât el cât și lumea îi poate vedea aieva. Când însă un scriitor alege ca să zugrăvească un tip pe care nici el și nici concetățenii săi nu-l pot vedea și nu-l pot identifica cu persoane din mijlocul lor, o face numai ca să ne înfățișeze vre-una din pasiunile mari omenești, în toată violența și intensitatea ei, care s'a încuibat în inima aceluia personagiu, al cărui caracter puternic, în urma împrejurărilor cari au dat naștere și au ațâțat acea pasiune, să reacționeze cu o impetuoșitate nimicitoare adecuată acelei pasiuni.

Pe timpul lui Shakespeare nu se aflau evrei în Anglia, de unde au fost expulzați de trei secole și unde n'au fost primiți decât sub Cromwel, patru zeci de ani după moartea lui Shakespeare.

Subiectul piesei „Negustorul din Veneția“ după cum am arătat în prefață, a fost luat de autor din colecția de nuvele italiene din secolul al XIV-lea „Il Pecorone“ de Giovanni Florentino, în care un creditor evreu reclamă o livră de carne din trupul unui debitor creștin, și pe care doamna de Belmont, care este soția prietenului debitorului, îl salvează.

Giovanni la rândul său a luat acest subiect dintr'o culegere de anecdote populare apărute sub titlul de „Gesta Romanorum“ în care însă cel care a dat cu împrumut banii nu este evreu.

Ca un evreu din secolul al XVI-lea în timpul inchiziției să îndrăznească, după cum am făcut să se remarce deja în această lucrare, să ceară și să țină morțiș ca să taie o bucată de carne din pieptul unui creștin, într'un oraș creștin, neținând seamă de intervențiile notabilităților creștine și refuzând orice sumă de bani ce îi se oferă drept plată, trebuia să fi

fost stăpânit de o patimă grozavă care întunecă rațiunea, ca aceea a răzbunării, care nu este o patimă specială evrească ci este o patimă generală omenească. Și ca să zugrăvească această teribilă patimă omenească și-a întrebuintat toată arta sa dramatică și tot geniul său gigantul dela Stratford.

După cum a găsit în tinerii Romeo și Julieta tipi pentru pasiunea înflăcărată a dragostei, în Othello tipul omului gelos, tot astfel a găsit în Shylock tipul răzbunării. Nu zicem tipul unui individ care vrea să se răzbune, căci Shylock este însăși răzbunarea personificată, după cum spune și d-l Iosif Nădejde.

Târât în șuvoiul vigelios al acestei patimi, autorul, ca toți artiștii mari, s'a metamorfozat în persecutatul evreu Shylock, așa că putem zice că Shylock este însuș Shakespeare.

George Brandes, vorbind despre Balzac, zice că acest mare cunoscător al sufletului omenesc, trăia viața personagiilor sale și simțea nevoile și durerile lor. De exemplu, dacă descria o pereche de lucrători, se contopea cu totul cu dâșii și tânguiriile lor erau ale lui, astfel că la urmă trăia cu dâșii și după cum se spune în Fascino Cane: „simțea zdrențele lor pe spinarea lui și mergea în cizmele lor fără tălpi“. Dorințele și nevoile lor treceau în sufletul lui, astfel că umbla oarecum într'un vis treaz. In această beție a simțurilor se desbăra de toate deprinderile lui și se contopea cu totul în timpul în care trăia, El nu plăsmuia numai, el trăia vieța personagiilor sale“. (Op. cit. V, 171/172).

H. Taine, vorbind de Shakespeare, zice: El avea geniul simpatic, înțeleg prin aceasta, că firește știa să iasă din el însuș și să se transforme în toate obiectele pe care le născocea (op. cit. II, 178). Vorbind de Hamlet zice: Totul s'a transformat și desfigurat sub uraganul pasiunii. Molipsirea crimei pe care o denunță a mănjit întreaga natură. El nu vede în lume decât corupțiune și minciună. E puțin că se degradează oamenii virtuoși, el înjosește virtutea însăși... și nenorocitul om care vorbește și plânge vede lumea întreagă clătînându-se cu el în orbirea disperării. Hamlet e pe jumătate nebun, se va zice; aceasta explică aceste violențe de expresiune. Adevărul e că Hamlet aici este Shakespeare“. (Op. cit. 188/189).

La încheierea capitolului spune: „Hamlet c'est Shakespeare“.

Am arătat că Coleridge indentifica pe Timon cu Shakespeare.

Și A. Mézières zice despre Shakespeare, că în piesele filozofice Timon și Hamlet a pus cel mai mult din el însuși. De Hamlet zice: „Se poate crede că e, în aceste schimbare de ton, un indiciu de suferințe personale ale scriitorului, care n'ar fi desvoltat cu atâta complezență un caracter așa de puțin dramatic ca acela al prințului Danemarcei, *dacă nu s'ar fi la momente identificat cu el*“. (A. Mézières Op. cit. 393, 436).

În „Tempesta“ Mézières zice vorbind de Prospero: „Ce magicien sous le costume dequel Shakespeare“. (op. cit. 532).

Deci după cum Brandes ne arată că Balzac se contopea cu personagiile sale și trăia viața lor, și simțea nevoile și suferințele lor ca și cum ar fi fost ale lui proprii; după cum Taine găsește că nenorocitul și desperatul Hamlet este însuși Shakespeare; după cum Coleridge identifică pe misantropul Timon cu Shakespeare și după cum Mézières ne spune că Shakespeare se indentifică cu Hamlet și că sub masca lui Prospero, care a suferit cumplit doisprezece ani, se ascunde însuși Shakespeare; tot astfel putem spune că sub masca prigonitului și revoltatului evreu Shylock se ascunde de asemenea însuși Shakespeare. Suferințele personagiilor sale cari erau consecințele răutății oamenilor, le simțea ca și cum ar fi fost ale lui proprii, întru cât și el a fost un prigonit și un disprețuit și a avut de luptat întâi cu sărăcia și cu umilința și în urmă cu prejudecățile timpului său, când profesiunea de actor era privită de toată lumea de atunci ca cea mai înjosită și cea mai degradatoare.

Nu se găsește nici în vorbele, nici în ocupațiunile și nici în acțiunile lui Shylock ceva care Shakespeare ar fi ezitat a-și însuși. Până și împrumutul de bani îl exercita și el, fără a considera aceasta ca ceva înjositor și după cum am arătat era un creditor aspru care își executa cu strășnicie pe debitorii săi. Strigătele desnădăjduite de durere și de revoltă ale evreului față de Antonio și cele față de prietenii acestuia Solanio și Salarino, sunt strigăte de revoltă ale unui titan, și fiecare cuvânt de persecuțiune, prigoană și umilință suferite pe nedrept, pe care îl strigă, e câte o măciucă izbită cu puterea disperării în capetele de hidră ale netoleranței creștinilor.

Aceste imputări pline de amărăciune, de indignare, de durere și de revoltă ale unui prigonit nu-și găsesc perechea în literatura universală, după părerea noastră, de cât în frumoasa poezie a lui Goethe „Prometheus“, în care acest titan revoltat, după dureroase și aspre dar juste muștrări, deși încătușat și căznit, își exprimă ura și disprețul său pentru Zeus, prigonitorul său.

IV

Motivele pentru care Shakespeare a intitulat piesa „Negustorul din Veneția“ în loc de „Shylock“.

Am spus că Shakespeare din calcul a intitulat piesa „Negustorul din Veneția“ în loc de „Shylock“, acesta fiind în realitate, după cum am arătat, cel mai puternic și cel mai principal caracter în jurul căruia se învârteste toată acțiunea principală așa de interesantă și așa de emoționantă.

În Anglia pe timpul lui Shakespeare dramaturgii și teatrul avură foarte mulți dușmani. Guvernul institui un tribunal, care avea să cenzureze piesele înainte de a le lăsa să fie reprezentate și teatrele cădeau sub jurisdicțiunea severă a Tribunalului Londrei. Puritanii intoleranți erau cei mai mari dușmani ai teatrului. În numele lor și în numele religiei se ataca pe autori și pe actori.

În 1579 Gossen publică „Școala abuzului“, în care condamnă arta dramatică după părinții bisericii și după autorii păgâni.

În 1589 fanaticii reușiră să facă să se închiză două teatre, cari au ridicolizat pe scenă cuvioșia lor fățarnică.

„Trupa lui Burbadge din care făcea parte și Shakespeare, evită persecuțiunile prin o aparentă docilitate. Ea adresa reginei un memoriu respectuos prin care se angaja a nu ataca niciodată nici religiunea și nici guvernul și în care se declara gata a asculta în totul auctoritatea consilierilor coroanei. Acest document fiind conservat, se vede figurând întrânsul numele a cincisprezece actori, printre cari este și Shakespeare“ (Vezi A. Mézières Op. cit. 51/52).

În acel timp era foarte periculos atât pentru un autor dramatic cât și pentru un actor ca să rostească o idee sau un cuvânt măcar, care n'ar fi fost pe placul bisericii și al acelor

ce dețineau puterea, cari, după cum spune Mézières, „crezându-se în posesiunea adevărului făceau să se ardă fără milă pe adversarii lor“. Pentru o aluziune sau un simplu cuvânt erau adesea aruncați în închisoare și condamnați să li se taie urechile și nasurile.

Pentru a da un exemplu vom povesti următorul fapt: Marsten și Chapman, camarazii lui Ben Ionson au fost închiși în temniță printru un cuvânt nerespectuos din una din piesele lor și se zvonea că li se va tăia nasul și urechile. Ionson care a luat parte la piesă, s'a dus să se constituie de bună voie prizonier și obțină iertarea lor. Intors acasă, la ospățul de bucurie, mama lui îi arată o otravă puternică pe care ar fi pus-o în băutura lui spre a-l sustrage dela sentință, din care spune Ben Ionson, era hotărâtă să bea ea cea dintâi (Vezi H. Taine Op. cit. II, 101/102).

Iată deci cauza pentru care Shakespeare a calculat că nu trebuie să intituleze piesa după personajul cel mai principal, cum se obișnuiește și cum obișnuia și el.

Tot din calcul a evitat să facă pe Shylock să rostească în fața justiției în ziua judecării acea celebră apărare și justificare a urii și a dorinței sale de a se răzbuna așa de cumplit. L'a pus s'o rostească în fața lui Antonio și a lui Solanio și Salarino, doi prieteni obscuri ai debitorului său, unde n'a putut să aibă un mare ecou, pe când înaintea justiției l-a pus să îndruga o mulțime de pilde și argumente răutăcioase și nelogice; ca un adevărat smintit.

Autorul însă și-a spus părerea lui, deși a mascat-o astfel ca să nu se recunoască cu ușurință, biciuind până la sânge fanatismul creștinilor. Prin apărarea și purtarea evreului în fața judecării a căutat să pună vocii lui de Stentor o surdină ca să nu supere urechile evlavioșilor stăpânitori și auditori de atunci.

V

Shakespeare în nici-o piesă, afară de „Negustorul din Veneția“ n'a făcut să fie pedepsit cu vre-o pedeapsă vre-unul din acei ce au avut intențiunea de a face moarte de om, ci toți, chiar și acei ce vroiau să omoare pe proprii lor frați, au fost iertați:

1. Așa bună-oară în „Măsură pentru măsură“, Angelo după cum s'a văzut, a avut intențiunea să omoare pe Claudio, și dăduse chiar un ordin sever ca acesta să fie executat la ora patru dimineața și la ora 5 să-i se trimeată capul celui ucis. Ducele împiedică acest omor și ca să pedepsească pe cel vinovat hotărăște ca Angelo să fie omorât și el. De oarece însă Claudio n'a fost răpus, astfel că voința lui Angelo n'a rămas de cât o intențiune rea, Shakespeare pune în gura Isabelei care îngenunchează înaintea Ducelui pentru a implora iertarea vinovatului, următoarele cuvinte:

..... In ce privește pe Angelo

Fapta sa nu esă din cadrul unei intențiuni rele

Și ca atare trebuie înmormântată ca o intențiune

Care a pierit în mijloc de cale, gânduri

Nu sunt fapte și intențiunea e numai un gând

(„Măsură pentru măsură“ Act. V, sc. 3).

Și Angelo este iertat.

2. In Tempesta, Antonio a urzupat tronul fratelui său, Prospero, ducele de Mailand, pe care neîndrăznind din cauză că era iubit de popor să-l omoare imediat, a ordonat ca împreună cu o fetiță a lui de trei ani să fie puși într'un caic vechiu, putred, fără catart, fără pânză și fără vâsle și fără nici un fel de aliment, și să li se dea drumul pe mare ca să piară de foame sau să se înece. Prospero, după ce a scăpat într'un mod miraculos, a stat și a suferit timp de doisprezece ani pe o insulă pustie. In urma unei furtuni ce a provocat-o, a făcut ca fratele său Antonio, Alonzo regele Neapolului, Sebastian fratele acestuia, Gonzalo, un consilier cinstit și bătrân al regelui și alții, să se salveze pe insula lui.

Aici Antonio sfătuește și înduplecă pe Sebastian ca să-și omoare pe fratele său și pe bătrânul lui sftenic, ca să devie el în urmă rege în locul celui ce-l va asasina. Pe când tăbărau cu săbiile scoase asupra lui Alonzo și Gonzalo adormiți, aceștia fiind treziți la timp de spiritul invizibil Ariel, au scăpat. Antonio și Sebastian nu se descurajează însă și se decid ca să-și execute planul lor criminal la noapte. Sunt însă și de data asta împiedicați de Prospero, grație căruia au scăpat a doua oară dela moarte. La urmă amândoi criminalii sunt iertați.

3. In „Cum vă place“ Oliver frustrează pe fratele său Orlando de moștenirea ce i-a lăsat tatăl lor, îl urăște fără nici un motiv decât din invidie pentru calitățile lui distinse și pune în mai multe rânduri ca să-l omoare. Acesta scapă fugind în pădurea Ardennes undese afla ducele exilat. In urmă Oliver deposedat de toată averea lui și exilat de usurpatorul Frederic, fratele ducelui Prospero, se refugiază și el în această pădure. Sdrențuit, cu părul crescut sălbatec și flămând rătațește el aicia, până ce ostenit adoarme sub un stejar unde o leoaică se pregătea să se arunce asupra lui. Orlando se apropie și recunoscând în cel adormit pe fratele său, se luptă cu fiara, e rănit, însă reușește s'o doboare și să-și salveze fratele. Il duce după aceia la ducele unde îi se dă hrană și haine, și-l primește în peștera lui ca să locuiască împreună cu el.

Și Oliver, care a căutat în mai multe rânduri să-și omoare fără nici un motiv pe propriul său frate nevinovat, ceea ce a mărturisit el singur, este și el iertat.

Ne oprim la exemplele de mai sus care dovedesc în deajuns că nici o intențiune de omucidere, care n'a rămas de cât o dorință neîndeplinită, n'a fost pedepsită.

Naște întrebarea: de ce autorul face ca toți creștinii cari au căutat să omoare până și pe proprii lor frați nevinovați să fie cu totul iertați, pe când numai un evreu care nici el n'a făcut nici un rău unui creștin ci a avut și el numai o dorință de a răpune pe un dușman neîmpăcat al său, nemăsurat de vinovat față de el, a făcut ca să fie așa de aspru și nemilos pedepsit?

A avut și el două măsuri? Una pentru creștini și una pentru evrei? Pe cei dintâi i-a judecat cu bunăvoință iar pe cei de al doilea cu egoism și cu parțialitate din cauza prejudecății lui?

Confucius zice:

„Om superior este acela care are o bunăvoință egală pentru toți și care este fără egoism și fără parțialitate.

Om vulgar este acela care n'are de cât sentimente de egoism, fără dispoziție binevoitoare pentru toți oamenii în general“. (Lun. Ju. Cartea I Cap. II vers 14).

Toată lumea însă este de acord că Shakespeare nu era un om vulgar, ci, după cum am arătat și noi în această lu-

crare, era în toate privințele un om superior, fără parțialitate și fără prejudecată.

În „Negustorul din Veneția“ a făcut intenționat ca Shylock, după atâtea prigoniri, persecuțiuni, umilințe și nenorociri să fie excepțional judecat de creștini cu o strășnicie așa de excesivă, numai fiindcă era evreu. Prin aceasta a vrut să facă ca nedreptatea să apară mai învederată și mai reprobabilă; a vrut să scoată în evidență cum intoleranța, prejudecățile și ura de rasă amortesc și pervertesc simțul de dreptate și de omenie.

„Dreptul de intoleranță este absurd și barbar, zice Voltaire; E dreptul tigrilor; și e mult mai oribil, căci tigrii nu sfâșie de cât pentru a mânca, și noi ne-am exterminat prin paragrafe“. (Défense des opprimés. Essai sur la tolérance 395).

Așa dar „Negustorul din Veneția“, departe de a fi o comedie antisemită, este o dramă puternică de toleranță, prin care autorul reclamnă pe scenă egalitatea tuturor cultelor; este, după cum spune și Mézières un manifest, direct contra intoleranței religioase, care vestejește în termeni preciși fanatismul creștinilor.

Această dramă este un monument falnic și nepieritor care împreună cu marea dramă de toleranță a lui Lessing: „Natan Înțeleptul“, sunt ca doi fari gigantici cari aruncă departe lumina lor vie și intensă în bezna obscurantismului, după care mințele rătăcite să se călăuzească ca să evite stâncile ascuțite și primejdioase ale urei și să intre nevătămate și luminate în portul cel mare al toleranței umane, pe frântispiciul căruia sunt gravate cu litere de foc preceptul divin altruist.

„Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuți“.

